

**Bél Mátyás kéziratai
a pozsonyi evangélikus líceum
könyvtárában (Katalógus) -**

**Catalogus manuscriptorum
Matthiae Bél, quae
in bibliotheca Lycei Evangelici
Posoniensis asservantur**

BIBLIOTHECA NATIONALIS HUNGARIAE

BÉL MÁTYÁS KÉZIRATAI A POZSONYI EVANGÉLIKUS LÍCEUM
KÖNYVTÁRÁBAN (KATALÓGUS) –

CATALOGUS MANUSCRIPTORUM MATTHIAE BÉL, QUAE IN
BIBLIOTHECA LYCEI EVANGELICI POSONIENSIS
ASSERVANTUR

NEMZETI TÉKA

Sorozatszerkesztő

DIPPOLD PÉTER

KÉGLI FERENC

**Bél Mátyás kéziratai
a pozsonyi evangélikus
líceum könyvtárában
(Katalógus) –**

**Catalogus manuscriptorum
Matthiae Bél, quae in
bibliotheca Lycei Evangelici
Posoniensis asservantur**

Összeállította – Composuit
TÓTH GERGELY

ORSZÁGOS SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR
GONDOLAT KIADÓ
BUDAPEST, 2006

A kutatást a Klebelsberg Kunó Ösztöndíj (NKÖM) tette lehetővé.

Lektorálta Szelestei N. László
Nyelvi lektor Nyerges Judit

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás,
illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás
csak a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulásával lehetséges.

© Országos Széchényi Könyvtár – Gondolat Kiadó, 2006
© Tóth Gergely, 2006

Felelős kiadó Monok István főigazgató és Bácskai István igazgató

Sorozatterv Kurucz Dóra
Tördelő Szikszainé Unyi Krisztina

ISBN 963 200 504 X
ISSN 1586-1163

Tartalom

A pozsonyi evangélikus líceumban őrzött Bél Mátyás-kéziratok VII

A líceumi Bél-kéziratok előtörténete VII

Az anyag ismertetése X

Összegzés XXIV

A kötet felépítése, használata XXV

Hivatkozott források és irodalom XXVIII

Rövidítésjegyzék XXX

Katalógus 1

Kéziratos kötetek 1

Kéziratcsomók 19

Fragmenta manuscriptorum ex diversis

Matthiae Belii operibus 48

Bél Mátyás bejegyzései a líceum anyakönyvében

és naplójában 66

Bél Mátyás levelezése a pozsonyi evangélikus egyház dokumentu-

mai között 68

Függelék 69

I. Bél Mátyás Otrókoci Fóris Ferencnek. Pozsony,

1718. március 6. 69

II. Bél Mátyás Otrókoci Fóris Ferencnek.

Pozsony, 1718. mácius 27. 70

III. Kuntz Jakab Bél Mátyásnak. Bécs, 1729. április 20. 71

IV. Bél Mátyás levele a Helytartótanácsnak (töredék).

Pozsony, 1732. július 9. 73

- V. Bél Mátyás kérdőíve ismeretlennek [1739 előtt] 80
VI. Zbiskó József Károly Bél Mátyásnak.
    Diószeg, 1737. január 26. 83
VII. Bél Mátyás könyvtárának inventáriuma [1749?] 85

Mutatók 127

- Bél Mátyás műveinek mutatója 127
Helynévmutató 128
Személynévmutató 141

A pozsonyi evangélikus líceumban őrzött Bél Mátyás-kéziratok

Szelestei N. László 1984-ben jelentette meg Bél Mátyás kéziratainak katalógusát,¹ amellyel a XVIII. századi történész-nyelvész-földrajztudós szerteágazó tudományos munkásságának kutatásához alapvető segédletet adott az érdeklődők kezébe. Szelestei azonban – önhibáján kívül – nem tudott teljes munkát végezni, ugyanis a Bél-hagyatéknak a pozsonyi evangélikus líceum könyvtárában² őrzött darabjait, mint maga is írja, az intézmény felújítása miatt nem volt módja megtekinteni és feldolgozni,³ így azokról csak elszórt, másodkézből kapott adatokat tudott szolgáltatni.⁴ Jelen kötettel ezt a hiányt kívántuk pótolni, s így Bél Mátyás kézirati hagyatékának feltárását (megközelítőleg) teljessé tenni.

A LÍCEUMI BÉL-KÉZIRATOK ELŐTÖRTÉNETE

A líceum Bélhez köthető kéziratok anyagának keletkezésére, elhelyezésének okaira leginkább összetételéből lehet következtetni. Az itt őrzött anyag túlnyomó részét ugyanis Bél azon műveinek fogalmazványai, illetve tisztázatai alkotják, amelyek már Bél életében megjelentek: így a *Notitia Hungariae novae historico geographica* első négy kötetének vármegyeleírásai, a *Hungariae antiquae et novae Prodromus* vázlatai, az 1710-es években írt tankönyvek stb.⁵ A maradék rész levelekből és más kisebb iratokból tevődik össze, de feltűnő módon nincs egyetlen olyan kézirat sem, amely például a *Notitia* ki-

¹ Szelestei 1984

² Hivatalos neve: Ústredná knižnica Slovenskej Akadémie Vied – Lyceálna knižnica. Címe: Bratislava (Pozsony) Konventná 15. A könyvtár állománya 1945 után a Szlovák Tudományos Akadémia tulajdonába került. 1993-ban az evangélikus egyház visszakapta a líceum épületét, de a könyvtárra továbbra is az akadémia visel gondot.

³ Szelestei 1984 pp. 7–8.

⁴ Uo. 206–209.

adatlan, de Bél által megjelentetni kívánt vármegyeleírásait tartalmazná. Ez utóbbiak, valamint más értékesebb iratok (oklevélmások, teljes művek másolatai stb.) Bél halála után nagyobb részét özvegyénél maradtak, akitől Batthyány József kalocsai érsek vásárolta meg 1769-ben.⁶ Minthogy tehát a líceumi kéziratanyag szembetűnően homogén – vagyis szinte kizárólag befejezett, kinyomtatott munkák (vagy hamar feladott könyvtervek) fogalmazványait, munkapéldányait tartalmazza, bizonyosak vagyunk abban, hogy tudatos rendezés, válogatás eredménye: feltehetőleg még Bél gyűjtötte össze és hagyományozta a líceumra a már feleslegessé vált kéziratokat.

Van azonban néhány Bél Mátyáshoz fűződő olyan kézirat, amely később és más úton került a líceum könyvtárába. Két kéziratot is származik az 1784-ben elhunyt Jeszenák István hagyatékából, aki 1777-es végrendeletében könyvtárát a líceumra hagyta. E hagyományozás miatt családi pereskedés tört ki – az elhunyt testvére, Jeszenák Pál megtámadta a végrendeletet –, így az egyháznak vissza kellett szolgáltatnia a könyveket. Végül azonban Jeszenák János, Jeszenák Pál fia 1799-ben, atyja halála után visszaadta a köteteket a líceumnak.⁷ E pereskedésről is beszámol Jeszenák János ama exlibrise, amelyet a visszaadás előtt a könyvekbe ragasztott, így két Bél-féle vármegyeleírás szépen lemásolt kéziratot példányába is. Ezek Pozsony vármegye (16. tétel), valamint Nyitra vármegye (23. tétel) leírásai.⁸ Szintén későbbi szerzemény Institoris Mossóczy Mihály pozsonyi evangélikus lelkésznek és líceumi tanárnak az iskolára hagyott könyvtárából származó, kézzel írt kötet, amely Bél Mátyás 1748–1749-ben mondott prédikációit tartalmazza (még I. 24. tétel).⁹ Végül megemlítendő Bél 18 darab, Halléban őrzött levelének ismeretlen kéz által készített másolata 1862-ből (I. 21. tétel).

A líceum könyvtárának kéziratanyaga – így a Bél-féle hagyaték – sokáig nem volt rendezve. Harmath Károly líceumi tanár, aki az

⁵ Még I. Bél műveinek mutatóját a kötet végén. Itt néhány munka mellett feltüntetjük, hogy nem jelent meg: valószínű azonban, hogy Bél nem is tervezte ezek elkészítését, vagyis lemondott befejezésükről.

⁶ A kéziratok sorsára bővebben lásd Szelestei 1984 pp. 8–16.

⁷ Markusovszky 1906 p. 391.

⁸ A nyomtatott exlibris szövege: „Legavit Spect. D. Stephanus Jeszenák anno 1777. lite amissum restituit L. B. Joannes Jeszenák de Királyfia anno 1799.”

⁹ Institoris Mossóczy végrendelezéséről még I. Markusovszky 1906 392.

1870-es évek végén elsőként próbált valamilyen áttekintést készíteni a bibliotéka kéziratairól, arról tudósít, hogy az anyag három nagy szekrényben van elhelyezve, s „szakszerű elrendezése és lajstromozása még mindig *pium desiderium*.”¹⁰ Harmath a mostoha körülmények ellenére készített egy listát a kéziratokól, de ez a lista csak a kódexek és kötetes kéziratok esetében részletező (bár ott sem mindig), a kéziratkötegeket nem vizsgálta meg alaposabban. Három helyen említi Bél nevét: egyrészt összefoglalóan utal a *Notitia* részeit képező vármegyeleírásokra, illetve az azokat tartalmazó 17 kéziratot kötetre,¹¹ másrészt bemutatja a pozsonyi líceum XVIII. századi működésének két igen fontos dokumentumát, amelyek egyaránt Bélnek köszönhetik létrejöttüket: a tanulók anyakönyvét 1 kötetben, illetve a tanárok hetenkénti órarendjét és a tanári értekezleteket 6 kötetben, 1718-tól 1751-ig.¹² Bél nagyszámú egyéb kéziratáról Harmath semmit nem tud, ami valóban tökéletes rendezetlenséget sejtet.

Az 1890-es években végül megkezdődött a kéziratok felmérése és katalogizálása. Előbb Kvacsala János líceumi tanár kezdte meg a rendezést az egyházi közgyűlés megbízásából, majd miután ő 1893-ban a bécsi egyetemre távozott, 1896-tól Schrödl József, a tanintézmény másik oktatója folytatta a munkát, szintén a közgyűlés rendeletére.¹³ Munkájának eredményét 1904-ben tette közzé a Theológiai Szaklapban,¹⁴ autográf kéziratkatalógusa pedig ma is használatban van a líceumi könyvtárban (sőt, egyelőre ez az egyetlen mutató a kéziratokhoz).¹⁵

Ami a Bél-kéziratokat illeti, Schrödl felemás munkát végzett. Tény, hogy a legtöbb esetben felismerte a Bélhez köthető kéziratokat, amint az katalógusában a névmutatóból kiderül. Emellett az ő munkája a Bél-töredékek egy részének összegyűjtése, vagy legalábbis rendezése, a *Fragmenta manuscriptorum ex diversis Matthiae Belii*

¹⁰ Harmath 1879 p. 1.

¹¹ Uo. p. 23. (nr. 39.)

¹² Uo. pp. 22–23. (nr. 36, 37.). A kéziratokról bővebben l. alább. Még l. a 109. és a 110. tételt.

¹³ Schrödl 1904 pp. 281–282.

¹⁴ Schrödl 1904.

¹⁵ A katalógus gerincén található cím: *A pozsonyi ág. h. ev. egyház kézirtattárának katalógusa*. (A továbbiakban: *Katalógus*). A kötet elején olvasható Schrödl József jelentése az elvégzett munkájáról, amely nagyrészt megegyezik a fent említett cikkével (l. Schrödl 1904).

operibus cím alatt. E gyűjtemény – Schrödl beosztása szerint – 25 töredékből áll: külön jelzetük nincs, két kartondobozban őrzik őket a könyvtár első helyiségében. Csakhogy e huszonöt, Schrödl által megállapított fragmentumból több is különböző kéziratokból, kéziratmaradványokból áll össze, tehát a szabatosnak tűnő beosztás megtévesztő. Ugyanilyen felületesség tapasztalható a *Fragmentából* valamilyen oknál fogva kimaradt, nagyszámú egyéb (nem bekötött) kézirat, illetve kézirat töredék (30–68. tétel) jelentős hányadánál is: így például Liptó vármegye leírásának egyik példánya (l. a 7., 41. és 58. tételt), vagy a Nyitra vármegye leírásához írt kiegészítés (l. a 49. és 52. tételt) több kéziratcsomó részeként, szétszórva található meg a gyűjteményben. Végül megemlítendő még, hogy Schrödl néhány kézirat esetében nem jelezte katalógusában, hogy azok Béltől származnak, illetve, hogy hozzá köthetők (l. az 1–2., 67. stb. tételeket); igaz, e szövegekben (az 1. tétel kivételével) Bél neve nem tűnik fel, így ez egy katalógus készítőjének kevésbé róható fel.

Mint említettük, máig Schrödl katalógusa az egyetlen segédlet a líceumi könyvtár kéziratok anyagához. A Bél-kéziratok feltárása viszont már megkezdődött, sőt, egy dokumentumtípus, a levelezés tekintetében csaknem be is fejeződött. Előbb Juraj Pavelek emelte be a líceumban talált levelek egy részét a Bél-episztolák általa válogatott és fordított gyűjteményébe,¹⁶ majd Szelestei N. László vizsgálta át a líceumi Bél-hagyatékot, s közölte annak csaknem összes levelét abban a nagyszabású (s igen értékes) szövegkiadásában, amelyben a XVIII. századi tudós levelezését eredeti szöveggel publikálta.¹⁷ Az anyagban öt újabb levelet találtunk, ezek szövegét függelékben közöltük.¹⁸

AZ ANYAG ISMERTETÉSE

A líceumi könyvtárban őrzött Bél-kéziratok – mint azt fentebb említettük – nagyrészt a pozsonyi tudós nyomtatásban is megjelent műveinek a fogalmazványait, munkapéldányait tartalmazzák, de szá-

¹⁶ Pavelek 1990.

¹⁷ L. *Bél lev.* passim.

¹⁸ L. Függ. I–IV., VI. Az újonnan talált levelekre bővebben még l. alább.

mos egyéb, a Bél Mátyás-kutatás számára igen hasznos darab is található köztük. Emellett az a tapasztalatunk, hogy a már megjelent művek fogalmazványai is számos értékes adalékkal szolgálnak. Vizsgálódásunk során összesen 111 tételt állapítottunk meg; sok esetben viszont ezek a tételek (például nagyobb kéziratok kötetek, vagy terjedelmes kéziratcsomók esetében) további kisebb egységekre oszlanak.

Bél Mátyás vármegyeleírásai

Az anyagnak mintegy felét teszik ki Bél országleíró művének, a *Notitia Hungariae novae historico geographica* című munkának a kéziratjai. Ezek kivétel nélkül a nyomtatásban megjelent első négy kötetnek, illetve az azokban levő vármegyeleírásoknak (Pozsony, Túróc, Zólyom, Liptó, Pest-Pilis-Solt, Nógrád, Bars, Nyitra, Hont) a fogalmazványai, tisztázatai, illetve a leíráshoz kapcsolódó adalékok, kiegészítések, észrevételek. Másodlagos fontosságuk ellenére e kéziratok is alaposabb vizsgálatot érdemelnek, amelynek legfontosabb hozadéka az adatközlőknek, illetve Bél munkatársainak a megismerése, vagy még inkább annak feltárása, hogy a máshonnan (így Bél levelezéséből) már ismert segítőtársak mennyiben, milyen adatokkal járultak hozzá a készülő leírásokhoz. Így az 5. tételnél, Túróc vármegye leírásának közbekötött lapjain megismerhetők Záborszky Jakab evangélikus lelkész, később püspök terjedelmes pótlásai, kiegészítései, amelyeket Bél többnyire figyelembe is vett; de hasonlóan érdekes a 34. tétel alatti kézirat, amelyben Paluska György helytartósági tanácsos írt adalékokat a birtokában lévő aranyosmaróti uradalomról Bars vármegye leírása számára. Ide sorolhatók még Buda város tanácsának észrevételei és kiegészítései is Buda városával kapcsolatban (13. tétel). Sok esetben az adatközlő személye ismeretlen, legalábbis további kutatást igényel. Így Körmöcbánya kézirat leírásába két személy – egészen biztosan helybeliek – írtak megjegyzéseket és pótlásokat (l. 3. tétel), míg Zólyom megyéhez valóságos adattárát állított össze egy közelebről nem ismert munkatárs, amely adattár a többi között egy kis méretű, de nagy gonddal készített térképből, a Bél-féle leíráshoz kapcsolódó jegyzetekből, illetve feliratközlésekből áll (44. tétel). Az ilyesfajta adalékoknak, pótlásoknak a vizsgálata a

helytörténet számára is fontos lehet, hiszen Bél nem mindent vett át belőlük.

Az anyagból emellett közelebbről megismerhetők Bél munkamódszerei is. Jelentős mennyiségű eredeti Bél-fogalmazvány található ugyanis a vármegyeleírásokkal kapcsolatos kéziratok között, amelyekből Bél stílusa, a leírással kapcsolatos elgondolásai, az adott vármegyéről szerzett ismeretei „első kézből”, vagyis későbbi, máshonnan származó javítások, kiegészítések nélkül állnak rendelkezésre. E Bél-féle „leíráskezdemények” még sokszor hézagosak, de az elkészült részek megfogalmazása, stílusa már igényes és szakemberű. A legfontosabb darabja a gyűjteménynek e téren a 427. kötet (14. tétel), amelyben Nyitra, Bars, Túróc, Zólyom és Nógrád vármegyéek leírásának első „piszkozatát” készítette el a szerző. További értéke még a Bél-fogalmazványoknak, hogy a pozsonyi tudós a kézirat, vagy egy-egy nagyobb egység elején és végén általában jelöli a munka elkezdésének, illetve befejezésének időpontját, amiből egyrészt Bél „munkatempója”, írói szokásai tanulmányozhatók, másrészt e dátumok hasznos életrajzi adatokat is jelentenek. Ezt az életrajzi jelleget erősíti, hogy Bél gyakran megjegyzést fűz e dátumokhoz. Ilyenkor legtöbbször feladatainak sokaságára panaszkodik, néha viszont ennél tovább megy, így Bars vármegye leírásában jelzi, hogy a vihneyi fürdőből való visszatérte után, ugyanazon év július 10-én folytatta a munkát, vagyis kezdte el a Kistapolcsányi járás leírását.¹⁹

Emellett a gyűjteményben található, vármegyeleírásokkal kapcsolatos kéziratok más szempontból is nem várt adalékokkal szolgáltak. Mint kiderült, Bél több, a leírások ügyében kapott levelet a kéziratok vonatkozó helyére illesztett be, ami eddig elkerülte a kutatók figyelmét (a levelekről alább fogunk bővebben beszélni). Ezenkívül Pest-Pilis-Solt vármegye leírásának nagy mennyiségű, ám eléggé kusza és szétszórt kéziratösszegében több figyelemreméltó részlet is van: egyrészt valaki (Bél Mátyás?) elkészítette hozzá a Csepel-sziget elég jó minőségű térképét, illetve ugyanő a Csepel-szigeti falvak leírásánál néhány település bemutatása mellé odanyomta az illető falu pecsétjét (l. 92. tétel).

¹⁹ „Inchoatum die 10. Iulii, post reditum ex thermis Wihmensibus, 1730.” L. 14. p. 381.

A *Prodromus* és a *Notitia Hungariae antiquae* kéziratai

A *Prodromus*nak, vagyis a *Notitia* nyomtatásban megjelent tervezetének a kéziratos fogalmazványai, vázlatai szintén a pozsonyi anyagban maradtak fenn. Bél a *Prodromus*ban közölte leendő művének beosztását, az egyes fejezetek címével együtt; sőt, több fejezetet ki is dolgozott, mintegy „mutatványul” (*specimen*) az olvasó számára. E kidolgozott részek piszkozatai, illetve tisztázatai – a *Prodromus* „gerincének”, vagyis a *Notitia* tervezett beosztásának a fogalmazványaival együtt – főként a 87. köteggben (30. tétel) találhatóak, de több más köteggben is felbukkanak. Így például szerepel a kéziratok között Bohus György Szepes vármegyeről készített leírása, amelyet aztán Bél a saját elképzelései szerint megszerkesztve és átfogalmazva a *Prodromus*ban megjelentetett (l. 88. tétel). Megemlítenők ezenkívül a vihneyi és a szklenói fürdők *Prodromus*ban megjelent leírásainak piszkozatai (45., 47., 55., 73–77. tétel). Különösen a 77. tétel alatti kézirat tarthat számot az érdeklődésre, itt ugyanis a szklenói fürdőről készült, a *Prodromus*ból ismert leírást megelőzi a ribári fürdő – csonkán megmaradt – bemutatása, amely, bár Bél láthatóan szintén a *Prodromus*ba szánta (folyamatosan írta utána a szklenói részt), végül valamilyen okból nem jelent meg.

Itt kell szólnunk azokról a kéziratokról is, amelyek Bél eredeti, a *Prodromus*ban olvasható tervei szerint a „rég Magyarországon ismertetésének” (*Notitia Hungariae antiquae*) egyes részeit képezték volna, ám végül nem jelentek meg – ahogy a *Notitia Hungariae antiquae* is terv maradt csupán. Ezek szintén a 87. köteggben (30. tétel) maradtak fent. Ilyenek: *Libri Primi* (sc. *Notitiae Hungariae antiquae*) *Caput I. De Schytis Generatim.* (30/II.); *Hungariae antiquae periodus Scythica. Caput I. De origine Scytharum* (30/III.); *Caput II. De primis Scythiarum [! Scytharum] sedibus et Scythia antiqua et huius populi* (30/VI.); *Caput VII. De Dacia antiqua* (30/XIII.) stb. Minthogy e szövegek, mint említettük, nem jelentek meg, e kéziratok fontos források Bél munkásságát illetően.

Bél 1707–1718 között megjelent kisebb műveinek kéziratai

Bél az 1710-es években több kisebb könyvet írt – főként oktatási célokra –, amelyek fogalmazványai ugyancsak ebben az anyagban találhatóak. Jelentős számú vázlat, fogalmazvány maradt fenn az 1717-

ben megjelent *Grammatica Latina* (95–96., 98., 101. tétel), az ugyanabban az évben kiadott *Rethorices veteris et novae praecepta* (97., 99–100. tétel), és az 1718-as *Institutiones linguae Germanicae* (95. tétel) című tankönyvekről. Emellett fennmaradt az 1713-as *Compendium, avagy rövid summája...* című, németből fordított teológiai mű kézírata (32–33. tétel), valamint Bél első tudományos igényű művének, az 1718-ban napvilágot látott *De vetere litteratura Hunno-Scythica exercitatio* című munkának az igen sokrétű jegyzetanyaga is (60. tétel). Szintén ide kell sorolni annak az 1713-ban megjelentetett füzetnek a kézíratait, amelyben Bél egy, a magyar nyelv történetéről szóló könyv tervét mutatta be, s egyben kérte munkájához a hazai tudóstársak segítségét.²⁰ E tervezet kézíratai ugyancsak a 60. tétel alatt találhatók meg (l. 60 I/a, VI, VIII/10.). Végül hozzáférhető – „Aphorismae” cím alatt – Bél 1707-es Ὑποτύπωσις ὑγιαίνοντων λόγων, *sive*, *Forma sanorum verborum...* című hallei vizsgatéziseinek a kézírtos változata is, amelyet a vizsgálónöknek nyújtott be bírálatra (94. tétel).

Bár a fenti művek kivétel nélkül megjelentek nyomtatásban, fogalmazványaik vizsgálata számos hasznos adalékkal szolgál. Egyrészt Bél ezeket a kéziratokat is datálta, aminek köszönhetően például kiderül, hogy a *Rethorices veteris et novae praecepta* című munkájának – igaz, nem teljes – fogalmazványát öt nap alatt (!) készítette el (l. 97. tétel). Az *Exercitatio* kézírataiból (60. tétel) kirajzolódik a mű munkafolyamata, így például az is, hogy Bél kezdetben egészen máshogy képzelte el annak felépítését. Végül ugyanebben a kéziratcsomóban megtalálható Bél két levélfogalmazványa tudóstársához, Otrókcsi Fóris Ferenchez (l. alább).

Kéziratban maradt, befejezetlen kisebb művek

A líceum könyvtára néhány olyan kéziratot is megőrzött, amelyek Bél meg nem valósult könyvterveiről tanúskodnak. Az egyik ilyen a *Grammatica Latina Slavice reddita* című fogalmazvány (103. tétel), amely, mint a címéből kiderül, szláv (szlovák) nyelvű latin nyelvtankönyv lett volna, ám csak hat oldal készült el belőle. Beszédes az első

²⁰ L. *Historiae linguae hungaricae libros duos...* (A teljes címre l. a hivatkozott források jegyzékét.)

oldalon Bél bejegyzése, amely szerint 1710. március 10-én kezdte el a munkát: ebből látható, hogy Bél még besztercebányai tanárkodása idején, az ottani szlovák diákok számára kívánta elkészíteni e művét.

Szintén az 1710-es évekre tehető a cseh helyesírásról szóló *Orthographiae Bohemicae sciagraphia* című kézirat (104. tétel). A vázlatos fogalmazvány után annak tisztázatát is elkezdte írni Bél, ám nem fejezte be. Feltehetőleg szintén oktatási célra, továbbá besztercebányai évei alatt készítette.

Emellett az *Exercitatio* kéziratai között (60. tétel) feltűnik néhány olyan töredék, vázlat, amely láthatóan Bél tervezett művéhez, a *Historiae Linguae Hungaricae Libri II.* című munkához készült. Mint említettük, Bél e meg nem valósuló könyvének tervezetét 1713-ban nyomtatásban is közölte; ám a 60. tétel alatti anyagból kiderül, hogy dolgozni is elkezdett rajta. Így például a kézirat 66. oldalán egy magyar nyelvű epigrammát és annak latin nyelvű fordítását idézi, az oldal tetején „Ad Cap. de Poes. Hung.” megjegyzéssel: ez nyilvánvalóan a *Historiae Linguae Hungaricae...* egyik, *Historia Poëseos Hungaricae* című fejezetére utal (a fejezetcímet az 1713-as tervezet közli). Ugyancsak magyar nyelvtörténetébe szánhatta azt a magyar–héber, kisebb részben magyar–arab, vagy magyar–héber–arab szójegyzéket, amely a 60. tétel 61–62. oldalán van: az 1713-as tervezetből ugyanis kiderül, hogy szándékában volt ilyen glosszáriumokat készíteni.

Bél Mátyás levelei

A gyűjtemény fontos részét képezik Bél Mátyás levelei, levélfogalmazványai, illetve a neki írt levelek, levélmásolatok. Ezek egy kisebb hányadát szlovák fordításban Juraj Pavelek,²¹ illetve nagy részét eredeti nyelven Szelestei N. László már közölte,²² öt darab viszont eddig még nem volt ismert. Ezek egy kivételével kéziratok részeként, vagy a kéziratokba kötve lettek elhelyezve: nyilván ez okozhatta, hogy elkerülte a kutatók figyelmét.

²¹ Pavelek 1990 passim.

²² A Szelestei által közölt levelek lelőhelyjegyzékét, köztük a líceumban talált darabok listáját l. *Bél lev.* p. 11.

Két levél, vagyis azok piszkozatai Otrokocsi Fóris Ferencnek (1648–1718), a jeles magyar tudósnek vannak címezve. A fogalmazványok a 60. tétel alatti kéziratcsomóban maradtak fenn (60/III, IV.). Elhelyezésük nem véletlenszerű, ugyanis az említett kéziratköteg főként a *De vetere litteratura Hunno-Scythica exercitatio* című mű fogalmazványait tartalmazza, s Bél a levelek tanúsága szerint éppen e munkájával kapcsolatban kérte ki a témában jártas Otrokocsi véleményét (a pozsonyi tudós az *Exercitatio*ban többször is idézi Otrokocsinak a magyar őstörténettel, illetve a magyar nyelv eredetével foglalkozó *Origines Hungaricae* című művét). A két 1718-as keltezésű levél jelentősége abban áll, hogy eddig nem volt ismert a két kutató közti – igaz, Otrokocsi halála miatt ki nem bontakozó – kapcsolatfelvétel.

Egy érdekes jelenségről tudósít Kuntz Jakabnak, Bél udvari ágenseként a pozsonyi tudóshoz írt, 1729-es keltezésű levele (l. 14/VI.). Kuntz levelében beszámol arról, hogy a kancelláriai recenzióra elküldött megyeleírások még mindig Sigray Ferenc kancelláriai tanácsosnál vannak, akinek nem tetszik, hogy Bél annyit idézi Franz Wagner történetírót,²³ minthogy szerinte az számos alkalommal hazudik. Sigray különösen Nógrád várának leírását kifogásolta, mivel Wagner alapján Bél azt írja, hogy az ő, azaz Sigray nagyapja, Nadányi Miklós önként adta volna át a várat 1663-ban a töröknek, ami Sigray szerint nem igaz; emellett ugyanő más adatokat is megcáfol Nadányi Miklóssal és a Nadányi családdal kapcsolatban.²⁴ Bél elfogadta Sigray kifogásait. Lehúzta Nógrád vármegye leírásának kéziratában a Nógrád 1663-as ostromával kapcsolatban írtakat (l. 14 V. p. 807.), s egy utólag betoldott lapon (l. uo. pp. 806e–f) a Sigray által írtaknak megfelelően adta elő az eseményeket. Egyben a levelet is beillesztette a kéziratba. Lapalji megjegyzéséből azonban kiérződik, hogy nem tetszett neki Sigray elfogult és önkényes tiltakozása.²⁵

A negyedik levél (83. tétel) is igen tanulságos, amennyiben a Bél életét megkeserítő anyaggyűjtési nehézségekről ad érzékletes képet. A levél írója Zbiskó József diószegi lelkész, akit Bél korábban nyilván

²³ Wagner *Historia Leopoldi Magni* (I–II. Bécs 1719) c. művéről van szó, amelyet Bél valóban sokszor idéz a vármegyeleírásokban.

²⁴ Kuntz levelének szövegét l. Függ. III.

²⁵ Bél a következőket írja: „NB. Ad hunc modum, ut emendaretur locus hic, Illm. Baro Franciscus Sigray S. C. M. Consil. Aulicae Cancellariae, voluit, quippe qui Avum suum Nadanum fuisse scripserit.” L. p. 806f.

arra kért, hogy Hont megyéről küldjön számára adatokat, mivel e levelében azt írja, hogy hiába írt Hont megyébe rokonainak és barátainak, azok jogi aggályokra hivatkozva nem közöltek információkat adományleveleikről, okleveleikről stb. Ennek ellenére egy elég jól adatolt leírást küld Bél számára a Hont megyei Bát városáról.²⁶ Bél emiatt, vagyis a benne levő információk okán helyezte bele Hont megye leírásának fogalmazványába a levelet (amint azt Kuntz levele esetében is láthattuk). A levél értéke, hogy általa egytel többet ismerünk a *Notitia* adatközlői közül.

Az ötödik levelet – tartalmának komoly forrásértéke miatt – külön kívánjuk bemutatni a következő alfejezetben.

Sciagraphia Operis Geographico-Historici de Hungaria

Az alábbiakban külön kívánjuk tárgyalni az anyag azon darabjait, amelyek Bél munkássága szempontjából kiemelkedő jelentőséggel bírnak. Ezek közé tartozik a címben szereplő, 1732-ben írt *Sciagraphia operis...* is – személyesen Bél tollából –, amely arról ad képet, hogy hogyan áll a *Notitia* egyes vármegyeleírásainak ügye, hogyan halad azok vármegyei és kancelláriai cenzúrája, illetve hogy elkészült-e már az adott leíráshoz a megyetérkép (l. 87. tétel).²⁷ Lényegében helyzetjelentést, illetve annak fogalmazványát írta meg Bél, amelyet egy levél részeként közölt: a *Sciagraphia operis...* végén ugyanis ott van a levél befejező része, valamint dátum – 1732. július 9. – és aláírás is. A levélnek – amely egyébként teljes formájában nem maradt fenn – a címzettje minden bizonnyal a Helytartótanács volt. Bél ugyanis ez idő tájt (vagyis 1732-ben) vette fel a kapcsolatot a Helytartótanáccsal, amely hivatal a későbbiekben koordinálta és – ami még fontosabb – sürgette a leírások lomha vármegyei ellenőrzését: ezért logikusnak tűnik az a feltételezés, hogy egy ilyen szakszerűen összeállított jelentést Bél a hivatal számára készített. Ezt erősíti a *Sciagraphia operis...* egyik részlete is, ahol Bél szerint Nyitra vármegye főispánját szigorúan meg kellene inteni, hogy küldje végre vissza neki a szóban forgó megyéről készített leírását: ilyesmit csak a

²⁶ A levél szövegét l. Függ. VI.

²⁷ A *Sciagraphia operis...* szövegét l. Függ. IV.

Helytartótanács tehetett meg. S minden bizonnyal meg is tette, ugyanis 1733 elején Nyitra vármegye már kénytelen volt mentegőzödni a kormány szerv előtt a leírás késedelmes átnézése miatt.²⁸

A *Sciagraphia operis...* számos értékes adalékkal szolgál a *Notitia* keletkezéstörténetéhez. Reményeink szerint általa könnyebbé válhat a kéziratban maradt leírások azonosítása és datálása: Bél ugyanis többször említi, mióta van egy-egy kézirat a vármegyénél vagy a Kancelláriánál, de azt is, hogy ő maga mikor készítette azt. A *Sciagraphia operis...* emellett fontos dokumentum a magyar kartográfia-történet, és különösen Mikoviny Sámuel munkásságának kutatása szempontjából is, mivel Bél, mint említettük, minden esetben említést tesz a megyetérkép készítésének pillanatnyi helyzetéről, sokszor említve ezzel kapcsolatban Mikovinyt. Rendkívül érdekes az a részlet, amelyben Bél kifejti, hogy Pozsega, Verőce és Szerém megyék leírását is el akarja készíteni, csak megvárja, hogy Mikoviny felmérje azokat és térképeket készítsen róla, ahogy ezt nyáron (vagyis 1732 nyarán) el is fogja kezdeni. Ez a megjegyzés azért is figyelemre méltó, mivel ismereteink szerint Bél egyedül itt említi, hogy a *Notitiába* az említett három megyét is be kívánja emelni.

Sciagraphia describendi I(nclyti) Comitatus Nagy-Hont

Bél Mátyás azok számára, akiket adatgyűjtéssel bízott meg, illetve kért fel egy adott megyében, legtöbb esetben elkészített egy „kérdőívet”, amely megszabta az illetőnek, hogy milyen adatokat jegyezzen fel. Ezek közé tartozik a fenti *Sciagraphia describendi I(nclyti) Comitatus Nagy-Hont* című, autográf Bél-kézirat is, amely „Nagyhont vármegye” (a kishonti járás nélküli Hont vármegye) leírásához ad segédletet egy ismeretlen személynek (l. 59. tétel).²⁹ Hasonló „kérdőív” már ismeretes a szakirodalomban: Szelestei N. László közölt egy ilyen típusú iratot.³⁰ Ám az a szöveg 1718-ban készült, amikor Bélnek még láthatóan nem voltak kiforrott elképzelései a megyeleírások szerkezetéről: a *Sciagraphia describendi...* azonban már a nyomtatott megyeleírásokban is megjelenő és Bél által általánosan alkalmazott felépítést mutatja.

²⁸ *Bél lev.* Függ. IX./1.

²⁹ Szövegét l. Függ. V.

³⁰ L. *Bél lev.* 40. sz. Még l. Szelestei 1989 65.

A *Sciagraphia describendi*... erénye abban áll, hogy világosan megmutatja, milyen sokrétű és gazdag anyagot kívánt Bél Mátyás felhalmozni egy-egy leírásban. A vármegye lakosainak ismertetésénél például kíváncsi arra, hogy az egyes nációknak mik a szokásai születéskor, esküvőkor és temetéskor, sőt, még arra is, hogy anyanyelvüket milyen dialektusban beszélik (l. p. 2.). Ismert tény, hogy Bél kiemelten fontosnak tartotta a hiteles okiratokat a városok bemutatásakor: ezt a *Sciagraphia describendi*... is megerősíti, ugyanis külön kérdést szentel a város kiváltságleveleinek (l. p. 4.). Bél tehát magassra tette a mércét, de adatközlői, ahogy ez a leírásokból kiderül, sokszor nem tudtak elvárásainak megfelelni.

Bél Mátyás könyvtára

A pozsonyi anyag egyik legértékesebb darabja az a jegyzék, amely Bél Mátyás könyveit sorolja fel (l. 108. tétel). A jegyzék címe: *Libri litterarii varii generis, qui in Bibliotheca Matthiae Belii continentur*.³¹ Minden bizonnyal hagyatéki leltárról van szó, ugyanis a jegyzék tartalmaz egy 1748-ban megjelent könyvet is (Tomka Szászky János *Introductio in orbis hodierni geographiam* című munkáját),³² Bél pedig 1749-ben váratlanul meghalt, ami ezt a feltevést valószínűsíti. Szintén hagyatéki összeírásra utalnak azok a megjegyzések, amelyek egyes könyvek fizikai állapotára (kötés, aranyozás), illetve értékére, ritkaságára vonatkoznak: ez a könyvek felmérését, felbecsülését sejteti. A 361 tételt (az alatt 606 művet) felsoroló jegyzék igen jó minőségű – közli a szerzőt, címet (gyakran rövidítve, de érthetően), továbbá legtöbb esetben a kiadás helyét és évét is; emellett a kolligátumok esetében is teljes leírást ad. Ennek köszönhetően a könyvállomány szinte száz százalékosan beazonosítható.

A könyvek méret szerint, azon belül pedig témakörök szerint vannak felosztva. A könyvállomány táblázatba foglalva – és a jegyzék készítőjének beosztása alapján – így fest:³³

³¹ A jegyzéket l. Függ. VII.

³² L. Függ. VII/398.

³³ Az első sorban a méret szerinti elsődleges csoportosítás olvasható, a jegyzék készítőjének felosztását követve. Az első oszlopban pedig a – szintén a jegyzék készítője által adott – másodlagos tematikai felosztás, illetve az ő eredeti megnevezései látha-

	Folio	Quarto	Octavo	Duodecimo	Összesen
Libri Historici	67	107	38	27	239
L. Philosophici	23	15	54	9	101
Auctores classici	–	4	30	–	34
Disputationes et dissertationes	–	4	–	–	4
Libri Miscellanei	–	121	–	–	121
Linguae orientales	–	–	21	–	21
Lingua Graeca	–	–	4	–	4
Lingua Latina	–	–	19	–	19
Lingua Germanica	–	–	11	–	11
Ling. Hungarica et Polonica	–	–	3	–	3
Libri Poëtici	–	–	9	7	16
Oratores	–	–	4	–	4
Epistolographi	–	–	3	–	3
Iuristae	–	–	12	7	19
Eloquentia Latina	–	–	–	7	7
Összesen	90	251	208	57	606

Mielőtt a táblázat elemzésébe foglalnánk, le kell szögeznünk, hogy az több okból is csak tájékoztató jellegűnek tekinthető. Egyrészt ilyen felosztásoknál mindig szép számmal akadnak olyan kötetek, amelyek több helyre is sorolhatók (így pl. problematikus a „klasszikus szerzők” besorolás, mivel az korszakot, míg a többi sor tudományágot jelöl: emiatt az antik auktorok két helyre is beoszthatók lennének). Emellett a jegyzék készítője sok esetben hanyag volt az egyes könyvek besorolásánál: főleg a filozófiai kategória esetében, amely alá nyelvészeti, jogi, orvosi műveket is beosztott. Végül a 121 darabos, „vegyes kötetek” (*libri miscellanei*) nevű osztály szintén bizonytalanságot okoz – bár ezek jelentős része kinyomtatott vizsgaelőadás, illetve alkalmi vers, tehát különválasztásuk némileg indokolt. Mind ezen torzulások ellenére a beosztás viszonylag jól leképezi Bél jegyzékben felsorolt könyvgyűjteményének főbb jellemvonásait.

Az első ilyen szembetűző jellemvonás a történeti könyvek igen magas száma. Bél nagy szorgalommal és egyben szakértelemmel

---

tók. A könyvek száma viszont nem a jegyzék készítőjének a 361 darabot számláló beosztását tükrözi – ő ugyanis a kolligátumokat egy tételnek számította –, hanem a mi beosztásunkat (606 műcím).

szerezte be az ilyen tárgyú műveket, és egyszerű szakkönyvtárat hozott létre belőlük. Érthető módon a magyarországi történeti irodalom, illetve a magyar történelem kutatása képezi a fő gyűjtőkört, de az ausztriai történeti munkák is szép számban szerepelnek a jegyzékben. Emellett a cseh, lengyel és a horvát történetírás is képviselve van Bél könyvtárában. Tegyük hozzá, hogy Bél e gyűjteményét igen tudatosan használta: a jegyzékben előforduló történeti könyvek rendre visszaköszönnek a *Notitia* lábjegyzeteiben. Szintén imponáló a filozófiai művek nagy mennyisége, bár fentebb már szóltunk róla, hogy ez nem minden esetben jelent valóban e tárgyú művet. Az antik auktorok bőséges gyűjteménye nem meglepő, de mindenképpen figyelemre méltó: különösen, ha hozzátesszük, hogy számuk jóval több 34-nél, csak éppen számos munka, mint jeleztük, máshova lett besorolva (pl. Seneca, Plinius stb). A nyelvkönyvek, szótárak, grammatikák hosszú sorozata is logikus Bél munkássága fényében, mégis lenyűgöző az 58 darabos, keleti nyelveket is magába foglaló kollekció.

A lista átlapozása közben mégis hiányérzete támadhat az olvasónak, főleg a teológiai, illetve a földrajzi művek után. Az előbbiekről létezéséről konkrét adataink vannak: Bél ugyanis 1711-ben már készített egy 201 darabból álló könyvjegyzéket – amely a múlt évtizedben nyomtatásban is megjelent³⁴ –, s e jegyzékben bőségesen található részben Halléból hozott evangélikus, ezen belül is pietista irodalom. A fenti (valószínűleg 1749-ben készült) jegyzékben a teológiai munkák feltűnő hiányára az szolgálhat lehetséges magyarázatul, hogy a pozsonyi tudós valakire ráhagyta ilyen tárgyú könyveit. A két jegyzék között egyébként csak 40 könyvnyi „átfedés” van, ami e feltételezett adományozásnak köszönhető. Az is lehet viszont, hogy a hiányzó teológiai könyvekről egy külön jegyzék készült. Erre utalhat, hogy a jegyzék címe a kissé homályos *libri litterarii*, azaz „tudományos könyvek” kifejezést tartalmazza, ami bizonyos kategorizálást jelez: így elképzelhető, hogy volt egy *libri theologici* is, azaz egy olyan lista, amely a teológiai kötetek címeit sorolta fel.

³⁴ Bél saját kezű jegyzékének címe: *[In]diculus [kiegészítés tőlem, T. G.] supplectilis Librariae, quam Jehovah benedicente colligebat Matthias R(ector) Anno MDCCXI*. Kiadása: *Magyarországi magánkönyvtárak* II. 1588–1721. Szerk. Monok István. *Adattár a XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez*. 13/2. Szeged 1992. pp. 184–193. E korai könyvjegyzékre még l. Madas Edit–Monok István: *A könyvokultúra Magyarországon a kezdetektől 1800-ig*. Bp. 2003. p. 167. (A vonatkozó rész Monok István munkája.)

A földrajzi, illetve történeti-földrajzi munkák közül szintén több olyan is hiányzik a jegyzékből, amelyekről tudjuk, hogy Bél rendszeresen használta őket a *Notitia* írásakor. Ilyenek: Luigi Fernando Marsigli hatalmas műve, a *Danubius Pannonico-Mysicus*; Christoph Cellarius *Notitia Orbis Antiqui* című munkája; Michael Bonbardus *Topographia Hungariae* című műve stb. Itt is két válasz lehetséges: vagy korábban (végrendeletileg?) eladományozta Bél e könyveket, vagy pedig egy külön lista készült a földrajzzal kapcsolatos könyvekről is, amely lista azonban lappang. Természetesen a két eshetőség nem zárja ki egymást.

Bél könyvjegyzékének fontosságát aligha kell hangsúlyozni. Ha a fent ismertetett „hiányok” miatt nem is teljes egészében, de pl. a történeti művek esetében kivétel nélkül megtudható belőle, hogy a pozsonyi tudós egyes művei írásakor milyen kiadásokat használt (ő maga ugyanis ezt ritkán adja meg, hivatkozásnál legtöbbször csupán a szerzőt és művének rövid címét közli). Szintén felmérhető – a jegyzékben szereplő tudományágak, így a történelem, nyelvészet terén – az is, hogy Bél miből, milyen anyagból dolgozott, mi állt a rendelkezésre ilyen tárgyú kutatásai során. Emellett az inventárium tágabb értelemben Bél olvasottságára, érdeklődési területeinek feltérképezésére is elsőrendű forrás.

Bél Mátyás líceumi rektori működésének dokumentumai

Megtalálható a kéziratok között néhány olyan darab, amely Bél líceumi rektori munkájáról tanúskodik. Az iratok legnagyobb része ismert, s a líceum történetének monográfusa, Markusovszky Sámuel már részletesen elemezte őket. Ezek az iratok a következők: Bél 1714. évi szabályzat-tervezete a líceum számára (17–18. tétel);³⁵ a líceum anyakönyve – amely tartalmazza az intézmény „törvényeit” is (109. tétel);³⁶ a tanárok heti munkájának, illetve a hetenkénti tanári értekezleteknek a jegyzőkönyve (l. 110. tétel).³⁷

³⁵ Markusovszky 1896 pp. 165–193.

³⁶ L. uo. 194–204.

³⁷ L. uo. 205–210.

A szabályzattervezet teljes egészében Bél munkája, az anyakönyvben és a naplóban viszont csak a rektori évei (1714–1719) alatti részekben fedezhető fel kézírása. Nagyon érdekesek az anyakönyvben az egyes tanulók alatti Bél-bejegyzések (l. **109.** 159–163.). E megjegyzésekben Bél sommásan leírja a diákok magaviseletét, képességeiket és néha családi hátterüket, valamint a líceumba jövetelük és az onnan való távozásuk időpontját, sőt, gyakran a távozás okait is.³⁸ Ilyen ok a német egyetemeken folytatandó tanulmányok, de igen gyakran a magyar nyelv tanulása céljából mentek át más intézménybe a tanulók.³⁹ A „tanári naplóban” csak az 1718–1719. évi tanári értekezletek témáit jegyezte le saját kezűleg Bél (l. **110.** pp. 311–333), a tanárok, s köztük a Bél által tanított heti tananyagot valaki más írta bele letisztázva a kötetbe. A hetenkénti tanácskozások, illetve az azokról készült Bél-féle jegyzőkönyvek szintén kiváló adalékok a líceum egykori hétköznapijainak ismeretéhez: szó esik bennük a diákok fegyelmi ügyeiről, a vizsgáztatásokról, de olyan prózai dolgokról is, mint a fűtő (*calefactor*) fizetésének előteremtése (l. uo. p. 111).

Egyéb kéziratok

A pozsonyi evangélikus líceum könyvtárában ezenkívül van még néhány Bél Mátyás-kézirat, amelyek nagyobb egységbe nem foglalhatók, de szintén érdeklődésre tarthatnak számot. Oktatástörténeti szempontból fontos dokumentum a hallei „latin iskola” Bél által készített 1705. évi szabályzata (20. tétel). Szintén értékes Bél 1748–1749-ben mondott prédikációinak gyűjteménye (24. tétel). A *Notitia* munkálatainak része lehetett az a két jegyzék, amelyben Bél valamilyen munkatársa összeírta a Rákóczi-, illetve a Thököly-féle „mozgalmakkal” (*motus*) kapcsolatos, a líceumban hozzáférhető okiratokat – nyilván a pozsonyi tudós megbízásából (66–67. tétel). Emellett Bél

³⁸ Tomka Szászky Jánosról, a későbbi pozsonyi líceumi rektorról Bél így ír: „diligens piusque iuuenis, Radvanskyorum praeceptor, stipe Ecclesiae Anno 1719. d. 15. Sept. Jenam missus. Feliciter!” L. **109.** p. 163. A bejegyzést hibásan közli Markuszovszky 1896 204.

³⁹ Így például a türóci származású Ruttkay Dániel neve alá ezt írja Bél: „Iuuenis bonae notae, abiit 1716. n(onis?) Mar(tis ?) ad ediscendam linguam Hungaricam, cum annum satisfecisset disciplinae nostrae.” L. **109.** p. 159.

forrásgyűjteményének, az *Adparatus ad historiam Hungariae* (I–II., 1735–1746) című munkának a fogalmazványaiából is fennmaradt néhány darab (79–81. tétel).

ÖSSZEGRZÉS

A pozsonyi líceum könyvtárában őrzött kéziratos Bél-hagyaték főként a tudós „révbe ért”, azaz nyomtatásban is megjelent munkáinak a kéziratait, munkapéldányait tartalmazza. Ezért sem jelentőségében, sem mennyiségében nem mérhető az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtárban elhelyezett Bél Mátyás-kéziratanyaghoz, sőt, e tekintetben elmarad az Országos Széchényi Könyvtár kézirattárának ilyen tárgyú gyűjteményétől is. Ha azonban Bél Mátyásnak a munkamódszereit, egy-egy művének sok lépcsőből álló keletkezéstörténetét, tágabb értelemben Bél tudósi működését, sőt életpályáját tekintjük a kutatás tárgyának, a pozsonyi kéziratos anyag megkerülhetetlen forrás. Ebben az esetben ugyanis nemcsak az említett piszkozatok, fogalmazványok állnak a kutató rendelkezésére, hanem más, Bél tudós portréjának megrajzolásához szintén igen hasznos iratok is, úgymint a tudós levelezésének számos darabja, a könyveiről készült leltár, vagy éppen az a „kérdőív”, amely talán minden eddigi dokumentumnál jobban rávilágít Bél Mátyásnak a *Notitia* vármegyeleírásainak szerkezetével kapcsolatos elképzeléseire.

*

Bevezetőnk végén szeretnénk köszönetet mondani mindazoknak, akik segítettek a kötet elkészítésében. Köszönet illeti Ivona Kollarovát, a pozsonyi líceumi könyvtár vezetőjét, aki ottlétem alatt mindvégig készséggel segített munkámban. Monok Istvánt, az Országos Széchényi Könyvtár főigazgatóját, aki a könyvjegyzék közlésénél láttott el hasznos tanácsokkal. Végül hálásan köszönjük Szelestei N. Lászlónak, a Bél Mátyás-életmű neves kutatójának, kötetünk lektorának az építő jellegű észrevételeit, javaslatait.

A kötet felépítése, használata

A katalógus készítésekor, a tételek meghatározásánál úgy jártunk el – már ahol ez problémát okozott, tehát főként a nem bekötött kéziratok esetében –, hogy minden különálló, láthatóan nem Bél által, hanem később egymás mellé helyezett darabot külön tételnek vetünk. Ha tematikailag egységes volt egy-egy csomó, s Bél szándéka volt sejthető a rendezés mögött, azt egy tételnek hagytuk meg, s alosztásban vettük sorra annak egyes részeit (így jártunk el a 60. tétel alatti kéziratcsomónál, amelyben főként az *Exercitationes*, illetve a 30. tétel alatti csomónál, ahol a *Prodromus* kéziratai kaptak helyet). Összességében elmondható, hogy az anyag igen hevenyészetten és felületesen volt rendezve, ezért sok új beosztást voltunk kénytelenek alkalmazni.

A katalógus tételszámaint félkövér betűtípussal írtuk (pl. **53.**), hogy ezáltal jól megkülönböztethetők legyenek egyéb arab számoktól. Ezt követtük a mutatókban is, a bevezető tanulmányban viszont csak akkor, ha nincs mellette a „tétel” szó.

Az egyes tételek alosztásánál, amennyiben az adott irat nem szorosan összekapcsolódó, illetve nagyobb terjedelmű darabokból állt, római számokat alkalmaztunk, és az alább részletezett teljes leírást készítettük el az egyes darabokról (l. pl. 30. tétel); ahol azonban a részenkénti teljes leírás – az egyes részek közötti szorosabb viszony, illetve kis terjedelmük miatt – felesleges volt, ott arab számokkal jelöltük az irat egyes szakaszait, s azokról rövid leírást készítettünk (l. pl. 40. tétel).

A tételek leírásánál részben követtük azt a szabványt, amely az egyházi könyvtárak kéziratos anyagának leírásához készült.¹ Annyiban azonban eltértünk a kézirat-katalógusok gyakorlatától, hogy az

¹ Szabó György: *A Dunántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárának (Pápa) kézirat-katalógusa. 1850 előtti kéziratok*. Magyarországi egyházi könyvtárak kéziratkatalógusai 6. Szerk.: Szelestei N. László. Bp. 1987. 19–21.

egy-egy darabokról részletesebb leírást készítettünk, bővebben kitérve a kézirat tartalmára, más kéziratokkal való kapcsolatára, illetve rendelkezésének idejére. A részletesebb bemutatást főként az a körülmény indokolja, hogy a magyar kutatók számára a pozsonyi anyag vizsgálata természetesen némi nehézséggel jár, mégha az egykori koronázóváros nincs is olyan messze: így vélhetően előnyös lesz számukra, ha kiutazás előtt a katalógusból a szokásosnál alaposabban tájékozódhatnak a kéziratokról. Emellett mérlegelnünk kellett azt a többször említett tényt is, hogy a líceumi Bél-kéziratok jelentős részét a tudós nyomtatásban megjelent műveinek piszkozatai, munkapéldányai teszik ki – ezért esetükben főleg a munkafolyamatban betöltött szerepük, készítőjük személye, a bennük levő Bél-bejegyzések, valamint datálásuk bír fontossággal.

A tételek felépítése a következő: a címsorban a tételszám (vagy az alosztás száma) szerepel. Ez alatt található a kézirat jelzete, amelyet a szerző neve követ (amennyiben nem Bél a szerző), és a kézirat címe. Az alatta levő sorban a formai leírás található: elsőként a kézirat jellege (autográf stb.), majd terjedelme (lapszám, méret). A terjedelem esetében megjegyzendő, hogy kapcsos zárójellel tüntettük fel az iratok (töredékek) eredeti oldalszámozását, ha volt ilyen (pl.: 2 pp. [59–60.]). Szintén ebben a sorban tüntettük fel az irat fizikai állapotát, valamint az esetleges possessorokat. Ezután következik a „megjegyzés” rovat, amelyben a fent említett szempontok alapján mutattuk be a kéziratokat (hogyan viszonyul más kéziratokhoz, milyen célból készült, ki javította, milyen Bél-bejegyzések láthatók benne). Végül az „idő” rovatban közöltük az irat elkészítésére vonatkozó, jellegzetes Bél-jegyzeteket, vagy ezek hiányában más módon, azaz belső és külső érvek alapján tettünk kísérletet az egyes darabok datálására.

A legfontosabb iratokat (újonnan talált levelek, a „Nagyhont vármegyéhez” írt Bél-féle kérdőív, Bél könyvtárának inventárium) függelékben közöltük. A szövegek közlésekor az újkori magyarországi latin szövegek kiadásánál alkalmazandó, Soós István által javasolt szabályokat² vettük figyelembe; ettől csak a könyvjegyzék

² Soós István: *Javaslatok az újkori magyarországi latin és német nyelvű források kiadására*. In: *A történeti források kiadásának módszertani kérdései*. Szerk. Kenyeres István. Fons 7 (2000) pp. 81–89.

esetében tértünk el, ahol a könyvcímeket értelemszerűen betűhűen írtuk át.

A katalógushoz készítettünk helynév- és személynévmutatót, valamint egy olyan indexet, amelyben azt jelöltük, hogy Bél Mátyás mely műveivel kapcsolatban maradtak fenn kéziratok a pozsonyi líceumi könyvtárban. Az egyes mutatók használatáról azok elején írtunk. A kötet elején helyeztük el a hivatkozott források és a felhasznált irodalom listáját, valamint a rövidítésjegyzéket.

Hivatkozott források és irodalom

- Adparatus* Bél Mátyás: *Adparatus ad historiam Hungariae sive collectio miscella, monumentorum, ineditorum partim, partim editorum, sed fugientium*. I–II. Pozsony 1735–1746.
- Bél lev.*
Compendium Szelestei N. László: *Bél Mátyás levelezése*. Bp. 1993.
- Exercitatio* Bél Mátyás (ford.): *Compendium, avagy rovid sum-maja az egész keresztény tudománynak...* Halle 1713.
- Forma sanorum verborum* Bél Mátyás: *De vetere litteratura Hunno-Scythica exercitatio*. Lipcse 1718.
- Grammatica Latina* Bél Mátyás: *Ὑποτύπωσις ὑγιαίνόντων λόγων, sive, Forma sanorum verborum, quam... praeside... Ioach. Iusto Breithaupt... disputationi publice sistet d. XXIV. M. Augusti, Anno MDCCVII. Auctor et respondens Matthias Bel, Otsovia Zoliensis Hungarus*. [Halle 1707.].
- Harmath 1879 Bél Mátyás: *Grammatica Latina facilitati restituta*. Lőcse 1717.
- Indiculus* Harmath Károly: *A pozsonyi evang. lyceumi könyvtár régi nyomtatványainak és kéziratgyűjteményének is-mertetése*. (klny. a pozsonyi ev. líceum 1877/8 és 1878/9 évi értesítőiből.) Pozsony [1879] II. rész. *A pozsonyi evang. lyceum kéziratgyűjteményének is-mertetése*.
- Institutiones* [In]diculus [!] supplectilis [!] Librariae, quam Je-hovah benedicente colligebat Matthias R(ector) Anno MDCCXI. In: *Magyarországi magánkönyvtárak* II. 1588–1721. Szerk. Monok István. *Adattár a XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez*. 13/2. Szeged 1992. pp. 184–193.
- Historiae linguae Hunga-rica* Bél Mátyás: *Institutiones Linguae Germanicae*. Lőcse 1718.
- rica* Bél Mátyás: *Q. D. B. V. Historiae linguae hungaricae libros duos genesin & exodum edere parat, utque eru-diti patriae viri, et qui ad se pertinere existimabunt,*

-
- symbola sua conferre velint, obnixè rogat Matthias Belius, V. D. M. et Neosolii in Montanis Hung. Rector.* Berlin [1713.]
- Katalógus* [Schrödl József:] *A pozsonyi ág. h. ev. egyház kézirat-tárának katalógusa.* Kézirat. Líceumi Könyvtár, Pozsony.
- Markusovszky 1896 Markusovszky Sámuel: *A pozsonyi ág. hitv. evang. lyceum története.* Pozsony 1896.
- Markusovszky 1906 Markusovszky Sámuel: *A líceumi könyvtár története.* In: *A pozsonyi ág. hitv. ev. egyházközség története II.* Pozsony 1906. pp. 390–395.
- Notitia* Bél Mátyás: *Notitia Hungariae novae historico geographica.* I–IV. Bécs 1735–1742.
- Pavelek 1990 Pavelek, Juraj: *Listy Mateja Bela.* [S. l.] 1990.
- Poetices praecepta* Bél Mátyás: *Poetices praecepta usu necessaria.* In: *Rhetorica.*
- Prodromus* Bél Mátyás: *Hungariae antiquae et novae Prodromus.* Nürnberg 1723.
- Rhetorica* Bél Mátyás: *Rhetorices Veteris et Novae praecepta.* Lipcse 1717.
- Schrödl 1904 Schrödl József: *A pozsonyi ágost. hitv. evang. egyház kéziratára.* In: *Theologiai Szaklap* 2 (1904) 281–297.
- Sciagraphia describendi...* [Bél Mátyás:] *Sciagraphia describendi I(ncl)yti Comitatus Nagy-Hont.* Füg. V.
- Sciagraphia operis...* [Bél Mátyás:] *Sciagraphia Operis Geographico-Historici de Hungaria.* Füg. IV.
- Szelestei 1984 Szelestei N. László: *Bél Mátyás kéziratok hagyatékának katalógusa.* Bp. 1984.
- Szelestei 1989 Szelestei N. László: *Irodalom- és tudományszervezési törekvések a 18. századi Magyarországon 1690–1790.* Az Országos Széchényi Könyvtár kiadványai. Új sorozat 4. Bp. 1989.

Rövidítésjegyzék

autogr.	autográf (saját kezű)
Bp.	Budapest
c.	című
deest	hiányzik
desunt	hiányzanak
f., ff.	folium, folia
flor.	floruit („alkotott”)
Függ.	Függelék
kg.	köteg (kéziratsomó)
kt.	kötet
l.	lásd
mm.	milliméter
Megj.	Megjegyzés
nr.	numerus
p., pp.	pagina, paginae
Poss.	Possessor (tulajdonos)
r.	recto
s.	seu, avagy
s. l.	sine loco
sc.	scilicet, tudniillik
v.	verso
uo.	ugyanott
vide	lásd
vide etiam	lásd még
vlsz.	valószínűleg

Katalógus

KÉZIRATOS KÖTETEK

1.

43. kt.

Aloysi Ferdinandi Comit(is) Marsigli Danubialis Operis Prodromus ad Regiam Societatem Anglicanam. Auspicio Anni ac Saeculi Novi MDCC.

Egykorú másolat, egy kéz írása. 60 pp. 345x215 mm.

Megj.: Luigi Ferdinando Marsigli *Prodromus*ának (címet l. fent) kéziratós másolata. A kézirat készítője ismeretlen. Bél Mátyás tulajdonában volt (és talán ő is készítette), ugyanis a kötet előzéklapjára a következőket írta: „Bibliothecae Incluti Conventus Posoniens(is) Evangelici donabat, dum Bono cum Deo, similia moliretur, Matthias Belius Anno MDCCXXVI. Idibus Dec.”¹

Idő: A másolat készítése valamikor 1700, vagyis a nyomtatott mű megjelenése után történt, Bél bejegyzése pedig 1726. december 13-án.

2.

237. kt.

De Urbe et Archiepiscopatu Colocensi Commentatio.

Egykorú másolat, egy kéz írása. 64 pp. 330x210 mm.

Megj.: Pest-Pilis-Solt vármegye leírásának egy részlete: Kalocsa városának leírása, valamint a kalocsai érsekség és érsekek bemutatása.² Az irat részben a **92.** szám alatt lévő Bél féle fogalmazványról készült (l. **92.** pp. 93–98.) – bár az érsekeletrajzokból, amelyek a jelen kéziratban már készen vannak, a **92.** szám alattiban még

¹ A „similia moliretur” alatt a Marsigliéhoz hasonlóan nagyszabású művét, a *Notitiát*, illetve annak szintén *Prodromus*nak nevezett tervezetét érthette.

² A *Notitia* nyomtatott változatában a vonatkozó részt l. *Notitia* III. 536–579. A leírás végéről, ahogy az a nyomtatott változatból is kiderül, még hiányzik a VI–IX. §. (l. uo. pp. 579–583.).

csak Asztriké van meg.³ A kéziratban Bél kis mennyiségű és csak formai jellegű javításai láthatók (pp. 15., 18., 19., 35–36., 54., 64.).
Idő: Bél az említett 92. szám alatti kéziratot, benne Kalocsa leírásával, 1735. május 16-án kezdte el. Minthogy a fenti kézirat bizonyosan későbbi (l. fent), valamikor 1735–1736-ban készülhetett (a nyomtatott változat, vagyis a *Notitia* III. kötete 1737-ben jelent meg).

3.

419. kt.

Historia Liberae, Regiae, Montanaeque Civitatis Cremnitziensis.

Egykorú másolat, Bél Mátyás, illetve két ismeretlen kéz javításaival.

114 pp. (113–114 üres), 345x220 mm.

Megj.: Körmöcbánya szabad királyi bányaváros leírása.⁴ Befejezetlen, az utolsó fejezet egy mondat közepén megszakad.⁵ A bekötött üres lapokon latinul és németül két ismeretlen kéz javításai és pótlásai láthatók, amelyeket Bél részben figyelembe vett, és azok alapján saját kezűleg korrigálta és kiegészítette a kéziratot.

Idő: A pótlások 1737 után keletkeztek,⁶ ennek megfelelően Bél bejegyzései is.⁷ Az alapszöveg keletkezési ideje az 1730-as évek második felére tehető.

4.

420. kt.

Historiae Urbis Pisoniensis pars prior.

Egykorú másolat. 350 pp. (349–350 pp. üres), 320x205 mm.

³ Bél a fogalmazványban megjegyezte, hogy a többi később készíti el („reliquos dabimus imposterum”). L. 92. p. 98.

⁴ Annak a szövegnek az egyik piszkolata, amely később Bars vármegye leírásának részeként nyomtatásban is megjelent a *Notitia* IV. kötetében, 1742-ben (l. *Notitia* IV. pp. 179–218.).

⁵ „Quod, uti Clementissimi Caesaris optimi indultu, quin et re...” l. p. 112.

⁶ Ezt tanúsítja az alábbi bejegyzés: „...XXXVIII iuris hactenus fuerint civici [sc. aedificia], nunc vero tantum 27. nam ingens illa ex duabus condam in unam redacta domus, quam antehac Thomas L. B. a Schmidek multis annis ex post autem r. Joannes Zephyrinus Pevereli tenuit, anno 1737. a Camera pecuniis comparata in officinam separatoriam (germanice Scheid-Gaden) Schemnicio Cremnicio translationem mutata est.” p. 17.

⁷ Bél az előző jegyzetben olvasható adalékot lábjegyzetben beszúrja a szövegbe, ahol említi az 1737-es évszámot is. L. p. 16. l.) jegyz.

Megj.: Pozsony város leírásának első, történeti része.⁸ Folytatása a 434. kötet, ahol Pozsony város leírásának második része (koronázások, országgyűlések, a város korabeli állapotának bemutatása) olvasható (l. **26.**). A kötet előzéklapján (p. 1.) a pozsonyi városi tanács 1733. március 6-án kelt, három pontból álló észrevételei olvashatók, amelyeket Krisán János városi jegyző írt le.⁹ Ezek az észrevételek nem az ebben a kötetben leírtakra vonatkoznak, hanem a leírásnak a már említett második részére (l. **26.**). Bél Mátyás autográf javításai és pótlásai láthatók még a szövegben, bár kis mennyiségben (l. pp. 22., 23., 63. etc.).

Idő: A kötet datálására l. a **26.** tételt.

5.

421. kt.

Comitatus Thurocziensis.

Bél Mátyás által készített tisztázat. 56 pp. 315x200 mm. A lapok között számozatlan üres lapokkal a javítások számára.

Megj.: Túróc vármegye leírása.¹⁰ Bél a kézirat előzéklapján néhány pontban instrukciókat adott a „cenzoroknak”,¹¹ tehát a szöveget recenzióra szánta. A pótlások készítője Záborszky Jakab evangélikus lelkész, később püspök, akinek Bélhez írt, 1726. jún. 27-én kelt levele, illetve annak kézírása megegyezik a javításokéval.¹² A levél tartalma is az ő cenzorságát bizonyítja, abban ugyanis tájékoztatja Bélt újabb, Túróc vármegyével kapcsolatos adatokról. Bél messzemenően figyelembe vette Záborszkynek a leírásban olvasható pótlásait és javaslatait, s ennek alapján saját kezűleg javította a szöveget.

Idő: Záborszky megjegyzései 1726-ban készültek.¹³ Ami az alapszöveget illeti, ez sem keletkezhetett sokkal korábban, mivel a Túróc

⁸ A nyomtatásban megjelent leírás vonatkozó részét l. *Notitia* I. 1–277.

⁹ A megjegyzéseket közli Szelestei N. László. L. *Bél lev.* nr. 478.

¹⁰ Annak a szövegnek a korai munkapéldánya, amely 1736-ban, a *Notitia* II. kötetében megjelent (l. pp. 291–366.).

¹¹ Az öt pontból álló jegyzéket közli Szelestei N. László. L. *Bél lev.* nr. 917.

¹² A levelet l. *Bél lev.* nr. 299.

¹³ Erről tanúskodik Záborszkynek a kézirat végén található kronografikonja: „CLa-Mant, heV! peCCata, fLVIt Via pLena perICLis:/NoXIa noX fVglat; LVX Xenla aethre Vehat!” L. p. 56a.

megyei alispánok felsorolásakor Bél alapszövegben említi utolsóként Beniczky Tamást, mellette az 1726-os évszámmal (l. p. 19.). A Bél által elvégzett korrekciók keletkezése valamikor 1726 utánra tehető.

6.

422. kt./a

Comitatus Liptoviensis.

Egykorú másolat, Bél Mátyás és egy ismeretlen kéz javításaival. 94 pp. (pp. 92–94 üres). 320x215 mm.

Megj.: Liptó vármegye leírása.¹⁴ Az ismeretlen kéz néhány apró megjegyzést tett a falvak felsorolásánál (l. pl. pp. 86–87.). Bél Mátyás számos helyen javítja és kiegészíti a szöveget.

Idő: Az alapszöveg 1724 után készült, ugyanis említés történik benne a Liptószentmiklóson 1724-ben kiütött tűzvészről (p. 50.). Bél javításai, legalábbis egy részük bizonyosan 1725 utáni, minthogy Bél az egyik kiegészítésében szót ejt a Smrecsán (*Smretsán*) nevű patak 1725-ös áradásáról (l. p. 17.).

7.

422. kt./b

Comitatus Liptoviensis.

Egykorú másolat, Bél Mátyás javításaival. 24 pp. 330x210 mm. Csonka.

Megj.: Liptó megye leírása.¹⁵ Töredék: csak az Általános Rész Természetföldrajzi Tagozatának egy része van meg.¹⁶ Folytatása a **41.** és **58.** tétel alatti kéziratokban van. Az előző tétel (**6.**) tisztázata: Bél Mátyás ott olvasható javításai, betoldásai itt már főszövegben vannak (l. **6.** p. 17., illetve **7.** p. 18.). Bél csak kis mértékben korrigálta a szöveget (l. p. 4., 5., 9., stb.).

Idő: Csak annyi állapítható meg, hogy ez a kézirat is bizonyosan 1725 után készült, mint az előző példány.

¹⁴ Annak a szövegnek egy korai munkapéldánya, amely a *Notitia* II. kötetében, 1736-ban megjelent (l. *Notitia* II. pp. 508–587.).

¹⁵ L. az előző jegyzetet.

¹⁶ A kézirat a VI. §-ban szakad meg: „Verum hodie, vix vestigium Thermanum istarum reperias, nisi aciduli, et...” L. p. 24.

8.

423. kt.

Comitatus Zoliensis.

Egykorú másolat, Bél Mátyás javításaival. VI., 224 pp. (pp. 223–224. üres). 330x205 mm.

Megj.: Zólyom vármegye leírása.¹⁷ A szöveg elejére Bél néhány instrukciót adott a kötet leendő cenzorainak.¹⁸ A szöveget Radvánszky János (1666–1738), II. Rákóczi Ferenc egykori kincstartója, Zólyom megyei birtokos nézte át és látta el pótlásokkal 1727-ben.¹⁹ Bél Radvánszky megjegyzései mellett azokat a bőséges adalékokat is beemelte a szövegbe, amelyeket egy ismeretlen személy készített (l. 44.). Emellett utólagosan Bél készítette el a szövegben a margókat, s az azokból felépülő „tartalomjegyzékeket” (*synopsis*) is.

Idő: Az alapszöveg nem sokkal a Radvánszky-féle „lektorálás” (1727) előtt készülhetett (valószínűleg 1726 folyamán), a javítások pedig valamivel utána.

9.

424. kt.

Comitatus Pest, Pilis et Zolt. [!]

Egykorú másolat, több kéz, köztük Bél Mátyás javításaival. 254 pp. (desunt: pp. 1–6.), 330x210 mm. A lapok között üres, számozatlan lapokkal.

¹⁷ Munkapéldánya annak a leírásnak, amely később a *Notitia* II. kötetében megjelent 1736-ban (pp. 367–507.).

¹⁸ Bél négy pontból álló emlékeztetőjét közli Szelestei N. László. L. *Bél lev.* 919.

¹⁹ Ezt bizonyítja Radvánszky 1727. ápr. 28-án írt levele, amelyben elnézést kér Bél-től, hogy csak most küldi vissza „megyéje” leírását, majd közli lap- és paragrafus-szám szerint a szöveghez fűzött észrevételeit, amelyek pontosan megegyeznek a tárgyalt kézirat vonatkozó helyeivel (a levelet l. *Bél lev.* nr. 328.). Bél többnyire figyelembe vette Radvánszky észrevételeit, s azok alapján javította, illetve pótolta a szöveget. Pl. Radvánszky a hegyek felsorolásánál még megemlítené a „Király Hegyét”: „Pag. 15. Punct. XII. Merentur adnotanionem Montes, ut vocamus Regii; Király Hegye: Kralowske hory ditionis Arcis Zólyom...” L. *Bél lev.* nr. 328. p. 178. Ennek megfelelően Bél utólagosan betold egy 13. pontot a hegyekhez: „XIII. Hic et Montes Regii, Hung. Király Hegye, Slav. Kráľowské Hory nominandi sunt...” L. 8. p. 15.

Megj.: Pest-Pilis-Solt vármegye leírásának első harmada, a Kecskeméti járás leírásának végéig.²⁰ A kézirat hiányos, az első hat lap hiányzik. A 3–6. lapok a **93.** tétel alatt vannak (l. ott). A kézirat vármegyei ellenőrzésre készült 1735-ben; a szöveg átnézését a vármegyebeliek, Prónay Gábor jogtudós, valamint Mágocsi Mihály Pest megyei alispán végezték el. A kötet „folytatása” a **11.** tétel, amely a „Pilisi járást” tartalmazza, s amelyet szintén a vármegyének küldött el Bél, az itt tárgyalt kötettel együtt.²¹ Buda leírását azonban – amely szintén Pest-Pilis-Solt vármegye részét képezte – magának a városi tanácsnak juttatta el Bél (l. a **12.** és **13.** tételt). A szövegben ezenkívül láthatóak Bél pótlásai és javításai, aki kisebb-nagyobb módosításokon kívül ekkor készítette el a margójegyzeteket is.

Idő: Az alapszöveg tehát 1735. augusztus 13. előtt készült (vagyis a Helytartótanácsnak való elküldés előtt), a javítások pedig, mint a fentiekből kiderül, 1735 őszén készültek.

²⁰ Munkapéldánya annak a leírásnak, amely később a *Notitia* III. kötetében 1737-ben megjelent (a vonatkozó részt l. pp. 1–160.).

²¹ A kötet tehát azonos azzal a kézirattal, amelyet Bél 1735. aug. 13-án küldött el öt másikkal együtt a Helytartótanácsnak, hogy a hivatal a megyékkel ellenőriztesse azokat (l. *Bél lev.* 529.). A megyei ellenőrzésre néhány lakonikus megjegyzés utal, így például, hogy a vármegyebeliek szerint a leírásban ne részletezze a szerző a határokat és a birtokosokat: „Observatione [!] Comitatus fiat descriptio sine limitum & possessorum specificatione.” L. p. 18a. Az érdemi recenziót – ahogy az Bél levelezéséből kiderül – részben Prónay Gábor jogtudós, 1751-ben Pest vármegyei országgyűlési követ végezte, részben pedig Mágocsi Mihály Pest vármegyei alispán. Prónay 1735. november 30-án írta meg Bélnek, hogy átnézte a leírást. Két, hozzá eljutott és általa átnézett kéziratot említ: egyrészt azt, amely a „pesti területnek” (*tractus Pesthiensis*) a leírását tartalmazza – ez minden bizonnyal azonos az itt tárgyalt kötettel –, illetve, amely a „pilisi járást” (*Pilisiensis districtus*) foglalja magában – ez pedig a **11.** tétel alatti kéziratnak feleltethető meg (l. ott). Prónay levelét l. *Bél lev.* nr. 545. A két cenzor, Prónay és Mágocsi együttműködött a szöveg lektorálásában. Prónay azt írja fent említett levelében, sikerült elérnie, hogy az alispán (Mágocsi Mihály) átnézzé a leírást, továbbá, hogy háromszor találkozott az alispánnal és közösen végezték el a „rájuk bízott munkát”. Bélhez azonban még egy ideig nem jutott vissza a kézirat, ezért többször sürgette Mágocsit és Prónayt. L. *Bél lev.* nr. 567., 569., 570., 575. Végül 1736. február 10-én mondhatott köszönetet Prónaynak, amiért az Bernhard Heinrich Germeten császári tanácsoson keresztül visszajuttatta hozzá „azt a bizonyos két kötetet”. L. uo. nr. 583.

10.

424. kt. pp. 23a–d

Observationes circa descriptiones Comitatum Mosoniensis, Sigmigiensis ac Alba-Regalensis.²²

Eredeti. 4 pp. 335x110 mm. (a 424. kötet 23. lapja előtt).

Megj.: Moson, Somogy és Fejér vármegyék leírásához fűzött, főleg formai és stilisztikai megjegyzések, paragrafusszám és legtöbbször lapszám szerint.

Idő: Valószínűleg az 1740-es években készült.

11.

425. kt.

Sectio II. De arcibus Processus Pilisiensis.

Egykorú másolat. 118 pp. (pp. 116–118. üres), 340x215 mm.

Megj.: Pest-Pilis-Solt vármegyei recenzióra elküldött kéziratának második kötete, a 9. tétel „folytatása”. A kötet a Pilisi járás várait, városait, falvait, valamint Savoyai Jenő birtokainak leírását tartalmazza.²³ Nincs benne viszont a Solti járás. Ugyanaz a kéz készítették, mint a kapcsolódó előző kötetet (l. 9.). Mint az előbb említettük volt, a mondott kötetrel együtt ezt küldte el Bél Mátyás a vármegyei recenzióra 1735-ben,²⁴ amelyet aztán láttak a vármegyei bírálók,²⁵ valamint Prónay Gábor is (l. 9.).

Idő: l. a 9. tételt.

12.

426. kt.

Membrum III. De processu Pilisiensi.

Egykorú másolat. 455. pp. [pp. 251–706.] 345x220 mm.

Megj.: Ez a kötet – ha nem tekintjük a kötet elején lévő, a Pilisi járást bemutató rövid előszót (l. pp. 1–2.) – kizárólag Buda város leírá-

²² Tartalom alapján adott cím.

²³ A nyomtatásban megjelent leírás vonatkozó részét l. *Notitia* III. pp. 467–533.

²⁴ Erre bizonyíték Bél kérése az „úthálózati jegyzék” (*tabula itineraria*) alatt: „Memoria. Petitur emendari, et locupletari.” L. p. 115. A cenzorok kiegészítései alapján aztán készített egy új jegyzéket (l. p. 113.).

²⁵ A vármegyeiek recenziójának nyoma lehet két rövid bejegyzés, melyek szerint „Kutyavár” és „Soogó” nevű település nincs a megyében. L. p. 59., 111.

sát tartalmazza.²⁶ Láthatóan kiemelték egy kéziratból, ugyanis a kézirat elején ott van az előző rész befejező szakasza, továbbá a lapszám egykorú írással a 251-es számmal kezdődik. Ugyanaz a kéz írta, mint a 9. és a 11. tétel alatti köteteket (így valószínű, hogy a 9., 11. és a 12. eredetileg egy kötetet képezett). Minden bizonynyal ezt a kötetet küldte el Bél – Mágocsi Mihály Pest vármegyei alispánon keresztül – Buda városának recenzió végett, valamikor 1735 októberében; október 15-én ugyanis Peyrl Mihály budai ügyvédhez címzett levelében azt írja, hogy reményei szerint Mágocsi már átadta azt a városi tanácsnak.²⁷ A feltevést támogatja, hogy a tanács észrevételei e kötet végében elhelyezve maradtak fenn (l. 13.).

Idő: Az alapszöveg a fentiek szerint 1735 októbere előtt keletkezhetett.

13.

426a kt.

Observationes Civitatis Budensis ad opus Belianum.

Eredeti. 8 pp. (7–8. üres), 350x220 mm.

Megj.: Buda város tanácsának megjegyzései Buda város leírásához.²⁸

Bél a megjegyzéseket figyelembe vette, ahogy az Buda város leírásának kinyomtatott szövegében, a III. kötetben látható.²⁹

Idő: A kézirat keletkezése 1736 első felében, de még május előtt lehetett, ugyanis Bél 1736. május 15-én köszönte meg a városi tanácsnak a recenziót.³⁰

²⁶ A leírás a *Notitia* III. kötetében jelent meg 1737-ben (l. *Notitia* III. pp. 161–467).

²⁷ A levelet l. *Bél lev.* 538.

²⁸ A városi tanács alighanem a 12. szám alatti kéziratot látta, ugyanis az általa citált szövegrészek megegyeznek a kéziratban olvasottakkal (a tanács azonban nem hivatkozik paragrafus- és lapszámra). Ezt támogatja az is, hogy a tanács megjegyzései a 12. kötet végére behelyezve maradtak fenn. A tanács főleg az 1686-os ostrom utáni eseményekkel, illetve a város korabeli állapotával kapcsolatban írt megjegyzéseket és javításokat.

²⁹ Pl. a tanács megjegyzi, hogy Buda városhalainak újjáépítése nem 1710-ben kezdődött, ahogy az a szövegben áll (l. 12. p. 669.), hanem 1715-ben (a tanács megjegyzését l. 13. p. 1.), amely a nyomtatott szövegben már így olvasható (l. *Notitia* III. p. 438.)

³⁰ L. *Bél lev.* 614.

14.

427. kt.

Belii Notitia Comitatum Nitriensis et Barsiensis.³¹

Autogr. I–IV., 830 pp. (pp. I–IV., 826–830. üres), 340x210 mm.

Megj.: Kolligátum: Nyitra, Bars, Túróc, Zólyom és Nógrád vármegyék leírása Bél Mátyástól, amelyeket később összefűztek (ezért a kötet gerincén található cím hibás). Nógrád vármegye leírásába utólag befűztek egy rá vonatkozó levelet. Az alábbiakban külön tárgyaljuk a kötet egyes részeit.

14/I.

427. kt. pp. 1–238.

Historia Comitatus Nitriensis.

238 pp.

Megj.: Nyitra vármegye leírása.*Idő:*

p. 1.: „Posonii 1726. d. 1. Aug.”

p. 29.: „Finitum 1727. d. 7. Nov. cum interea Comitatus alios elaboravissimus.”³²

p. 238.: „Finis S(oli) D(eo) G(loria) d. 11. Mart. 1730. dum toto fere quadriennio iacuisset adfectus.”

14/II.

427. kt. pp. 241–409.

Historia Comitatus Barchiensis.

169 pp.

Megj.: Bars vármegye leírása.*Idő:*

p. 241.: „A. 1730. d. 13. Martii”

p. 272.: „Finis 1730. d. 29. Martii”³³p. 380.: „Finitum 1730. d. 25. Mai inter concatenatos sacros labores.”³⁴

³¹ A kötet gerincén olvasható, nem egykorú, hibás cím. Még l. a megjegyzést.

³² Bejegyzés az Általános Rész végén.

³³ Bejegyzés az Általános Rész végén.

³⁴ Bejegyzés az oszlányi és a lévőli járás leírása után.

p. 381.: „Inchoatum die 10. Iulii, post reditum ex thermis Wyhnensibus, 1730.”³⁵

p. 408.: „Finit 1730. d. 27. Iulii. S(oli) D(eo) G(loria).”³⁶

14/III.

427. kt. pp. 411–477.

Historia Comitatus Thuroczyensis.

67 pp.

Megj.: Túróc vármegye leírása.

Idő:

p. 411.: „Anno 1726. d. 1. Mai inchoatum Posonii.”

p. 477.: „Finis. 1726. d. 31. Iulii.”

14/IV.

427. kt. pp. 479–628.

Historia Comitatus Zoliensis.

150 pp.

Megj.: Zólyom vármegye leírása.

Idő:

p. 479.: „Pisonii 1725. d. 6. Sept.”

p. 628.: „Finitum Anno 1726. d. ult. Apr. infinitis interea laboribus aliis exantlatis. S(oli) D(eo) G(loria)”

14/V.

427. kt. pp. 631–825.

Historia Comitatus Neogradiensis.

195. pp.

Megj.: Nógrád megye leírása.

Idő:

p. 631.: „Pisonii 1727. d. 12. Febr.”

p. 692.: „Finitum inter assiduos muneris labores, 1727. d. 28. Martii.”³⁷

³⁵ Bejegyzés a kistapolcsányi járás elején.

³⁶ Megjegyzendő, hogy a következő lapra átnyúló úthálózati jegyzéket a bejegyzés után készíthette el.

³⁷ Bejegyzés az Általános Rész végén.

p. 692.: „d. 31. Martii 1727. coepit.”³⁸

p. 721.: „Finit(um) Anno 1727. d. 23. April. post superatos sacrorum dierum geminatos labores.”³⁹

p. 825.: „Finit(um) 1727. d. 31. Octobris interpellatis vel millies, lucubrationibus.”

A szintén Bélről származó kiegészítések, javítások egy része 1729. április 20. után keletkezett, ugyanis ekkor küldte el Kuntz Jakab, Bél udvari ágense a szerzőnek Sigray Ferenc kancelláriai tanácsos kifogásait a leírással kapcsolatban, amelyeket Bél láthatóan elfogadott (l. VI.).

14/VI.

427. kt. pp. 806a–d⁴⁰

Kuntz Jakab levele Bél Mátyásnak.

Autogr. 4 pp. (p. 4. üres) 205x165 mm.

Megj.: Bél udvari ágense levelében beszámol arról, hogy Sigray Ferenc kancelláriai tanácsos kifogásokat támasztott Nógrád megye leírásával kapcsolatban.⁴¹ A levél szövegét l. Függ. III. Bél figyelembe vette Sigray kifogásait és azoknak megfelelően javította a szöveget. Egyben a levelet is beillesztette a kéziratba.⁴²

Idő: p. 3.: „Viennae 20. Aprilis 1729.”

15.

427a kt.

Comitatus Nitriensis.

Egykorú másolat. 42 pp. 315x205 mm. Csonka.

Megj.: Nyitra vármegye leírása. A kézirat Nyitra várának és városának leírása közben, a VI. §. közepén megszakad.⁴³ Az alapszöveg a fent említett Bél-féle fogalmazvány (l. 14/I.) tisztázata. A szövegben Bél saját kezű javításai és pótlásai láthatók, gyakran utólag be-

³⁸ Bejegyzés alatta, a Különleges Rész elején.

³⁹ Bejegyzés a losonci járás végén.

⁴⁰ Nógrád vármegye leírásába, a 806. és a 807. lap közé beragasztva.

⁴¹ A levélre még l. a bevezető tanulmányt.

⁴² Még l. a bevezető tanulmányt.

⁴³ A kézirat utolsó szavai: „[Andreas Zoerardus] ... primus, post conversos Hungaros, eremum instituit. [De...]” L. p. 42.

illesztett cédulákon, lapokon (l. 6a, 8a, 9a, 10a etc.). Bél a javítások és pótlások készítésekor azokat a megjegyzéseket vette figyelembe, amelyeket egy ismeretlen személy készített számára (l. **78.**).

Idő: A kézirat alapszövege 1730. márc. 2., vagyis a Bél-féle fogalmazvány (l. **14. I.**) befejezése után keletkezett, Bél megjegyzései pedig – legalábbis részben – 1737 után, ugyanis Bél utólag kiegészíti a nyitrai püspökök lajstromát az 1737-ben kinevezett Harrach János Ernő nevével (l. p. 42.).

16.

428. kt.

Comitatus Pisoniensis.

Egykorú másolat. 668 pp. 320x200 mm. Poss.: Jeszenák István (ex-libris).⁴⁴

Megj.: Pozsony vármegye leírása. A szövegben néhány helyen Bél Mátyás autográf javításai láthatók (l. pp. 1., 487., 500., 503–505., 539., 650.). E leírást egyébként minden bizonnyal nem Bél készítette, hanem valamelyik munkatársa. Ezt bizonyítja, hogy a pozsonyi tudós később felhasználta ugyan a benne írtakat, de radikálisan átfogalmazta, valamint nagymértékben kibővítette a leírás szövegét (l. a **26.** és a **27.** tételt).

Idő: Minthogy a kéziratban említés történik az 1728-as országgyűlésről (l. p. 254.), keletkezése 1728 utánra tehető.

17.

429. kt./I.

[Ohnmaßgebliches Project...]

Autogr. 21 ff. 330x200 mm.

Megj.: Bél Mátyás tantervének fogalmazványa a pozsonyi evangélikus líceum számára, amelyet letisztázva 1714. május 31-én terjesztett a pozsonyi evangélikus tanács elé (l. **18.** tétel). A szövegnek még nincs címe.

Idő:

f. 1r: „Pressburg 1714. d. 4. Mai.”

⁴⁴ Még l. a bevezető tanulmányt.

18.

429. kt./II.

Ohnmaßgebliches Project wie Die hiesige Evangelische Schule, unter dem Seegen Des Allerhöchsten, Zur Aufnahm des gemeinen Besten, Wohleinzurichten und fortzuführen sey, auf hochgeneigtes Begehren Eines Hochlöbl. Kirchen Conuents wohlbedächtigt entworffen und gehorsamst überreicht Anno 1714. Mense Majo.

Autogr. másolat. 40 pp. (pp. 32–34 üres) 320x210 mm.

Megj.: Bél Mátyás tanterve a pozsonyi evangélikus líceum számára, amelyet 1714. május 31-én terjesztett a pozsonyi evangélikus tanács elé (l. alább). A szöveg végén órarend is található, külön a hat osztály számára (pp. 35–40.). Bél Mátyás saját kezűleg tisztázta a szöveget az előző kézitről (l. 17.).

Idő:

p. 1.: (a címlapon, a cím alatt): „Praesentata, publicata, et grato animo acceptata haec Methodus in Inclyto Evangelicorum Conventu, Posonii die 31. Mai 1714. Samuel Hueber Conventus syndicus m. p.”

19.

429. kt./III./a

Methodus der Lateinischen Schul des Waisen-Hauses zu G. Klaucha an Halle.

Autogr. 1 f. 330x200 mm.

Megj.: Tanterv a Halle mellett lévő Grossen Klaucha nevű helységben (ma Glaucha, Halle külvárosa) lévő árvaház „latin iskolája” számára. Csak a címlap maradt meg, maga a szöveg nem található a kéziratok között. Minden bizonnyal Bél készítette, amikor ott dolgozott (az árvaház alapítója, August Hermann Francke nevezte ki oda tanárnak).

Idő: 1705 körül (l. következő tétel).

20.

429. kt./III./b

Leges der Lateinischen Schul des Waisen-Hauses zu Klaucha an Halle.

Bél Mátyás tisztázata (?) 18 pp. (pp. 17–18. üres) 330x200 mm.
Megj.: A Halle melletti G. Glaucha árvaházában lévő „latin” iskola rendszabályai (85 szabály). Minden bizonnyal Bél készítette, amikor ott dolgozott. (Még I. az előző tételt.)

Idő:

p. 1.: „Welche introduciert worden Anno 1705. 13. Jan.”

21.

429. kt./IV

Másolata Bel Mátyásnak a Hallei magyar könyvtárban létező 18, önkezűleg írott levelének.

19. sz.-i másolat. 8 ff. 340x210 cm.

Megj.: A hallei Magyar Könyvtárban őrzött Bél-levelek másolatai. Az alábbi levelek találhatók meg itt:

- 1.) f. 2r: Bél Mátyás Bohus Györgynek. Pozsony, 1717. dec. 5.
- 2.) f. 2r–v: Bél Mátyás Bohus Györgynek. Pozsony, 1719. dec. 7.
- 3.) ff. 2v–3r: Bél Mátyás Bohus Györgynek. Pozsony, 1720. jan. 11.
- 4.) f. 3r–v: Bél Mátyás Bohus Györgynek. Pozsony, 1720. febr. 8.
- 5.) f. 4r: Bél Mátyás Bohus Györgynek. Pozsony, 1720. márc. 14.
- 6.) f. 4r–v: Bél Mátyás Bohus Györgynek. Pozsony, 1720. márc. 31.
- 7.) f. 4v–5r: Bél Mátyás Bohus Györgynek. Pozsony, 1720. máj. 5.
- 8.) f. 5r–v: Bél Mátyás Bohus Györgynek. Pozsony, 1720. máj. 30.
- 9.) f. 5v: Bél Mátyás Bohus Györgynek. Pozsony, 1720. jún. 17.
- 10.) f. 6r: Bél Mátyás Bohus Györgynek. Pozsony, 1720. júl. 18.
- 11.) f. 6r: Bél Mátyás Bohus Györgynek. Pozsony, 1720. dec. 15.
- 12.) f. 6v: Bél Mátyás Bohus Györgynek. Pozsony, 1721. febr. 20.
- 13.) f. 6v: Bél Mátyás Bohus Györgynek. Pozsony, 1721. márc. 22.
- 14.) f. 6v–7r: Bél Mátyás Bohus Györgynek. Pozsony, 1721. aug. 21.
- 15.) f. 7r: Bél Mátyás Bohus Györgynek. Pozsony, 1721. okt. 23.
- 16.) f. 7r: Bél Mátyás Bohus Györgynek. Pozsony, 1720. jún. 20.
- 17.) f. 7v: Bél Mátyás Topperczer Péter Pálnak. Pozsony, 1718. ápr. 21.

- 18.) f. 8r: Bél Mátyás ismeretlennek. Pozsony, 1721. máj. 1.⁴⁵

Idő: p. 1.: „1861., Oct. 20.”

⁴⁵ A levelek egy részét szlovákul közli Juraj Pavelek. L. Pavelek 1990 nr. 13, 21, 22, 23, [az 5. levelet nem közli], 24, 25, 27, [a 9. levelet nem közli], 30, 34, 36, 37, 39, 40, 28, [a 17. levelet nem közli], 38. (a leveleknek a tárgyalta másolatban lévő sorrendjé-

22.

430. kt.

Comitatus Neogradiensis.

Másolat, több kéz írása, Bél Mátyás javításaival. 232 pp. 335x225 mm.

Megj.: Nógrád vármegye leírása. A fentebb tárgyalt Bél-féle fogalmazványról (l. 14/V.) készült – közvetlen, vagy közvetett – másolat. A szövegben elszórtan találhatók javítások és kiegészítések Bél Mátyástól (l. pp. 30., 33. etc.).⁴⁶ Ezt a kéziratot küldte el Bél a kancelláriának revízióra, a borító belsején olvasható dátum szerint 1728. április 15-én (l. alább). A kancellária a kéziratban ceruzával jelölte, illetve 1732. november 10-én kelt levelében írásban is kifejtette – vallási tárgyú – kifogásait a leírással kapcsolatban,⁴⁷ amelyeket Bél figyelembe vett.⁴⁸

Idő:

[felső borító belső oldalán:] „No. 2. Dimittitur, Anno 1728. d. 15. Aprilis.” (Bél)

Az alapszöveg bizonyosan 1727 októbere, vagyis a Bél-féle fogalmazvány (l. 14/V.) elkészülte után keletkezett, illetve az 1728. április 15-i elküldés előtt (l. fent). A javítások a kancelláriai revízió megérkezése, vagyis 1732 novembere után készültek.

23.

431. kt.

Comitatus Nitriensis.

Egykorú másolat. 266 pp. (264–266 üres), 320x200 mm. A lapok között számozatlan üres lapok. Poss.: Jeszenák István (exlibris)

ben). Szelestei N. László az összes, itt felsorolt levelet publikálta, az eredeti leveleket használva fel a kiadáshoz. L. Bél lev. nr. 29, 75, 79, 84, 90, 92, 97, 101, 106, 113, 128, 136, 139, 149, 154, 107, 35, 143 (a leveleknek a tárgyalt másolatban lévő sorrendjében).

⁴⁶ Bél a kézirat végére tervezett még egy függeléket, amelyben Nógrád megyére vonatkozó írásos emlékeket szeretett volna elhelyezni (de ez a nyomtatott változatban nem valósult meg). A függelék címe: „Appendix Monumentorum ad illustrandam Comitatus Neogradiensis historiam pertinens.” Alatta: „NB. Plura, propediem, cum diplomata, tum documenta alia, ex domesticis familiarum scriniis, indepturos nos confidimus.” L. p. 229. Emellett egy másik lapon Zólyom vármegye ispánjaira vonatkozó jegyzetet helyezett be, ami nyilván nem tartozik a fenti kézírathoz (p. 231.).

⁴⁷ L. Bél lev. nr. 471.

⁴⁸ L. pp. 46., 173.

Megj.: Nyitra vármegye leírása. Bél Mátyás egy helyen kiegészítette a szöveget (l. p. 175.). A kézirat egyértelműen Nyitra vármegye leírásának a 427. kötetben levő fogalmazványáról készült tisztázata (l. 14/I.).

Idő: A fentiek alapján a kézirat 1730. márc. 11., vagyis a Bél-féle fogalmazvány (14/I.) elkészülte után keletkezett.

24.

432. kt.

Sermones Sacri.⁴⁹

Eredeti. I–XII., 552 pp. 220x175 mm. (pp. I–XII., 539–552. üres.).

Poss.: Judith Sauber, 1777-től Institoris-Mossóczy Mihály.⁵⁰

Megj.: Bél Mátyás 1748-ban és 1749-ben mondott prédikációi. A kötet végén tartalomjegyzék is található (l. pp. 537–538.).

Idő: 1748–1749.⁵¹

25.

433. kt.

Comitatus Pisoniensis.

Egykorú másolat. 398 pp. (desunt: pp. 381–392.) 325x205 mm.

Megj.: Pozsony vármegye leírása. A szöveg Nagyszombat leírásában, a 44. §. közepén félbeszakad. Folytatásának töredékei a 27. és 43. tételekben maradtak fenn (l. ott). A szövegből a 381–392. lapokat Bél kivágta, és szintén a 27. tétel alatti kéziratba helyezte át (még l. ott). Az alapszöveg szinte teljesen megegyezik a 428. kt. (l. 16.) szövegének vonatkozó részével (azonos a kézírás, valamint a szöveg elrendezése is). Bél drasztikusan belejavított a szö-

⁴⁹ A kötet gerincén található cím.

⁵⁰ A kötet felső borítójának belsején a következő szöveg olvasható: „Hoc volumen sermonum S. ex ore viri, quondam summe Vener(andi) Matthiae Belii, calamo exceptum, piissima Matrona Iuditha Sauber, pro suis privatis sacris exercitationibus describendum curavit. Tandem autem anno 1777. die 29. Iulii, aetate iam viribusque fracta, et lumine oculorum hebetato, mihi resignavit. Servetur proinde inter libros meos, in perennem magni Belii, et rarae pietatis Sauberianae memoriam. Mich. Institoris Mossotzy m. p.”

⁵¹ A kéziratban lévő első prédikáció 1749. január 1-jén hangzott el (l. p. 1.). Szerepelnek azonban a kötetben korábbi, 1748 folyamán elhangzott prédikációk is (l. pp. 373., 417., 435. etc.).

vegebe, különösen a Természetrajzi Rész elején (l. pp. 1–3.), valamint Pozsony város leírásánál, amelynek jelentős részét teljesen átírta, illetve törölte (l. pp. 39–83.), sőt, újrafogalmazta (l. **27.**). Később azonban, Pozsony megye más városainak leírásánál Bél ismét „elővette” a jelen kéziratot, és sok javítással bár, de nagyrészt beemelte azt az új, **27.** tétel alatti szövegbe (ez történt pl. a fent említett 381–392. lapokkal, amelyek a **27.** tételben a 465r–469v lapok lettek).

Idő: Az alapszöveg valamikor 1728 után keletkezhetett.⁵² A javítások nem sokkal utána, minden bizonnyal 1731-ben készülhettek, ugyanis Bél az újrafogalmazott leírás (l. **27.**) természetföldrajzi részét, amelyet részben a jelen kötet vonatkozó fejezetein végrehajtott módosításai alapján írt, saját bejegyzése szerint 1731. dec. 10-én fejezte be (l. **27.** p. 48.).

26.

434. kt.

Belii Notitia Urbis Poson[iensis].⁵³

Egykorú másolat, több kéz munkája.⁵⁴ 644 pp. (641–644. üres), 330x210 mm.

Megj.: Pozsony város leírásának második fele: a Pozsonyban lezajlott koronázások, országgyűlések, a város korabeli állapota.⁵⁵ Folytatása a **4.** tétel alatti kéziratnak (még l. ott). A kötet végén külön lapokon kiegészítések, pótlások olvashatók (pp. 629–640.), nagyjából Bél Mátyás kezétől. Javítások láthatók emellett szintén Bél Mátyástól, aki tudomásul vette a pozsonyi városi tanácsnak az első kötet előzéklapjára bejegyzett észrevételeit (l. **4.**).⁵⁶ Ez egyben azt is bizonyítja, hogy a két kötet összetartozik.

⁵² Miként a 428. kötetben, itt is az 1728. évi országgyűlés említése a legkésőbbi *terminus post quem*. L. p. 264.

⁵³ A cím a kötet gerincén olvasható, feltehetőleg egykorú írással.

⁵⁴ A 69. lapig ugyanaz a kéz írta, mint a **4.** tétel alatt első kötetet, a 71–127 lapokat egy újabb kéz, majd a 128. laptól egy harmadik.

⁵⁵ A nyomtatásban megjelent leírás vonatkozó részét l. *Notitia* I. pp. 279–696.

⁵⁶ Így a többi között kihúzta a polgárok fényűzéséről szóló részeket a szövegből. L. p. 570., 573., 574. Egyéb korrekcióit, amelyek szintén a városi tanács megjegyzéseit vették figyelembe, l. p. 525., 597.

Idő: Minthogy a kötet végén található hivatalnoknévsor utolsó bejegyzése (alapszöveg) 1732-es datálású,⁵⁷ a két kötet alapszövege 1732-ben, de mindenképpen a városi revízió (1733. március, l. 4.) előtt keletkezett. Bél javításai 1733–1734-ben készültek, a városi tanács észrevételeinek elolvasása után, de 1735, a kötet megjelentése előtt.

27.

435a kt.

Comitatus Psoniensis.

Autogr. 610 ff.,⁵⁸ 330x210 mm.

Megj.: Pozsony vármegye leírása. A kézirat nem teljes: a leírás Dévény várának második fejezetében megszakad (l. f. 610v, a megjelent szövegben *Notitia* II. 253.). Folytatása a 511. köteg 2. sz. alatti kézírata (l. 43.). Ahogy azt fentebb már említettük, Bél valamelyik munkatársa elkészítette Pozsony vármegye leírását (l. 16., 25.), azonban Bél ezt drasztikusan átírta, illetve kibővítette. Jelen kötet e Bél-féle átírás, vagy inkább újraírás eredménye.⁵⁹

Idő:

f. 92r.: „Inchoatum 1730. d. 3. Novemb. inter sacras operas.”⁶⁰
f. 512r.: „Finitum 1733. d. 6. Mar. S(oli) D(eo) G(loria).”⁶¹

⁵⁷ L. p. 638.

⁵⁸ A lapokon gyakran három-, sőt négyféle számozás is olvasható. Úgy döntöttünk, hogy a rektó oldalak jobb alsó sarkában lévő fólió-számozást fogjuk használni, mivel az a legjobban áttekinthető.

⁵⁹ Bél eleinte csak a 25. szám alatti kézirathoz készített kiegészítések gyűjteményének szánta az itt leírtakat, de aztán belátta, hogy egyszerűbb, ha újat készít helyette, vagyis nagyobb részt csak forrásnak és nem javítandó szövegnek tekinti az előző leírást. Később viszont, Nagyszombat leírásától kezdve ismét elég jónak találta a 25. tétel alatti kéziratot arra, hogy azt alapszövegnek tekintse. Ezért, mint említettük, annak túlnyomó részét átemelte fogalmazványába, bár ezeket a részeket is nagymértékben javította, illetve átírta. Ez történt a 25. szám alatti kézirat már említett 381–392. lapjával (l. 25.). Később nagyobb egységeket is átemel. L. 27. 471r–487v etc.

⁶⁰ Pozsony város történetének (Sectio I.) 4. fejezete, vagyis a város „ausztriai királyok” alatti történetének leírása elején. Ez a legkorábbi dátum a szövegben, de nem a kézirat elején van!

⁶¹ Szentgyörgy város leírásának végén. Ez a legkésőbbi dátum a szövegben, de nem a kézirat végén van!

28.

435b kt.

[Comitatus Pisoniensis.]

Egykorú másolat. 103 ff. 325x210 mm.

Megj.: Pozsony vármegye leírása. Töredék, a szöveg első lapja Vedröd (Vödröd) kastély leírása közepén kezdődik⁶² és a vármegyéhez tartozó Felső-szigetközi járás (*Processus insulanus superior*) falvainak leírásával ér véget.⁶³ A szöveg az előző tételnek, vagyis a Pozsony vármegyéről készített Bél Mátyás-féle fogalmazványnak a tisztázata.⁶⁴ A szövegben Bél Mátyás gyakori javításai és pótlásai láthatók.

Idő: A fentiek alapján 1733-ban keletkezhetett (l. a 27. datálását).

29.

435c kt.

[Caput V. De Hunnorum in Moesias et Thraciam impressionibus, ac rebus illic gestis.]

Autogr. 3 pp. [61–63.], 330x210 mm.

Megj.: A 30. tétel XV. kéziratának egy töredéke (61–63.), vagyis „a hunoknak a két Moesiába és Thrákiába való betöréseiről” szóló V. fejezet (l. ott) utolsó lapjai. Az 59–60. lapokat, vagyis e töredék közvetlen előzményét a szövegnek egy másik töredéke tartalmazza (l. 56.).

Idő: p. 63.: „Posonii 1718. d. 31. Dec.”

KÉZIRATCSOMÓK

30.

87. kg.

Collectanea ad Prodrum necnon ad Notitiam Hungariae antiquae spectantia.⁶⁵

A kézirat jellegét l. az egyes alfejezetekben. 216 ff. (f. 216. üres) 330x210 mm.

⁶² A szöveg első szavai: „cultus paullo crebrior ...” L. f. 1r. A vonatkozó részt a nyomtatott szövegben l. *Notitia* II. p. 180.

⁶³ Van a szöveg végén még egy *Sectio IV.* is, amely a szóban forgó járás nemes családjait írja le, ez azonban nem került bele a leírásba. L. *Notitia* II. p. 249.

⁶⁴ L. az előző kézirat vonatkozó részét (27. 544–611.).

⁶⁵ Tartalom alapján adott cím. L. alább.

Megj.: Részben az 1723-ban megjelent *Prodomus* vázlatai, munkapéldányai, részben a *Notitia* tervezett, de meg nem jelent első részének, a *Notitia Hungariae antiquae* című résznek a kidolgozott fejezetei. (E kettő mindazonáltal szorosan összefügg, mert a *Prodomus*ban több kidolgozott részlet is megjelent a *Notitia Hungariae antiquae*ből. L. alább.) Az alábbiakban külön tárgyaljuk őket.

30/I.

87. kg. ff. 1–15.

Hungariae antiquae periodus Scythica.⁶⁶

Autogr. 15 ff.⁶⁷

Megj.: A kézirat az 1723-ban megjelent *Prodromus*nak, a *Notitia* nyomtatásban megjelent tervezetének a – még nem teljes – fogalmazványa.⁶⁸

Idő: Mint a *Prodromus* egy részének munkapéldánya, annak készítése idején, 1718–1723 között íródott.

30/II.

87. kg. ff. 16–25.

Libri Primi Caput I. De Scythis generatim.

Autogr. 10 ff. [pp. 1–16.]

Megj.: A *Notitia* tervezett, de meg nem jelenő részének, a „rég Magyarországon ismertetésének” (*Notitia Hungariae antiquae*) az első fejezetét dolgozta ki a kéziratban Bél.⁶⁹ A szöveg nem jelent meg nyomtatásban. Később Bél átírta ezt az első fejezetet (l. V.).

Idő:

f. 16r: „Posonii 1718. d. 22. Iun.”

⁶⁶ Az első nagyobb egység címe, nem fedti a kézirat egészét.

⁶⁷ Az egyes alátételek mérete megegyezik. L. a főtétel fizikai leírását.

⁶⁸ A *Notitia* tervezetét Bél, mint ismeretes, úgy készítette el a *Prodromus*ban, hogy közölte a mű tervezett nagyobb fejezeteinek címeit, alattuk pedig egy rövid tartalmi összefoglalót (*synopsis*) készített. Ezen összefoglalók nagy része már e kéziratban elkészült, néhányának azonban még csak a címét fogalmazta meg itt Bél. Nincsenek benne továbbá a kéziratban azok a kidolgozottabb részek sem, amelyeket Bél „szemelvényül” (*specimen*) elhelyezett a *Prodromus*ban (pl. a „szkíták háborúiról és hatalmáról” szóló fejezeteket, l. *Prodromus* pp. 5–25.). E szemelvények munkapéldányai a kéziratcsomó további darabjaiban találhatók.

⁶⁹ A kézirat első mondata így hangzik: „Notitiam Hungariae antiquae scripturo, illud cum primis inquirendum est, unde validissima haec gens et gestarum gloria rerum

30/III.

87. kg. ff. 26–37.

Hungariae antiquae periodus Scythica. Caput I. De origine Scytharum.

Másolat. 12 ff.

Megj.: Csakúgy, mint az előbbi kézirat, ez is a *Notitia* tervezett, de meg nem jelenő részének, a „Régi Magyarország ismertetésének” (*Notitia Hungariae antiquae*) a „szkíták eredetéről” szóló első fejezetét tartalmazza, de már más formában, mint a II. szám alatti kézirat. A szöveg az V. tétel alatti Bél-féle fogalmazvány tisztázata (l. ott). A szövegben Bél saját kezű javításai és kiegészítései olvashatók. Ez a változat sem jelent meg nyomtatásban.

Idő: a *Prodromus* készítése idején, 1718–1723 között íródhatott.

30/IV.

87. kg. ff. 38–57.

Hungariae antiquae liber primus Scythicus.⁷⁰

Másolat. 20 ff.

Megj.: A *Prodromus* egy részének munkapéldánya. Tartalmazza a „régi Magyarország” első könyvének tervezetét, amely a szkíták-ról szól (l. *Prodromus* 1–27.). Ebben a szövegben már benne van a VII. fejezet „szemelvényül” (*specimen*) szolgáló kidolgozása is.⁷¹ Részből az I. tétel alatti Bél-féle fogalmazvány vonatkozó részének, vagyis az első könyvnek a tisztázata (l. ott). A kidolgozott VII. fejezet előzménye viszont a IX. szám alatti szöveg (l. ott). A szövegben Bél saját kezű javításai és kiegészítései olvashatók.

Idő: Mint a *Prodromus* egy részének munkapéldánya, annak készítése idején, 1718–1723 között íródott.

---

nulli secunda originem ducat suam: aequum est enim, ut qui de terris, quas tenuerunt olim nostri, et iam quoque tenent, commentationem suscepimus, gentis incunabula, quemadmodum id in tantis tenebris licuerit, ante omnia ita illustremus, ut fabulosa ac ficta a veris, dubia a certis, facem praefereute antiquissimorum scriptorum auctoritate, liquido discriminentur.” L. f. 16r.

⁷⁰ Az eredeti cím (*Hungariae antiquae liber I. continens Scythica*) mellé írta oda Bél ezt az új címet, s bár az eredetit nem húzta le, az általa írtat tekintettük a hiteles címnek (ez a cím jelent meg a *Prodromus* 1. lapján is. L. alább.)

⁷¹ *Caput VII. De Bellis et Potentia Scytharum.* L. ff. 41v–57r. A *Prodromus* vonatkozó részét l. uo. pp. 5–25.

30/V.

87. kg. ff. 58–66.

Caput I. De origine, incrementis, bellis atque potentia Scytharum.

Autogr. 9 ff. [pp. 1–18.]

Megj.: A *Notitia* tervezett, de meg nem jelenő részének, a „Régi Magyarország ismertetésének” (*Notitia Hungariae antiquae*) a „szkíták eredetéről” szóló első fejezetét tartalmazza (még l. *Prodromus* p. 1.). Csonka, a 17. fejezetben, egy mondat közepén megszakad.⁷² A szöveg nem jelent meg nyomtatásban. Tisztázata a III. tétel alatti szöveg (l. ott).

Idő: a *Prodromus* készítése idején, 1718–1723 között íródhatott.

30/VI.

87. kg. ff. 67–74.

Caput II. De primis Scythiarum [! Scytharum] sedibus et Scythia antiqua et huius populis.

Autogr. 8 ff.

Megj.: A *Notitia* tervezett, de meg nem jelenő „első” részének, a „Régi Magyarország ismertetésének” (*Notitia Hungariae antiquae*) második, a „szkíták első szálláshelyeiről” szóló fejezetét tartalmazza (a mű tervezetében elfoglalt helyét l. *Prodromus* p. 2.). A szöveg nem jelent meg nyomtatásban.

Idő:

f. 67r: „Posonii 1718. d. 29. Iunii”

30/VII.

87. kg. ff. 75–83.

Liber I. Caput III. De Hunno-Scythiis, et horum antiquis sedibus generatim.

Autogr. 9 ff. [pp. 1–15.]

Megj.: Mint a címből is kiderül, ezt a szöveget Bél eredetileg a *Notitia Hungariae antiquae* első könyvének III. fejezetéül szánta. Ám később, ahogy az a *Prodromus*ból megtudható, megváltoztatta a mű

⁷² Az utolsó mondat: „quam tamen sententiam, multa circum[septam dubietate...]”
L. f. 66v. A szöveg folytatására l. a szöveg tisztázatát (III. f. 37v).

szerkezetét, s a szöveget – kibővítve és módosítva – a hunokról szóló II. könyv I. fejezeteként közölte (l. *Prodromus* pp. 28–52.).⁷³

Idő:

f. 75r: „Posonii 1718. d. 1. Aug.”

30/VIII.

87. kg. ff. 84–99.

Caput II. De moribus, victu et cultu Scytharum.

Autogr. (f. 84r), illetve másolat. 15 ff. [pp. 1–30.]

Megj.: A *Notitia* tervezett, de meg nem jelenő „első” részének, a „Régi Magyarország ismertetésének” (*Notitia Hungariae antiquae*) egy részlete, amely az első könyvnek a „szkíták szokásairól, táplálkozásáról és öltözködéséről” szóló, itt második fejezetét tartalmazza; később azonban ezt a részt a VI. fejezet alá tervezte Bél, ahogy az a *Prodromus*ban olvasható tervezetből kiderül (l. *Prodromus* p. 4.). Nem jelent meg nyomtatásban. A szövegben Bél javításai láthatók.

Idő: A *Prodromus* készítése idején, 1718–1723 között íródhatott.

30/IX.

87. kg. ff. 100–119.

Caput III. De bellis, et potentia Scytharum.

Autogr. (f. 100r), illetve másolat. 20 ff.

Megj.: A *Notitia* tervezett, de meg nem jelenő „első” részének, a „Régi Magyarország ismertetésének” (*Notitia Hungariae antiquae*) egy részlete, amely az első könyvnek a „szkíták háborúiról és hatalmáról” szóló, itt harmadik fejezetét tartalmazza; később azonban ezt a részt a VII. fejezet alá tervezte Bél, sőt, „szemelvényül” közölte is a *Prodromus*ban (l. *Prodromus* p. 5–25.). Az első lapon a tartalomjegyzék Bél Mátyás saját kezű fogalmazványa (f. 100r), a többi ismeretlen kéz által írt tisztázat a X. szám alatti fogalmazványról, Bél saját kezű javításaival és kiegészítéseivel.

Idő: Mint a *Prodromus* egy részének munkapéldánya, annak készítése idején, 1718–1723 között íródott.

⁷³ Módosította a fejezet címét is: *Caput I. Conatus Specimen. De Hunno-Scythis, et horum origine, et moribus.* L. *Prodromus* p. 28. A fejezet jelentős része azonban szövegszerűen a tárgyalt kéziratra megy vissza.

30/X.

87. kg. ff. 120–136.

Caput III. De bellis, et potentia Scytharum.

Másolat (ff. 1–2.), ill. autogr. 17 ff.

Megj.: A *Notitia* tervezett, de meg nem jelenő „első” részének, a „rég Magyarországi ismertetésének” (*Notitia Hungariae antiquae*) egy részlete, amely az első könyvnek a „szkíták háborúiról és hatalmáról” szóló, itt harmadik fejezetét tartalmazza (később ez lett a VII. fejezet, l. előző tétel). Az első két fólión ismeretlen kéz által készített tisztázat szerepel (a „szkíták első szálláshelyeiről” szóló fejezetről, l. VI.), mellette Bél fogalmazványa. A harmadik fóliótól kezdve csak Bél kézírása látható.

Idő: A *Prodromus* készítése idején, 1718–1723 között íródhatott.

30/XI.

87. kg. ff. 137–150.

Liber secundus Hunniacus. Sectio prima historica. Caput I. de Hunno-Scythis, et horum origine, atque moribus.

Másolat. 14 ff.

Megj.: A *Notitia Hungariae antiquae* tervezett második könyvének első fejezete a „hun-szkíták” eredetéről és szokásairól, amely szöveg „mintaként” a *Prodromus*ban is megjelent (l. *Prodromus* pp. 28–52.). A szövegben Bél saját kezű javításai láthatók.

Idő: Mint a *Prodromus* egy részének munkapéldánya, annak készítése idején, 1718–1723 között íródott.

30/XII.

87. kg. ff. 151–168.

Hungariae antiquae liber secundus Hunniacus.

Másolat. 18 ff.

Megj.: A *Prodromus* munkapéldánya: a *Notitia Hungariae antiquae* második, hunokról szóló könyvének a tervezete (l. *Prodromus* pp. 28–56.). A szövegben benne van a „hun-szkíták” eredetéről és szokásairól szóló, a *Prodromus*ban „mintaként” megjelent, kidolgozott első fejezet is (l. ff. 151–167.), amelyre még l. az előző tétel.

telt. A kidolgozott első fejezet az előző tétel (XI.) tisztázata. A szövegben néhol Bél javításai és kiegészítései láthatók.

Idő: 1718–1723 között, vagyis a *Prodromus* készítése idején íródhatott.

30/XIII.

87. kg. ff. 169–177.

Caput VII. De Dacia antiqua.

Autogr. 9 ff.

Megj.: A „régí Daciáról” szóló értekezés, amelyet a *Prodromus*ban olvasható tervezet szerint a *Notitia Hungariae antiquae* második, hunokról szóló könyvének II., „geográfiai” szakaszában, a III. fejezethez akart helyezni Bél. A fejezet címe a *Prodromus*ban: *De Dacia antiqua, cum Barbarica, tum Provincia Traiani*. (I. *Prodromus* p. 55.). Itt még egy korábbi beosztás szerint a VII. fejezetnek szánta. A szöveg nem jelent meg nyomtatásban.

Idő:

f. 169r: „Anno 1719. d. 18. Febr. Posonii”

30/XIV.

87. kg. ff. 178–183.

Liber I. Cap. IV. [! II.] De prima Hunnorum in Europam impressione, et de iis populis generatim, quos sedibus suis depulerunt.

Autogr. 9 ff.

Megj.: A „hunok Európa elleni első támadásáról, valamint az általuk elűzött népekről” szóló szöveg, amelyet a *Prodromus*ban olvasható tervezet szerint a *Notitia Hungariae antiquae* második, hunokról szóló könyvének I., „történeti” szakaszában, a II. fejezethez akart helyezni Bél. A fejezet címe a *Prodromus*ban: *De primo Hunnorum in Europam adventu, et de iis populis, quos sedibus suis depulerunt*. (I. *Prodromus* p. 52.). Itt azonban még egy korábbi beosztás szerint az első könyv II. fejezetének szánta.⁷⁴

Idő:

f. 178r: „Pisonii 1718. d. 18. Aug.”

⁷⁴ A címben a IV. szám elírás, mivel a következő kéziratban Bél folytatólagosan írja tovább a fejezeteket (III., IV., V.), és a jelen kézirat tartalmában mindenképpen előzménye azoknak.

30/XV.

87. kg. ff. 184–210.

Caput III. Periodi Hunniacae.

Autogr. 27 ff. [pp. 1–52., 55–56.]

Megj.: Az előző tétel folytatása: a tervezett *Notitia Hungariae antiquae*nek a hunok történetét feldolgozó további fejezetei (III., IV., V.).⁷⁵ A kézirat csonka, töredékei a **29.** és az **56.** tétel alatt találhatók. A szöveg nem jelent meg nyomtatásban.

Idő:

f. 184r: „Pisonii 1718. 6. Nov.”

f. 207v: „Posonii d. 14. Dec. 1718.”⁷⁶

A szöveget a **29.** tétel alatti töredéken található bejegyzése alapján 1718. dec. 31-én fejezte be (l. ott).

30/XVI.

87. kg. ff. 211–216.

Liber tertius Abaricus.

Másolat. 6 ff. (f. 6. üres).

Megj.: A *Prodromus* munkapéldánya: a *Notitia* tervezete, a *Notitia Hungariae antiquae* harmadik, avarokról szóló könyvétől egészen az „új Magyarország” második, „földrajzi” könyvének a negyedik fejezetéig (l. *Prodromus* pp. 57–68.). A szövegben olvashatók a tartalmi összefoglalók (*synopsis*) is. Bél Mátyás saját kezű javításai és megjegyzései láthatók a kéziratban.

Idő: 1718–1723 között íródhatott, vagyis a *Prodromus* megírásának kezdete és kiadása között.

⁷⁵ Az elsőként szereplő III. fejezetnek Bél nem adott címet; a IV. fejezet címe: *De Moesia utraque, Thracia Chersoneso et rebus Hunnorum hic gestis* (l. f. 187v), míg az V. fejezeté: *De Hunnorum in Moesias et Thraciam impressionibus, ac rebus illic gestis*. (f. 207v). A *Prodromus*ban már nem így osztotta be az anyagot: az ott olvasható, fejezetek alatti tartalmi összefoglalásokból az derül ki, hogy ezeket a szövegeket a *Notitia Hungariae antiquae* második, hunokról szóló könyvének első szakaszában, a II. és III. fejezetben tervezte elhelyezni (l. *Prodromus* pp. 52–53.).

⁷⁶ Az ötödik fejezet elején.

31.

107. kg.

Catechisationes Belii 1747.⁷⁷

Eredeti (Bél Mátyás?). 180 pp. 230x90 mm.

Megj.: Bél Mátyás által készített katekizmus német nyelven.

Idő:

p. 125.: „1747. quo constituta confirmatio.”

p. 127.: „A. 1749.”

Vagyis a címmel ellentétben a kézirat nem csupán 1747-ben keletkezett.

32.

173. kg.

Compendium avagy rövid summaja az egész keresztényi hitrül való Sz. Írásbeli Tanításnak XXXIV Agozatban foglaltatott ennek előtte Németben ki adatott, most Magyarra fordítatott és az Magyar szót szerető Deakok eleibe terjesztetett M. B. által. MDCCXI. Januariusban.

Autogr. 91 pp. 320x200 mm.

Megj.: A Johann Anastasius Freylinghausen *Compendium oder kurzer Begriff der ganzen christlichen Lehre in XXXIV Artikeln* (Halle 1707) c. művének Bél által elkészített magyar fordítása. Később előszóval, valamint a következő tétel alatti művel kiegészítve nyomtatásban is megjelent (*Compendium, avagy rövid summaja az egész keresztény tudomanyak...* Halle 1713.).

Idő:

p. 1.: „Anno 1711. 10. Ian.”

p. 90.: „Anno 1711. d. 26. Octob. Neosolii.”

33.

173a kg.

Együgyü, Rövid és Szent Írásbeli Vezérlés az igaz keresztényi Eletre.

Másolat. 8 ff. 205x165 mm.

⁷⁷ A kézirat borítóján olvasható, későbbi cím.

Megj.: Megjelent a *Compendiumban* (l. előző tétel), 1713-ban (pp. 164–180.) Bél saját kezű megjegyzései láthatók a szövegben, továbbá a címlapot is Bél írta.

Idő: Valamikor 1713 előtt készülhetett.

34.

247. kg. 4. sz.

Dominii Aranyos-Marothensis succinta delineatio, quam... Georgio Paluska de Maróth, S. C. R.que Maiestatis Consiliario Locumtenentiali... ad emendandum augendumque offert Matthias Belius Hung. Antiquae et Novae Auctor.

Másolat. 5 ff. (ff. 4v, 5. üresek), 325x205 mm.

Megj.: A Bars vármegyében levő Aranyosmarót mezőváros, valamint a hozzá tartozó uradalom leírása.⁷⁸ A kéziratot, ahogy az a címből is kiderül, Bél Mátyás Paluska György helytartósági tanácsosnak, az uradalom akkori birtokosának szánta javítás és kiegészítés végett. A fent olvasható cím Bél Mátyás kezétől származik, a többi másolat. A szövegben idegen kéz – nyilvánvalóan Paluska György – végzett javításokat és kiegészítéseket, így nyolc faluval egészíti ki az uradalom településeinek listáját (l. f. 3v–4r).⁷⁹

Idő: Minthogy Bars vármegye leírásának első fogalmazványát Bél 1730-ban fejezte be (l. 14/II.), s Paluska György 1732. augusztus 10-én meghalt,⁸⁰ a szöveg és a javítások 1730–1732 között készülhettek.

35.

318. kg. 9. sz.

Bél Mátyás levele Matthaides Sámuelnek.

Másolat. 1 f. 195x165 mm.

Megj.: A levelet közli Szelestei N. László. L. *Bél lev.* nr. 288.⁸¹

Idő: 1726. jan. 31.

⁷⁸ A szöveg Bars vármegye leírásából való, amelynek részeként 1742-ben, a *Notitia* IV. kötetében, némileg módosítva megjelent, ám a kötetben a mezőváros leírása, valamint az uradalom falvainak felsorolása a szokásos módon egymástól külön, a maga helyén szerepel (l. *Notitia* IV. pp. 274–275., 280–281.).

⁷⁹ Bél figyelembe vette észrevételeit, ahogy az Bars vármegye leírásának nyomtatott szövegéből is kiderül. L. az előző jegyzetet.

⁸⁰ A halálesetről maga Bél számol be 1732. augusztus 14-én írott levelében Radvánszky Jánosnak. L. *Bél lev.* nr. 462.

⁸¹ Szlovákul közli Pavelek 1990 nr. 86.

36.

318. kg. 10. sz.

Najmar János levele Bél Mátyásnak.

Autogr. 2 ff. 210x160 mm.

Megj.: A levelet közli Szelestei N. László. L. *Bél lev.* nr. 843.

Idő: 1743. dec. 8.

37.

318. kg. 10. sz./a

Bél Mátyás levele Najmar Jánosnak.

Autogr. 1 p. 210x160 mm.

Megj.: Az előző levélre adott válasz, annak verzőjára készített fogalmazvány. A levelet közli Szelestei N. László. L. *Bél lev.* nr. 844.⁸²

Idő: 1743. dec. 12.

38.

318. kg. 13. sz.

Ambrózy György levele Bél Mátyásnak.

Autogr. 2 ff. (f. 2. üres), 320x200 cm.

Megj.: A levelet közli Szelestei N. László. L. *Bél lev.* nr. 888.

Idő: 1745. szept. 1.

39.

318. kg. 16. sz.

Bahil György levele Bél Mátyásnak.

Autogr. 2 ff. 210x165 mm.

Megj.: A levelet közli Szelestei N. László. L. *Bél lev.* nr. 891.

Idő: 1745. nov. 14.

40.

318. kg. 17. sz.

Observationes quae in Geographiae Beelianaе [!] Compendio, signanter in Inclyto Comitatu Psoniensi addenda, emendan-

⁸² Szlovákul közli Pavelek 1990 nr. 316.

da, vel magis explananda occurrerunt, per infrascriptum consignata.

Eredeti. 2 ff. (f. 2. üres), 390x245 mm.

Megj.: A *Compendium Hungariae Geographicum* 1777-es vagy 1779-es kiadásához, illetve annak a Pozsony vármegye várait, kastélyait és mezővárosait tartalmazó részéhez (l. *Compendium Hungariae Geographicum* pp. 53–61.) fűzött észrevételek. Az ismeretlen cenzor lapszám és betű szerint hivatkozik a műre, amely pontosan megfelel az említett kiadásoknak. Készítője nyilvánvalóan valamely hivatalos szerv, vélhetően a kancellária lehetett: ezt mutatja a hivatalos stílus és írásképe, valamint a cenzor pontos ismeretei a birtokviszonyokról. A *Compendium Hungariae Geographicum* szerzőségét vitatott – mindenesetre felvettük a katalógusba.

Idő: Valamikor 1778–1799 között készült, mivel említi – mint élő személyt – Batthyány József esztergomi érseket (1727–1799), s annak bíborosi rangját is jelzi, amelyet Batthyány 1778-ban kapott meg.⁸³

41.

319. kg./1.

[Comitatus Liptoviensis]

Másolat. 38 pp. [pp. 25–62.], 330x210 mm.

Megj.: Liptó vármegye leírása. Töredék, az **7.** szám alatti kézirat folytatása.⁸⁴ A szöveg nem teljes, a kézirat Szentkeresztet (*Sanctae Elisabethae ecclesia*) leírásában félbeszakad.⁸⁵ Folytatása az **58.** szám alatt van. Ugyanaz a kéz írta, mint az **7.** tétel alatti kéziratot. Bél itt is javította a szöveget (l. p. 1. [25], 2. [26], etc.), egy helyen egy egész fejezetet kihúzott (l. pp. 15–17. [39–41.]).

Idő: 1725 utáni (l. **7.**).

⁸³ „Ad pag. 59. litt. C. addendum in Püspöky complura elegantia ac commoda aedificia hac aetate surgere, locumque eundem sub auspiciis Eminentissimi Cardinalis Josephi e Comitibus de Batthyán, moderni Principis et Regni Hungariae Primatis multum decoris adipisci.” L. f. 1v.

⁸⁴ Az azonos kézzel írt kézirat ugyanott folytatódik, ahol a 422b kötet abbamarad: „[...nisi aciduli, et] sulphurosi fontes, locum proderent...” L. p. 1. [25.] A nyomtatásban megjelent leírás vonatkozó részét l. *Notitia* II. 535–536. Még l. a 16. jegyzetet.

⁸⁵ „...vadit ad alium Pothok, quod [currit]” L. p. 38. [62.] A „currit” a *custos* helyén áll. A nyomtatásban megjelent leírás vonatkozó részét l. *Notitia* II. 568.

42.

511. kg./1.

Notae.

Autogr. 4 pp. (p. 4. üres), 330x210 mm.

Megj.: Bél Mátyás jegyzetei Pozsony vármegye leírásához. A jegyzetek nagyobbik része a pozsonyi vár leírásához kapcsolódik (l. p. 1.).

Idő:

p. 1.: „1732. d. 20. Mai”

43.

511. kg./2.

Fragmenta varia ad descriptionem Comitatus Posoniensis spectantia.⁸⁶

Másolt és részben autogr. kéziratok. 144 pp. 330x210 mm.

Megj.: Pozsony vármegye leírásának egyes részei, illetve azok fogalmazványai. A szövegek nem sorrendben következnek egymás után, a lapok több helyen elkeveredtek. A kézirat lényegében a 27. tétel alatti kézirat (435a kt.) „folytatásának” tekinthető. Ez is egy nagy terjedelmű, több kéz által készített – bár a 27. tételnél sokkal hevenyészettebb – töredékgyűjtemény Pozsony vármegye leírásához.

Idő:

p. 87.: „Finit(um) 1730. d. 30. Oct.”

Mindazonáltal úgy véljük, hogy az igen heterogén jegyzetgyűjtemény készítése 1730–1733 között történt (még l. 27. tétel).

44.

511. kg./3.

Observationes ac Commentarii ad descriptionem Comitatus Zoliensis pertinentes.⁸⁷

Eredeti. 56 pp. 335x210 mm. A 33–40. oldalakat kivágták.

Megj.: Az összefűzött kézirat Zólyom vármegye leírásához tartalmaz megjegyzéseket, illetve adalékokat. Több részre osztható:

⁸⁶ Tartalom alapján adott cím.

⁸⁷ Tartalom alapján adott cím.

- 1.) p. 1a: Zólyom vármegye kis méretű, kéziratos térképe, mérete: 120x165 mm.
  - 2.) pp. 1–20.: Megjegyzések Zólyom vármegye leírásához, paragrafusszám és lapszám szerint. Megállapítható, hogy a megjegyzések készítője a leírásnak a 8. tétel alatti példányát (423. kt.) látta, ugyanis az általa hivatkozott lapszámok megfelelnek a mondott kéziratnak. Amint az a 8. tétel alatti kéziratból kitűnik, Bél nagyobbbrészt figyelembe vette a megjegyzéseket, s ennek megfelelően saját kezűleg módosította a leírás szövegét.⁸⁸
  - 3.) pp. 23–30.: *Additamenta, in quorum notitiam serius pervenire licuit*. Feliratközlések és egyéb adalékok Zólyom vármegye leírásához.
  - 4.) pp. 31–50.: *Appendix, ad descriptionem Urbis Neosoliensis eiusque fatorum, pertinens*. Németül írt adalékok Besztercebánya leírásához. Hiányos, a 33–40. lapokat kivágták.
  - 5.) pp. 53–56.: *Ex Matricula Ecclesiastica Arcensi*. A besztercebányai anyakönyvből kimásolt bejegyzések.
Az ismeretlen készítő, mint említettük, a 8. tétel alatti leírást kapta kézhez, s annak alapján dolgozott.
- Idő:* Figyelembe véve, hogy a készítő a 8. tétel alatti kéziratot használta, a kézirat valamikor 1726–1727-ben keletkezhetett (még l. 8.).⁸⁹

45.

511. kg./4.

Hungariae novae liber tertius physicus.

Másolat. 12 pp. 330x210 mm.

Megj.: A *Prodromus* munkapéldánya: a *Notitia Hungariae novae* harmadik, „természetrাজي” könyvének a tervezete (l. *Prodromus* pp. 125–202.). Töredék: a szöveg a szklenói fürdők leírásában (mely *specimen* gyanánt, vagyis „mintaként” szerepel a tervezetben), a II.

⁸⁸ Pl. a megjegyzések írója a III. §-hoz, illetve a 6. laphoz (ad §. 3. p. 6.) fűzött megjegyzésében úgy véli, hogy az alacsonyabban fekvő vidékeken legeltetett juhok gyapja jobb minőségű (l. 44. p. 1.), amely véleményt Bél a 6. lapon beilleszti a szövegbe (l. 8. p. 6.).

⁸⁹ Ezt erősíti, hogy a jegyzetíró egy helyen említi, hogy 1725-ben szokatlanul nagy árvizek voltak (l. p. 2.).

tag tartalomjegyzékének végén megszakad.⁹⁰ Folytatása a **75.** tétel. Bél gyakori korrekciói láthatók a szövegben.

Idő: 1718–1723 között íródhatott, vagyis a *Prodromus* megírásának kezdete és kiadása között.

46.

511. kg./5.

Sectio II. De insignibus, seu Clenodiis Regni Hungariae in arce et inaugurationis tempore in urbe Pisoniensi hospitantibus.

Autogr. 44 pp. 330x210 mm.

Megj.: Pozsony város leírásának tördéke: a Pozsony város „kiváltságairól” szóló fejezet második szakasza, „a magyar királyság jelvényeiről, avagy kincseiről” (l. pp. 1–39), valamint ugyanazon rész harmadik szakaszának, a Pozsonyban tartott országgyűlésekről szóló szakasznak az első két fejezete (pp. 39–44.).⁹¹ A kézirat a III. szakasz II. fejezetében megszakad.⁹²

Idő:

p. 1.: „Inchoavi b(ono) c(um) D(eo) 1731. d. 16. Mai.”

47.

511. kg./6.

[De Thermis Vihnensibus.]

Autogr. 2 pp. 330x210 mm.

Megj.: Bél leírása a vihnyei fürdőkről, amely később a *Prodromus*ban jelent meg (l. *Prodromus* pp. 139–149.). Töredék: csak a szöveg végét, vagyis a III. tag V. fejezetének egy részét, valamint a VI. fejezetet tartalmazza, továbbá egy epilógust is, amely azonban nem jelent meg (a vonatkozó részt l. *Prodromus* pp. 148–149.).⁹³

Idő: 1718–1723 között íródhatott, vagyis a *Prodromus* megírásának kezdete és kiadása között.

⁹⁰ Az utolsó szavak: „...ferro et materia calcaria. §. V.” (p. 12.) A vonatkozó részt a *Prodromus*ban l. uo. p. 134.

⁹¹ A nyomtatásban megjelent leírás vonatkozó részét l. *Notitia* I. pp. 319–352., illetve 352–360.

⁹² Az utolsó szavak: „...vincitur pretio fides. inquit[ente Seneca...]” L. p. 44. A nyomtatott változat vonatkozó részét l. *Notitia* I. 360.

⁹³ A töredék első szavai: „[prae]terquam enim, quod sordes ex labore subterraneo...” L. p. 1.

48.

511. kg./7.

[De Buda Libera Regiaque Urbe et Metropoli Hungariae.]

Autogr. 4 pp. [pp. 302–305.], 330x210 mm.

Megj.: A **85.** szám alatti kézirat töredéke, annak 302–305. lapjai (l. ott).

Idő: L. **85.**

49.

511. kg./8.

[De vicis Processus Nitriensis.]

Autogr. 4 pp. 335x225 mm.

Megj.: Nyitra vármegye leírásának egy részlete: a Nyitrai járás falvainak felsorolását tartalmazza, egészen a 47-es sorszámú Kamocsáig (a nyomtatásban megjelent leírás vonatkozó részét l. *Notitia* IV. 403–406.). Folytatása az **52.** tétel alatti kézirat. Megjegyzendő, hogy a listát Bél a **78.** tétel alatti megjegyzések alapján készítette el. (L. **78.** pp. 23–24.).

Idő: 1730-as évek.

50.

511. kg./9.

[Paulli Gregorianczii breviarium.]

Másolat. 8 pp. [pp. 33–40.], 335x210 mm.

Megj.: Gregoriánczi Pál történeti-földrajzi művének töredéke, a **80.** szám alatti kéziratból esett ki (l. **80.**). Bél Mátyás megjegyzései láthatók a kéziratban.

Idő: L. **80.**

51.

511. kg./10.

[Comitatus Pisoniensis]

Autogr. 2 pp. 330x215 mm.

Megj.: Pozsony vármegye leírásának töredéke: a szöveg Dévény várának leírásából való, annak III. fejezetét, illetve a IV. fejezet elejét tartalmazza (a nyomtatott leírás vonatkozó részét l. *Notitia* II. 254–255.).

Idő: 1730–1733.

52.

511. kg./11.

[De vicis Processus Nitriensis.]

Autogr. 4 pp. [pp. 5–8.], 340x225 mm.

Megj.: Nyitra vármegye leírásának töredéke, a **49.** tétel alatti kézirat folytatása. A Nyitrai járás falvainak felsorolását tartalmazza, a 48-as sorszámú Elecskétől a 94-es sorszámú Szentmihályúrig (a nyomtatásban megjelent leírás vonatkozó részét l. *Notitia* IV. 406–410.). A szöveg a **78.** tétel alatti megjegyzések alapján készült (l. **78.** pp. 24–27.).

Idő: 1730-as évek.

53.

511. kg./12.

[Comitatus Nitriensis.]

Autogr. 4 pp. 340x215 mm.

Megj.: Nyitra vármegye leírásának egy részlete; Vágújhely mezőváros leírásából tartalmaz egy részletet (I–III. fejj.).⁹⁴

Idő: 1730-as évek.

54.

511. kg./13.

[Comitatus Pisoniensis]

Autogr. 14 pp. [pp. 29–40.], 330x210 mm.

Megj.: Pozsony vármegye leírásának töredéke: a szöveg az Általános Rész Természetföldrajzi Tagozatának egy részét tartalmazza (VIII–XIII., az első és utolsó fejezet csonka).⁹⁵ Előzménye a **43.** tétel alatti,

⁹⁴ A nyomtatásban megjelent leírás vonatkozó részét l. *Notitia* IV. 462–465. Bél láthatóan egy másik kéziratba kívánta beszúrni a szöveget: ezt mutatja a szöveg elején a beszúrásjel, valamint a végén a „§. IV. p. 228.” megjegyzés, ami a kiegészítendő szöveg lapszáma. A kiegészítés a **78.** tétel alatti megjegyzések alapján készült. L. **78.** p. 27. Itt a Vágújhellyel kapcsolatos megjegyzés mellett a margón a 227-es lapszám szerepel, s mivel valószínű, hogy a megjegyzések írója a **15.** szám alatti kéziratot látta, bizonyára az itt tárgyalt pótlékot is ugyanoda kívánta Bél beszúrni (még l. **15.**, **78.**).

⁹⁵ A szöveg első szavai: „Aqua ipsa, colore est lucido...” L. p. 1. [29.]. Utolsó szavai: „At inter re[cessus insularum...” L. p. 14. [40.]

vegyes tartalmú kéziratban van (l. **43.** pp. 93–116., eredeti lapszám: 5–28.). A nyomtatott leírás vonatkozó részét l. *Notitia* I. 26–36.

Idő: 1730–1735

55.

511. kg./14.

[**De Thermis Vihnensibus.**]

Autogr. 2 pp. 330x210 mm.

Megj.: Bél leírása a vihnyei fürdőkről, amely később a *Prodromus*ban jelent meg (l. *Prodromus* pp. 139–149.). Töredék: csak a III. tag I. fejezetének egy részét, valamint a II., IV. és (csonkán) az V. fejezetet tartalmazza.⁹⁶ A hiányzó III. fejezetet, valamint az I. fejezet elejét a **73.** szám alatti kézirat tartalmazza. Folytatása a **47.** szám alatti töredék. A vonatkozó részt l. *Prodromus* pp. 147–148.

Idő: 1718–1723 között íródhatott, vagyis a *Prodromus* megírásának kezdete és kiadása között.

56.

511. kg./15.

[**Caput V. De Hunnorum in Moesias et Thraciam impressionibus, ac rebus illic gestis.**]

Autogr. 4 pp. [53–54., 59–60.], 330x205 mm.

Megj.: A **30.** tétel XV. kéziratának egy töredéke (53–54., 59–60.), vagyis „a hunoknak a két Moesiába és Thrákiába való betöréseiről” szóló V. fejezet (l. ott) két elkallódott lapja. Folytatása a **29.** tétel alatti töredék (l. ott).

Idő: L. **29.**, **30/XV.**

57.

511. kg./16.

[**De vicis Processus Bodokiensis.**]

Autogr. 8 pp. [pp. 217–224.], 340x215 mm.

Megj.: Nyitra vármegye leírásának egy részlete; minden bizonnyal ugyanakkor készült, mint a **49.**, **52.** és **53.** kéziratok (l. ott).

⁹⁶ A szöveg első szavai: „...et temporis habenda ratio.” L. p. 1. Utolsó szavai: „...poterunt exspectare. Praeter[quam enim...]” L. p. 2.

A Bodoki járás falvainak felsorolását tartalmazza, egészen a 80-as sorszámmá (a nyomtatásban 79-es) Felsőbehincig (a nyomtatásban megjelent leírás vonatkozó részét l. *Notitia* IV. 450–457.). Csakúgy, mint a fent említett kéziratok, ez a felsorolás is a **78.** szám alatti megjegyzések alapján készült (l. **78.** 5–7.).

Idő: 1730-as évek.

58.

511. kg./17.

[Comitatus Liptoviensis]

Másolat. 28 pp. [pp. 63–90., p. 90. üres], 330x210 mm.

Megj.: Liptó vármegye leírása. Töredék, az **7.** és **41.** tétel alatti kéziratok folytatása.⁹⁷ Bél itt is több helyen javította a szöveget.

Idő: 1725 utáni (l. **7.**).

59.

511. kg./18.

Sciagraphia describendi I[ncllyti] Comitatus Nagy-Hont.

Autogr. 4 pp. 345x215 mm.

Megj.: Bél útmutatása egy ismeretlen személynek, milyen adatokat gyűjtsön „Nagyhont vármegyéről”.⁹⁸ A kézirat szövegét l. Függ. V.

Idő: 1739 előtt.⁹⁹

60.

681. kg./1.

Manuscripta ex magna parte ad opus Belianum „De vetere litteratura Hunno-Scythica exercitatio” inscriptum spectantia.¹⁰⁰

Autogr. 78 pp. 320x200 mm (pp. 1–54.), 200x165 mm (55–78.)

Megj.: Bél Mátyás fogalmazványai, feljegyzései, tisztázatai, az 1718-ban, Nürnbergben megjelent *De vetere litteratura Hunno-Scythica*

⁹⁷ Az azonos kézzel írt kézirat ugyanott folytatódik, ahol a 319/1-es jelzetű töredék (**41.**) abbamarad: „[vadit ad alium Pothok, quod] currit a parte meridionali...” L. p. 1. [63.] A nyomtatásban megjelent leírás vonatkozó részét l. *Notitia* II. 568.

⁹⁸ A kéziratra még l. a bevezető tanulmányt.

⁹⁹ Bél 1739. ápr. 15-én kezdte el írni magát a leírást (l. **82.**), tehát ez az adatgyűjtést szolgáló „kérdőív” mindenképpen korábbi.

¹⁰⁰ Tartalom alapján adott cím.

exercitatio c. művéhez (továbbiakban: *Exercitatio*). Emellett a magyar nyelv történetéről szóló művének vázlatai, fogalmazványai is e kötegben találhatók (l. I/a stb.). Az alábbiakban külön tárgyaljuk őket.

60/I.

681. kg./1. pp. 1–37.

Cap. III. De litteris Hungarorum; De originibus litterarum in genere...

Autogr. 37. pp.

Megj.: A *Exercitatio* első munkapéldánya.¹⁰¹

Idő:

p. 37.: „Tantum est. Posenii 1716. d. 8. Ian.”

60/I/a

681. kg./1. pp. 37a–b

Historiae linguae hungaricae libri duo, quorum alter Origines linguae Hungaricae ex fontibus Hebraicis Arabicis, Chaldaicis et Syriacis philologice pandet: Alter accessiones eiusdem ex Graeca, Slavica, Latina et Germanica enarrabit. Auctore M(atthia) B(elio) P(osoniensi) V(erbi) D(ivini) M(inistro) R(ectore).

Autogr. 2 pp. 200x165 mm.

Megj.: Bél tervezett, de végül el nem készült művének, a *Historiae linguae Hungaricae libri II.* c. munkának a címlapterve és tartalomjegyzéke. E könyvének tervezetét Bél 1713-ban meg is jelentette, ahol rövid ismertető mellett szintén szerepel a mű Bél által elképzelt beosztása és fejezetcímei.¹⁰² A nyomtatásban megjelent, illetve a fenti kéziratban olvasható beosztás több ponton eltér egymástól.

¹⁰¹ Beosztása még nem felel meg a későbbi műnek, ugyanis a nyomtatott mű a jelen kézirat első szavaival kezdődik, amelyek viszont itt a „III. fejezet” alatt szerepelnek. Valószínű, hogy a tervezett I–II. fejezet végül nem készült el, vagy Bél később másként osztotta be az anyagot. Más helyen is megfigyelhetők szerkezeti különbségek a kézirat és a nyomtatott mű között. A legfontosabb, hogy a kézirat 22 fejezetből áll, míg a nyomtatott mű 4 „szakaszra” (*sectio*) van tagolva. Ám maga a szöveg jelentős részben már elkészült e kéziratban.

¹⁰² L. *Historiae linguae hungaricae libros duos...* A tervezett irodalom- és nyelvtörténeti műre, illetve Bél 1713-as felhívására még l. Szelestei 1989 63–64.

Idő: Valamikor 1714 után keletkezett (a címben már „pozsonyinak” írja magát, vagyis 1714. évben történt Pozsonyba kerülése után írhatta a vázlatot).

60/I/b

681. kg./1. p. 38.

Matthiae Belii De vetere litteratura Hunno-Scythica hucusque ignorata exercitatio. Accessit Prodrum Etymologici Linguae Hungaricae.

Autogr. 1 p.

Megj.: A *Exercitatio* címlapjának tervezete, valamint tartalomjegyzéke.¹⁰³

Idő: A kézirat az I. szám alatti, korai fogalmazvány elkészítése, vagyis 1716 januárja után íródhatott, de a mű kiadása, 1718 előtt.

60/II.

681. kg./1. pp. 39–43.

[De vetere litteratura Hunno-Scythica exercitatio.]

Autogr. 4 pp. (p. 4. üres)

Megj.: A *Exercitatio* viszonylag kései tisztázata: a beosztás már majdnem teljesen megfelel annak, ami a nyomtatott műben található. Töredék: csak a III. szakasz III–XI. fejezetét, valamint a negyedik, befejező szakaszt tartalmazza.¹⁰⁴

Idő: A kézirat mindenképpen az I. szám alatti, korai fogalmazvány elkészítése, vagyis 1716 januárja után íródott, de a mű kiadása, 1718 előtt.

60/III.

681. kg./1. p. 44.

Bél Mátyás Otrókoci Fóris Ferencnek.

Autogr. 1 p.

¹⁰³ A címben említett „Prodrum” végül is nem készült el, vagy legalábbis nem került bele a nyomtatott változatba (még I. VII.). A tartalomjegyzék egy ismeretlen változathoz készült, ugyanis 24 fejezetet sorol fel (szemben az I. szám alatti kézirat 22 fejezetével).

¹⁰⁴ Az *Exercitatio* vonatkozó részét I. uo. pp. 65–80.

Megj.: Bél a levélben felkéri Otrokocsit, hogy készülő művét, az *Exercitatio*t nézze át és véleményezze. A levél szövegét I. Függ. I. *Idő*: 1718. márc. 6.

60/IV.

681. kg./I. p. 45.

Bél Mátyás Otrokocsi Fóris Ferencnek.

Autogr. I p.

Megj.: Bél megköszöni Otrokocsi válaszát, s elárulja, hogy Otrokocsi *Origines*¹⁰⁵ című, szintén a magyar őstörténettel foglalkozó műve sok segítséget adott neki az *Exercitatio* megírásában. Ő is ajánlja „magyar teológiáját”, ami alighanem az 1713-ban megjelent *Compendium* (I. 32.) lehet. A levél szövegét I. Függ. II.

Idő: 1718. márc. 27.

60/V.

681. kg./I. pp. 47–50.

[De vetere literatura Hunno-Scythica exercitatio.]

Autogr., illetve másik kéz (49a). 4 pp.

Megj.: Az *Exercitatio* fogalmazványtöredéke: a szöveg a „VIII. §.” címmel kezdődik.¹⁰⁶ Emellett van két kisebb lap behelyezve a kéziratba. Az egyiken (49a) az „ősi hunok, majd a magyarok ábécéje” olvasható latin betűs magyarázattal,¹⁰⁷ valamint más kézzel a következő szöveg: „Hanc chartulam in possessione Tiba Comitatu Gömöriensi in Allodio Reverendi Nicolai Bengay [?] Pastoris Gömöriensis ubi alia quoque notatu digna tueri, possideo. Ao. 1714. Die 22. Febr.” Ugyanezen levél másik oldalán egy evezős hajót ábrázoló miniatűr festmény látható, alatta ugyanazzal a kéz-

¹⁰⁵ *Origines Hungaricae; Seu Liber, Quo Vera nationis Hungaricae Origo & Antiquitas e Veterum Monumentis & Linguis praecipuis, panduntur...* I–II. Franekerae 1693.

¹⁰⁶ A szöveg a kinyomtatott végső változatban a II. szakasz IV. és V. fejezetében kapott helyet (I. *Exercitatio* pp. 19–23.), bár a szerző később még jelentős módosításokat végzett rajta. Az utolsó lapon (p. 50.) található még egy megjegyzés a XXI. (?) paragrafushoz, ami egy korai beosztású szövegre utal (I. I.).

¹⁰⁷ Az ábécé mellett azonos kézzel: „Alphabetum priscorum Hunnorum, sive Hungarorum, quo olim usi sunt. Lectum more Hebraeorum a dextro ad sinistram.”

zel felirat: „Ger. D. Joh. Mejer Tigurinus”. A másikon (49b) Antonius Vulpus sírverse olvasható Attila hun királyhoz.

Idő: A kézirat valószínűleg az I. szám alatti korai fogalmazvány elkészítése, vagyis 1716 januárja után íródott, de a mű kiadása, 1718 előtt.

60/*VI.*

681. kg./1. pp. 51–52.

[Historiae linguae hungaricae libros duos genesin & exodum edere parat...]

Autogr. 2 pp.

Megj.: Az 1713-as könyvtervezet fogalmazványa, illetve annak töredéke.¹⁰⁸

Idő: Valamikor 1713, vagyis a tervezet kiadása előtt íródhatott.

60/*VII.*

681. kg./1. pp. 53–54.

[De vetere literatura Hunno-Scythica exercitatio.]

Autogr. 2 pp.

Megj.: Fogalmazványtöredék, vagy inkább utólagos pótlás az *Exercitatio* valamelyik kéziratához. Magyarázatot ad az egyes betűtípusokról készített táblázathoz, amely a nyomtatott szöveg III. tábláján szerepel (I. *Exercitatio* pp. 30–31. között). Szövegképe alapján valószínűleg az V. szám alatti kézirattal egy időben készült.¹⁰⁹

Idő: 1716–1718 (I. V.)

60/*VIII.*

681. kg./1. pp. 55–78.

Miscellanea grammatica.¹¹⁰

Autogr. 23 pp.

¹⁰⁸ A nyomtatott szöveg vonatkozó részét I. *Historiae linguae hungaricae libros duos...* pp. [3]–[6].

¹⁰⁹ Itt is van utalás, hova kell beilleszteni a szöveget: az első lap (p. 53.) bal felső sarkában a „NB §. XII.” megjegyzés látható. A szöveg a kinyomtatott végső változatban a II. szakasz IX. fejezetében kapott helyet (I. *Exercitatio* pp. 31–32.), bár a szerző később még jelentős módosításokat végzett rajta.

¹¹⁰ Tartalom alapján adott cím.

Megj.: Bél Mátyás vegyes feljegyzései, vázlatai, fogalmazványai, részben az *Exercitatio*hoz, részben egyéb nyelvtani, nyelvészeti műveihez. Ezek az alábbiak:

- 1.) pp. 55–57.: *Matthiae Belii Pannonii De vetere litteratura Hunno-Scythica Liber Singularis. Synopsis*. Az *Exercitatio* tartalomjegyzékének a tervezete. Viszonylag kései, már négy szakaszra van felosztva a szöveg.
- 2.) p. 58.: *Praefatio in Grammaticam Germanicam*. Bél Mátyás által írt német nyelvtan, vagyis az 1718-ban megjelent *Institutiones Linguae Germanicae* c. munka előszavának fogalmazványa, pontosabban annak kezdeménye: Bél ugyanis csak néhány sort írt meg belőle. Bél ezt a részt később törölte az előszóból, ahogy az a szöveg másik fogalmazványában (l. 95/2., p. 7.) látható. Bél saját bejegyzése szerint 1717. aug. 28-án írta a szöveget. A lapon látható még egy ismeretlen könyv tartalomjegyzéke, szintén Béltől.
- 3.) p. 59. Ismeretlen rendeltetésű feljegyzések – köztük egy sornyi arab szöveg – szintén Béltől. A lap tetején: „Testimoniales Andreae Parvi Solnensis.” Alatta valamilyen szöveg kezdeménye. Kezdő szavai: „Salubre monitum est veterum, qui vult magnus fieri, incipiat a parvis.”
- 4.) pp. 61–62.: magyar–héber, kisebb részben magyar–arab, vagy magyar–héber–arab szójegyzék, gyakran latin megfelelőekkel. Néhány tétel mellett lapszámok vannak. Bél alighanem a tervei között szereplő *Historiae Linguae Hungaricae Libri II* (l. I/a) majdani részének szánta e szójegyzéket, annak tervezetében ugyanis említ hasonló glosszáriumot.¹¹¹
- 5.) pp. 63–64.: *Sectio Prima PARASKEUASTIKH de Litterarum origine generatim*. Az *Exercitatio* tartalomjegyzékének a tervezete.
- 6.) pp. 65–66.: Két szöveg Székely István (flor. 1538–1563) történetíróval kapcsolatban: az egyik egy ellene írt epigramma (p. 65.), a másik pedig Székely István krónikájából való magyar nyelvű epigramma és annak latin nyelvű fordítása (p. 66.). A 66. lap tetejére Bél ezt írta: „Ad Cap. de Poes. Hung.” Bizo-

¹¹¹ „Cap. IV. Etymologicon Hungaricum sexcentarum vocum sistet, ex Hebraeo, Chaldeo Syro & Arabico idiomate sponte et ea methodo derivatarum...” L. *Historiae linguae Hungaricae libros duos...* p. [6]

nyára tervezett művébe, a *Historiae Linguae Hungaricae Libri II* c. munkájába szánta a szöveget, annak 1713-as tervezetében ugyanis szerepel egy fejezet, amelyben a magyar költészet történetét szerette volna bemutatni.¹¹²

- 7.) pp. 67–68.: Az 1713-ban megjelent könyvtervezet (*Historiae Linguae Hungaricae Libros duos...*) piszkozata. Erről készült a VI. szám alatti tisztázat. Töredék.¹¹³
- 8.) p. 69–71.: Bél latin nyelvtanának (*Grammatica Latina*) egyik munkapéldányából való töredék, a rendhagyó igékről szóló részből.¹¹⁴
- 9.) p. 72.: Az *Exercitatio* egy részlete a II. szakasz 9. fejezetéből;¹¹⁵ a szöveggép alapján egy másik fogalmazvány kiegészítésének tűnik.
- 10.) pp. 73–76.: Jegyzetek, szövegrészletek Bél 1713-ban megjelent könyvtervéből (*Historiae Linguae Hungaricae Libros duos...*). Szerepel itt rövid bevezetővel a tervezett mű tartalomjegyzéke, az azt megelőző és követő szöveg töredékével (pp. 73–74., 76.; a nyomtatott változatban l. *Historiae Linguae Hungaricae Libros duos...* pp. [6]–[7]), valamint a felhívás címlapjának a terve (p. 75.).
- 11.) pp. 77–78.: Vegyes jegyzetek, feljegyzések, alighanem a *Historiae Linguae Hungaricae Libri II* című munkához:
  - a.) *Aenigma de Aere carmine heptasyllabo*. Magyar nyelvű vers. (p. 77.)
  - b.) *Litterae Hungarorum*. A rovásírás betűi, latin betűs megfelelőikkel. (uo.)
  - c.) Néhány magyar szó, illetve kifejezés, valamint latin megfelelője. (uo.)
  - d.) Ismeretlen eredetű magyar vers. (p. 78.).

¹¹² „Cap. IV. Historia Poëseos Hungaricae...” L. *Historiae linguae Hungaricae libros duos...* p. [7]

¹¹³ A szöveg utolsó szavai: „...districtas sciorum censuras experi.” L. p. 68. A nyomtatott szöveg vonatkozó részét l. *Historiae linguae Hungaricae libros duos...* p. [5]

¹¹⁴ A szöveg kezdő szavai: „Nach dem Paradigmate sum werden auch coniugirt...” L. p. 69. Befejező szavai: „...das Praesens Indicativi aber nur in gewissen Personen.” L. uo. A 70–71. lapon a *fero* igének, valamint német megfelelőjének (*tragen*) a ragozása olvasható. A nyomtatott kiadás vonatkozó részét l. *Grammatica Latina* 52b.

¹¹⁵ A nyomtatott szöveg vonatkozó részét l. *Exercitatio* p. 31.

e.) Homonnai Drugeth Bálint udvarbíró (megh. 1609.) magyar sírversének szövege, valamint annak latin fordítása. A szöveg alatt: „Johannes Balogus Tolnaeus S. et P. Ecclesiae Ungvariensis.” (l. p. 78.)

Idő: Összességében mind az 1710-es években készülhettek, mivel Bél ama műveihez kötődnek, amelyek ebben az évtizedben jelentek meg.

61.

681. kg./2.

[Poetica.]

Autogr. (?). 36 pp. (pp. 35–36. üres), 215x170 mm.

Megj.: A líceumi könyvtár kéziratkatalógusában ez a cím áll: „Mattias Bel: Poetica.” A szöveg csonka.¹¹⁶ Néhol mutat valamennyi rokonságot Bél rövid költészettani összefoglalójával, a *Poetices praecepta usu necessaria* (továbbiakban: *Poetices praecepta*) c. munkával,¹¹⁷ ám annál sokkal részletesebb – már ami a szöveg fennmaradt részét illeti (a *Poetices praecepta* vonatkozó részét l. pp. 15–19.). Bél Mátyás (?) tisztázata, a szövegben, valamint a közbekötött lapokon ismeretlen kéz javításai, kiegészítései, megjegyzései.

Idő: XVIII. sz. első fele; a javítások egy része 1755 utáni.¹¹⁸

62.

681. kg./3. a.

Nos infrascripti, cum simul constituti fuisset in residentia Rectoris Evangelicorum Iaruiensis scholae...

Másolat (Bél Mátyás? Tomka Szászky János?). 1 p. 330x215 mm.

Megj.: A szöveg a tartalma alapján a győri evangélikus líceum rektorával kapcsolatos irat. (A rektor ekkor Tomka Szászky János.) Befejezetlen.¹¹⁹

¹¹⁶ A kézirat első szavai: „...<da>ctylum hoc modo atque ordine.” (p. 3.) Az első lapon továbbá a 23. §., valamint alább „caput VI.” szerepel. A kézirat vége ugyancsak csonka, a custos helyén a „§. 46. Interru<ptio>” szöveg áll. (p. 34.)

¹¹⁷ Megjelent a *Rhetorices veteris et novae praecepta* (Lipce 1717) függelékéként.

¹¹⁸ A pótlásokat készítő egyik kéz egy helyen az anagrammára hoz példát: „Anagrama [!] in Principis [!] Coronae Suevo-Gothici... A. 1755. 4. Jan.” L. p. 16.

¹¹⁹ A szöveg utolsó szavai: „...hoc pactum invicem hac in re inimus hunc in modu[m].”

Idő: Minden bizonnyal a következő szöveggel egy időben készült (amellyel összetartozik, s az íráskép is ugyanaz), vagyis 1727-ben.

63.

681. kg./3. b.

Ex numero septenario occultis mysteriis referto... mecoenatibus amplissimis interruptam prosperitatem... A R S MDCCXXVII. ... clave caballistico-precatoria reserat... classis Imae Gymn. Evang. Scaurunensis iuventus scholastica.

Másolat (Bél Mátyás? Tomka Szászky János?). 6 pp. 330x215 mm. *Megj.:* Kaballisztikus szöveg, amelyet a cím alapján a „győri evangélikus gimnázium első osztályának tanulóifjúsága” írt.¹²⁰ A szövegben ismeretlen kéz javításai láthatók.

Idő: 1727.

64.

694. kg./20.

Elenchus demonstrationis contraireratum, quae inter Paragraphos postreme transmissorum articulorum 26. et 27. negotium Religionis tangentium, itemque quarundam extra Diaetaliū Explicationum ab una, parte vero ab altera genuinum sensum Articulorum Soproniensium, nec non benignarum Regio-Diaetaliū Resolutionum, aliasque evidentes rationes enascuntur, ac juxta se positae magis elucescunt.

Autogr. 1 p. 420x640 mm.

Megj.: Tartalma alapján a protestánsok folyamodványa az uralkodóhoz az 1712–1715. évi országgyűlésen.¹²¹ Az iratot valószínűleg Bél készítette, de kérdés, hogy másolta, vagy esetleg ő is fogalmazta.

Idő: Tartalma alapján az 1712–1715-ös országgyűlés idején készült.

¹²⁰ A szöveg végén egyfajta aláírásként szintén az „első osztály tanulóifjúsága” (*classis I. iuventus scholastica*) szöveg áll. Vagyis téves a Schrödl-féle katalógus által adott cím: „Carmina occasione inaugurationis gymnasii Iauriensis dedicata a Matthia Belio. 1728. [!]” L. *Katalógus* 180.

65.

699. kg./3.

Bél Mátyás levele Mednyánszky Ferenc püspökhöz.

Autogr. 4 pp. 225x170 mm. (valamint a boríték, 87x120 mm.)

Megj.: A levelet közli Szelestei N. László. L. *Bél lev.* nr. 324.¹²²*Idő:* 1727. április 4.

66.

699. kg./4.

Acta et documenta, ad motus Rakocianos penitius cognoscendos pertinentia, ab anno 1701. ad annum 1712.

Eredeti. 8 pp. 205x165 mm.

Megj.: A Rákóczi-felkeléssel kapcsolatos okiratok, levelek stb. jegyzéke (63 db.). A felsorolt kéziratok ma nem a líceumi könyvtárban, hanem az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtárban vannak elhelyezve, Bél Mátyás kézíratos hagyatéka részeként. Feltehető, hogy Bél meghagyására készítette el valaki, amit bizonyít Bél saját kezű utólagos kiegészítése is az utolsó lapon.¹²³*Idő:* 1714 utáni (a jegyzékben felsorolt 61. és 62. szám alatti kéziratok 1714-es keltezésűek).

¹²¹ Mint a címből is kiderül, a reformátusok és evangélikusok felhívják a figyelmet arra, hogy két, az aktuális országgyűlésen „legutóbb (talán az alsótáblára) átküldött” (*postreme transmissorum*) törvénycikk bizonyos paragrafusai ellentétben állnak az 1681. évi soproni országgyűlés vallást érintő, 25. és 26. cikkelyeivel, valamint más tényezőkkel is. A két, protestánsok által kifogásolt cikkelyből az egyik a későbbi 1715: XXX. (itt, a címben még 26.) cikkely, amely a protestánsok számára több ponton hátrányos módon újítja meg a mondott 1681. évi (és egy 1687. évi) törvénycikkeket, a másik pedig a 1715: XXXI. (itt még 27.), amely érvényteleníti az 1708-as rózsahelyi evangélikus zsinat rendelkezéseit, illetve királyi engedélyhez köt a protestánsoknál bármilyen gyűlést, zsinatot, illetve pénzgyűjtést. A két törvénycikket (1715: XXX–XXXI.) és fordításukat l. *Corpus Juris Hungarici. Magyar Törvénytár. 1657–1740. évi törvénycikkek.* Ford. és bev. Tóth Lőrinc. Bp. 1900. 462–464. A protestánsok az első oszlopba írták a két cikkely általuk különösen kifogásolt passzusait, a második oszlopba azokat a korábbi törvénycikkeket, királyi rendelkezéseket stb., amelyek szerintük ellentétben állnak a mondott kitételekkel, a harmadik oszlopba érveiket sorakoztatják fel a cikkelyek megváltoztatásának szükségességére, végül a negyedik oszlopban idézik a cikkelyek inkriminált részzeit, s azok eltörlését, vagy legalábbis megváltoztatását kérik a királytól.

¹²² Szlovákul közli Pavelek 1990 nr. 98.

¹²³ Bél bejegyzése: „63. Bulla Pontific. contra (?) Clerum Hungaricum Rakoczio adhaerentem.” L. p. 8.

67.

699. kg./5.

Acta quaedam et documenta, ad motus Thökölianos cognoscendos pertinentia.

Eredeti. 4 pp. 205x160 mm.

Megj.: A Thököly-felkeléssel kapcsolatos okiratok, levelek stb. jegyzéke (30 db.). A benne szereplő kéziratok – miként az előző tételben felsoroltak – ma nem a líceumi könyvtárban, hanem az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtárban vannak elhelyezve, Bél Mátyás kéziratosa hagyatéka részeként. Az előző kézirattal egy időben készült, amit bizonyít az azonos kéz, a hasonló tárgy és a kézirat megegyező formája is. Bizonyos tehát, hogy ez is Bél megfigyására készült.

Idő: 1714 utáni (l. az előző kézirat datálását).

68.

699. kg./37.

Ratione iuventutis a translocatione post festum Pentecostes facta. 1735.

Eredeti. 4 pp. (p. 4. üres), 330x215 mm.

Megj.: A pozsonyi líceumi diákok pünkösöd utáni áthelyezéséről, vagyis felsőbb osztályba kerüléséről készült névsor. Az első lapon az első, a második lapon a második osztály diákjainak nevei láthatók. A 3. lapon valószínűleg Bél (?) fűz magyarázatot a névsorhoz.¹²⁴

Idő: 1735.

¹²⁴ A diákok neve melletti betűket magyarázza: „n. significat nobilem. c. Civem. p. Pastorem. r. Rectorem.”

FRAGMENTA MANUSCRIPTORUM EX DIVERSIS MATTHIAE BELII OPERIBUS¹²⁵

69.

Fragmenta I/a

Commentatio Inclyti Comitatus Kishontensis.

Autogr. (tisztázat). 36 pp. (az utolsó lap üres), 330x210 mm.

Megj.: „Kishont vármegye” leírása (valójában Hont vármegye Kishonti járásáról van szó, amely viszont közigazgatásilag meglehetősen önállóságot kapott 1729-ben).¹²⁶ A soron következő tétel (Fragm. I/b) alapján készült.

Idő:

p. 1.: „Anno 1732. Mense Martio.”

70.

Fragmenta I/b

Comitatus Kis Hont.

Autogr. 16 pp. 330x205 mm.

Megj.: „Kishont vármegye” leírása (l. az előző tételt). Sok helyen még hézagos, vázaltszerű formát mutat.

Idő:

p. 16.: „Descriptum 1728. d. 24. Aug.”

71.

Fragmenta I/c

Tractus Kishontensis.

Másolat. 30 pp. (pp. 15–22. desunt), 340x220 mm. Behelyezett üres lapok.

Megj.: A Kishonti járás (Hont vm.) leírása. Hiányos, 8 lap hiányzik a kéziratból. Az alapszöveg megegyezik a **69.** tétel alatti kézirattal, Bél azonban saját kezűleg igen jelentős mértékben átírta és bővítette a szöveget. Így ő javította a *Comitatus* szót a címben *Tractusszá*, míg alatta *districtust* ír helyette (l. p. 1.). Bél a korrekciókat

¹²⁵ A kéziratcsoportra l. a bevezető tanulmányt.

¹²⁶ L. 1729: XXIII.tc. Még l. a **71.** tételt.

részben az 1736. június 7-én keltezett vármegyei revízió alapján készítette.¹²⁷ Így a vármegyei bírálók voltak azok is, akik felhívták Bél figyelmét a „vármegye” elnevezés hibás voltára.¹²⁸ Ezért lehetséges, hogy a tárgyalat kéziratot kapta kézhez a vármegye.

Idő: Minthogy az alapszöveg megegyezik a **69.** tétel alatti kéziratával, minden bizonnyal 1732 márciusa után készült (még l. **69.**), míg a javítások a vármegyei recenzió kézhezvétele, vagyis 1736 júniusa után.

72.

Fragmenta I/d

[Comitatus Pest-Pilis-Solth.]

Autogr. (tisztaát). 6 pp. [pp. 27–28, 33–36.] 330x210 mm.

Megj.: Pest-Pilis-Solt vármegye leírásának töredéke. Nagyobbrészt Pest város leírását tartalmazza. Bél zömében áthúzta a (saját maga által írt) szöveget.

Idő: 1730-as évek eleje.

73.

Fragmenta II/a

[De Thermis Vihnnensibus.]

Autogr. 6 pp. 330x210 mm.

Megj.: Bél leírása a vihnyei fürdőkről, amely később a *Prodromus*ban jelent meg (l. *Prodromus* pp. 139–149.). Ugyanazon kézirat töredéke, mint a **47.**, **55.** és **76.** tételek alatti kéziratok. A fürdő leírásából az első tag (*Membrum historicum*) végét, a II. tagot (*Membrum Physicum*), a III. tag 3. fejezetét, valamint az I. fejezet elejét tartalmazza (a vonatkozó részt l. *Prodromus* pp. 142–148.). Előzménye a **76.** tétel.

Idő: 1718–1723 között íródhatott, vagyis a *Prodromus* megírásának kezdete és kiadása között.

¹²⁷ A Hont vármegyeiek recenziójának szövegét l. Haan Lajos: *Bél Mátyás*. Bp. 1879. 44.

¹²⁸ „Processum Kishontensem nomine comitatus appellari nequire, non enim Nagy et Kis Hontensis, verum simpliciter Hontensis nominatur comitatus.” L. uo. Még l. a **69.** tételt.

74.

Fragmenta II/b

[De Thermis Sclenensibus ac Vihnensibus.]

Másolat. 12 pp. (pp. 9–12 üres), 335x210 mm.

Megj.: Bél leírása a szklenói és vihneyei fürdőkről, amely később a *Prodromus*ban jelent meg (l. *Prodromus* pp. 128–149.). Töredék: a hiányzó részt (szklenói fürdők leírása, a vihneyei fürdők leírásának teljes I. tagja, valamint a második tag címe) részben a **45.** és a **75.** tételek alatti kéziratok tartalmazzák. A kézirat egy ismeretlen kéz által készített tisztázata arról a Bél által írt fogalmazványról, amelynek töredékeit a **47.**, **55.** és **73.** szám alatti tételek tartalmazzák. A kéziratban Bél utólagos javításai, kiegészítései láthatók, továbbá ebben a kéziratban készítette el a margókat is.

Idő: 1718–1723 között íródhatott, vagyis a *Prodromus* megírásának kezdete és kiadása között.

75.

Fragmenta III/a

[De Thermis Sclenensibus ac Vihnensibus.]

Másolat. 12 pp. 330x210 mm.

Megj.: Bél leírása a szklenói és vihneyei fürdőkről, amely később a *Prodromus*ban jelent meg (l. *Prodromus* pp. 128–149.). Töredék, a szöveg nem tartalmazza a szklenói fürdők leírásának „történeti” részét és a „természetföldrajzi” rész tartalomjegyzékét, továbbá a szöveg a vihneyei fürdők leírásában megszakad. Folytatását a **74.** szám alatti tétel képezi (l. ott). Előzménye a **45.** tétel.

Idő: 1718–1723 között íródhatott, vagyis a *Prodromus* megírásának kezdete és kiadása között.

76.

Fragmenta III/b

[De Thermis Sclenensibus ac Vihnensibus.]

Részben másolt, részben autográf kézirat. 8 pp. 330x210 mm.

Megj.: Bél leírása a szklenói és vihneyei fürdőkről, amely később a *Prodromus*ban jelent meg (l. *Prodromus* pp. 128–149.). Töredék, a szöveg a szklenói fürdők természetföldrajzi részének II. fejezetében kezdődik el, s a vihneyei fürdők leírásának történeti részében

megszakad. Folytatását a **73.** szám alatti kézirat képezi. A szöveg másolat, de csak a 3. lapig, ezt követően Bél saját kezű fogalmazványa jön (a szöveg azonban folytatólagos).

Idő: 1718–1723 között íródhatott, vagyis a *Prodromus* megírásának kezdete és kiadása között.

77.

Fragmenta III/c

[De *Thermis Ribariensibus ac Sclenensibus*.]

Másolat. 24 pp. [13–36.], 330x210 mm.

Megj.: Bél leírása a ribári és a szklenói fürdőkről. Később az utóbbi megjelent a *Prodromus*ban (l. *Prodromus* pp. 128–139.), de a ribári fürdők leírása – habár Bél láthatóan tervezte – nem került bele (talán nem volt vele elégedett, vagy terjedelmi okok vezették). Töredék.¹²⁹ Az ismeretlen kéz által készített tisztázaton Bél gyakori javításai láthatók. Emellett egy harmadik kéz is írt megjegyzéseket a példányba (l. pp. 1. [13], 13. [25] etc.).

Idő: 1718–1723 között íródhatott, vagyis a *Prodromus* megírásának kezdete és kiadása között.

78.

Fragmenta IV.

Observationes circa descriptionem Comitatus Nitriensis.¹³⁰

Eredeti. 28 pp. 335x220 mm.

Megj.: Nyitra vármegye leírásával kapcsolatos megjegyzések, kiegészítések, ismeretlen személytől. Csonka, az utolsó lapon *custos* jelzi, hogy volt folytatása a szövegnek.¹³¹ Bél az itt leírtakat a **15.** szám alatti kéziratba vezette bele.¹³² Emellett a megjegyzések

¹²⁹ A szöveg a ribári fürdők II., vélhetően „természetföldrajzi tagozatában”, annak VI. fejezetében kezdődik el (az eredeti számozás szerint a 13. lapon), s a szklenói fürdők „gyógyászati tagozatában” ér véget a IV. fejezettel (Bél valószínűleg ezt szánta utolsó fejezetnek, mert alá nem írt semmit).

¹³⁰ Tartalom alapján adott cím.

¹³¹ A 28. lapon a jobb alsó sarokban olvasható a *Patvarocz* (Patvaróc) helynév, amely minden bizonnyal a vágújhelyi járás falvaihoz készített megjegyzések (l. p. 28.) következő pontját jelezte.

¹³² Egy helyen saját kezűleg jelöli is a megjegyzésekben, hogy a következőket a 10. laphoz („ad p. 10.”) fogja beszúrni (l. p. 2.), amit a mondott kéziratban egy külön lapon meg is tesz (l. 15. p. 10a).

alapján több járás falvakról szóló fejezetét újrafogalmazta (l. a **49.**, **52.**, **57.** és **86.** tétel alatti kéziratokat), illetve innen merítette Vágújhely mezőváros leírását is (**53.**).

Idő: 1730-as évek.

79.

Fragmenta V.

Attila, Hunnorum rex, missis acceptisque legationibus illustris. Ex Prisco Rhetore edidit Matthias Belius. Decadis II. Monumentum I.

Másolat. 103 pp. 360x240 mm.

Megj.: Priskosz rétor Attila hun fejedelemről szóló műve, amelyet Bél az *Adparatus* II. második kötetében kiadott.¹³³ Ismeretlen kéz tisztázata, Bél sűrű megjegyzéseivel. Bél ebben a kéziratban készítette el jegyzeteit a szöveghez.

Idő:

p. 103.: „Finitum 1745. 30. Ianuarii.” (Bél)¹³⁴

80.

Fragmenta VI.

Pauli Gregorianczii Iauriensis, et Zagradiensis Episcopi Breviarium Rerum Hungaricarum Historico Geographicum.

Másolat. 40 pp. [pp. 1–32, 41–48.], 335x210 mm.

Megj.: Gregoriánczi Pál győri és zágrábi püspök, később kalocsai érsek (?–1565) földrajzi-történeti műve, valamint két függelék,¹³⁵ Bél Mátyás gondozásában, illetve jegyzeteivel. A szöveg hiányos, a hiányzó lapok (pp. 33–40.) az **50.** tétel alatt vannak. Bél az *Adparatus*ban jelentette meg a művet, a két függeléket egy harmadikkal egészítve ki (l. *Adparatus* II. pp. 85–146.).

A szövegben Bél Mátyás javításai, jegyzetei láthatók. Ez a példány

¹³³ *Attila, missis acceptisque legationibus illustris.* L. *Adparatus* II. 1–83.

¹³⁴ Mivel Béltől származik a dátum, nem az alapszöveg elkészültének időpontját jelzi, hanem azt, hogy Bél ekkor készült el a javítással.

¹³⁵ Az első függelék címe: *Appendix prior. De serenissimo Rege Matthia et Nicolao Bánffy. Ex operibus Pauli Gregorianczy, episcopi Iauriensis, desumta.* L. pp. 43–47. A másodiké: *Appendix posterior. De Matthia rege et oratore Turcarum.* L. pp. 47–48.

a pozsonyi városi tanács számára készült, s a testület 1734. február 26-én engedélyezte a mű kinyomtatását (l. alább).

Idő:

p. 48.: „Ex Senatu Liberae, Regiaeque Civitatis Psoniensis, ad praevidiam Revisorum relationem imprimi admissum. die 26ta Febr. 1734. Joannes Krisan Juratus Notarius ibidem. m. p.” [alatta:] „Ist nichts nutz.” [!]

Krisan János bejegyzése alapján a szöveg valamikor 1733–1734-ben készülhetett, Bél jegyzetei viszont valószínűleg csak 1734. febr. 26. után.

81.

Fragmenta VII.

Ioannis Bocatii Consulis Cassoviensis Commentatio Epistolica.

Másolat. 32 pp. 320x210 mm.

Megj.: Joannes Bocatius (Johann Bock, 1569–1621) leírása az 1605-ös, Bocskay Istvánnál tett követjárásáról. A szöveg teljes, azonban a kézirat készítőjének megjegyzéseiből, amelyek a kézirat végén lévő lapokon olvashatók, az utolsó lap, vagy lapok elvesztek. A mű megjelent Bél gondozásában és jegyzeteivel az *Adparatus* I. kötetében (l. *Adparatus* I. 317–352.).

Az alapszöveg ismeretlen kéz munkája. Bél a művet saját kezűleg margókkal látta el, javította, illetve fejezetekre osztotta.

Idő: Valamikor 1735, az *Adparatus* I. kötetének kiadása előtt készült.

82.

Fragmenta VIII.

Comitatus Nagy-Hontensis.

Autogr. 72 pp. [pp. 1–68., 89–92.]

Megj.: „Nagyhont vármegyének”, vagyis a Kishonti járás nélküli Hont vármegyének a leírása. Bél a Kishonti járást eleinte külön kezelte és „vármegyének” nevezte (l. **69.**, **70.**), de a Hont vármegyeiek figyelmeztették, hogy csupán a vármegye egyik járásáról van szó (l. **71.**). A kézirat csonka: a leírás a 68. lapon megszakad, s a kézirat további részéből csak a 89–92. lapok maradtak meg. A szövegben nincs benne továbbá Selmechánya leírása, csak a he-

lyét jelezte Bél a cím feltüntetésével a szövegben (l. p. 36.). A városleírást külön kéziratban készítette el (l. **84.**).

Idő:

p. 1.: „Pisonii A. 1739. d. 15. IV.”

83.

Fragmenta VIII/a

Zbiskó József Károly Bél Mátyásnak.

Autogr. 4 pp. 200x160 mm. (a Fragm. VIII. 42–43. lapjai között.)

Megj.: A levélben Zbiskó a Hont vármegyei Bát városáról küld egy rövid leírást.¹³⁶ A levelet l. Függ. VI. Bél felhasználta a Zbiskó által írottakat.¹³⁷

Idő: 1737. január 26.

84.

Fragmenta VIII/b

Historia Urbis Schemniciensis.

Autogr. fogalmazvány. 111 pp. 340x220 mm.

Megj.: Selmezbánya város leírása.¹³⁸

Idő:

p. 1.: „A. 1738. d. 16. Dec.”

p. 111.: „Finitum 1739. d. 17. Novemb. inter sexcentos labores alios.”

85.

Fragmenta IX.

De Buda Libera Regiaque Urbe et Metropoli Hungariae.

Autogr. fogalmazvány. 391 pp. (desunt: pp. 138–141., 298–309., 326–329.), 330x210 mm.

Megj.: Buda város leírása. A kéziratból több lap elveszett (l. fent).

A 302–305. lapok a **48.** tétel alatt vannak.

¹³⁶ A levélre még l. a bevezető tanulmányt.

¹³⁷ Hont megye leírásában, Bát bemutatásakor név szerint is említi Zbiskót, mint adatközlőt. L. **82.** p. 68.

¹³⁸ A nyomtatásban megjelent leírás vonatkozó részét l. *Notitia* IV. pp. 558–676.

Idő:

p. 1.: „Pisonii 1733. 13. Aug.”

p. 105.: „Pisonii 1733. d. 2. Oct.”¹³⁹

p. 391.: „Finis. Anno 1735. d. 24. April.”

86.

Fragmenta IX/a.

[De vicis Processus Nitriensis.]

Másolat. 2 pp. 340x210 mm.

Megj.: Nyitra vármegye leírásának töredéke: a Nyitrai járás falvainak felsorolását tartalmazza, a 20-as sorszámu Vecséig (a nyomtatásban megjelent leírás vonatkozó részét l. *Notitia* IV. 403–404.). A kézirat ismeretlen kéz befejezetlen tisztázata a **49.** szám alatti listáról (l. ott).¹⁴⁰ A kézirat készítője a 21. sorszámot még leírta, de a falu nevét már nem írta mellé (l. p. 2.).

Idő: 1730-as évek.

87.

Fragmenta X.

Scigraphia, Operis Geographico-Historici, de Hungaria.

Autogr. fogalmazvány. 10 pp. 330x210 mm.

Megj.: Bél 1732. évi beszámolója arról, hogy miként áll a vármegye-leírások ügye. A jelentés egy levél része volt, amelyet a Helytartótanács számára írt Bél.¹⁴¹ Az irat szövegét l. Függ. IV.

Idő:

p. 10.: „Pisonii 1732. 9. Iulii.”

¹³⁹ A *Periodus II. Barbarica* elején.

¹⁴⁰ Megjegyzendő, hogy a tisztázat nem tartalmazza a **49.** szám alatti szöveg minden utólagos pótlását, javítását, vagyis a tisztázat megírása után (közben) Bél még további pótlásokat írt a **49.** szám alatti kéziratához. (Valószínű, hogy a tisztázat is emiatt szakadt meg, mivel feleslegessé vált).

¹⁴¹ Még l. a bevezető tanulmányt.

88.

Fragmenta XI.

Historico Geographica terrae Scepusiensis in superiori Hungaria celeberrimae descriptio.

Vlsz. Bohus György kézírása. 163 pp. [üressek: pp. 156–160.], 325x200 mm.

Megj.: Szepes vármegye leírása, amely később – átdolgozott formában – a *Prodromus*ban megjelent (l. *Prodromus* 69–124.). A leírás eredeti szerzője Bohus György. E kézirat még alighanem az ő munkája, ugyanis a szöveget itt Bél még nem fogalmazta át olyan formában, ahogy az a nyomtatott változatban olvasható; emellett a leírásnak van ugyan „Általános Része”, de nincs külön Természetföldrajzi, illetve Politikai Tagozata, míg a nyomtatott változatban már a szokásos rend érvényesül.¹⁴²

Az ismeretlen kéz (véltetőleg Bohus György) által készített tisztáztatban egy helyen Bél Mátyás megjegyzése látható (l. p. 37.). Emellett Bél egy helyen különálló cédulát helyezett bele az iratba, rajta „őshonos” (*indigenae*) szepesi családok felsorolásával (l. p. 123a).

Idő: A szerző említést tesz Késmárk történetének elbeszélésekor egy 1721-es tűzvészről.¹⁴³ Mivel a *Prodromus* 1723-ban megjelent, a kézirat bizonyosan 1722-ben keletkezett.

89.

Fragmenta XII.

De Libera Regiaque Urbe Pestensi.

Részben autogr. fogalmazvány, részben másolat. 122 pp. 335x215 mm.

Megj.: Pest-Pilis-Solt vármegye leírásának egy részlete: Pest, valamint Vác város leírását tartalmazza. Az 50. és 51. lap közé Bél a **90.** szám

¹⁴² A szöveg szerzőjét, majd a munka átfogalmazását és átrendezését maga Bél árulja el a *Prodromus* előszavában: „In describenda Terra Scepusiensis, praeclare de nobis sunt meriti, Paulus Kray de Rokusch... et Cl. Georgius Bohusch... hic [sc. G. Bohusch] Comitatus eiusdem historiam, contexuit, digesta a nobis ordine novo, nostraque investitum dictione...” L. *Prodromus* Praefatio [ix.].

¹⁴³ „Item incendium recens A. 1721. 7. Aug. in aedibus Martini Meltzer ortum...” L. p. 103.

alatti, Pest-Pilis-Solt vármegye leírásának korábbi változatát tartalmazó kéziratból behelyezett egy töredéket (eredeti lapszámai: pp. 37–46.), amely Lipót 1703. október 23-án kelt oklevelét tartalmazza,¹⁴⁴ s az 51. lapon jelölte, hogy az oklevelet hova kell beszúrni.

Idő:

p. 75.: „Finitum S(oli) D(eo) G(loria) 1733. 12. Mai.”¹⁴⁵

90.

Fragmenta XIII.

[Comitatus Pest-Pilis-Solt.]

Másolat (Bél). 130 pp. 330x210 mm.

Megj.: Pest-Pilis-Solt vármegye leírása. Hiányos: Bél egyes részeit át-emelte más kéziratokba, és ott használta fel (l. 89., 92.). A szerző gyakori javításai láthatók a szövegben.

Idő:

p. 130.: „Finitum A. 1735. d. 8. Iul.” (Bél)¹⁴⁶

91.

Fragmenta XIII/a.

[Historiae Urbis Posoniensis Caput III.]

Autogr. fogalmazvány. 4 pp. 330x210 mm.

Megj.: Pozsony város történetének a „magyar korszakot” felölelő harmadik fejezetéből tartalmaz egy töredéket e kézirat – annak XI–XII. paragrafusát –, amelyek a nyomtatott leírásban ugyanazon fejezetben, a X–XI. paragrafus alatt jelentek meg (l. *Notitia* I. pp. 117–126.).

Idő: 1730–1733 között.

92.

Fragmenta XIV.

Sectio II. Processus Pilisiensis.

Autogr. fogalmazvány. 101 pp. 345x215 mm.

¹⁴⁴ Az oklevelet a leírás nyomtatott változatában l. *Notitia* III. 89–95.

¹⁴⁵ Pest város leírásának végén.

¹⁴⁶ Nem az alapszöveg elkészültének időpontját jelzi, hanem azt, hogy Bél ekkor készült el a javítással.

Megi.: Pest-Pilis-Solt vármegye „Pilisi járásának” (pp. 1–63.), „Eugén herceg uradalmának” (pp. 63–90.), valamint a „Solti járás” egy részének (pp. 91–101.) leírása. A „Solti járás”, ezen belül Kalocsa város leírása a **90.** szám alatti kéziratban folytatódik.¹⁴⁷ Bél a saját maga által írt szövegbe beemelte a **90.** kézirat azon részeit, amelyeket használhatónak ítélt: így a Pilisi járás falvainak leírását (l. pp. 57–63.), „Eugén herceg uradalmának” (vagyis Budafoknak és a Csepel-szigetnek) a bemutatását (pp. 63–68., 73–90.), valamint a Solti járás leírásának az elejét (pp. 91–92.).

„Eugén herceg”, vagyis Savoyai Jenő uradalmának leírása több szempontból is különös figyelmet érdemel. Egyrészt a **90.** készítője (vlsz. maga Bél) elkészítette a Csepel-sziget térképét, amit Bél ugyancsak áttett e kéziratba (l. **92.** p. 65.). A térkép címe: *Conspectus celebris Insulae Csepeliae, alias Eugenianae facta A. 1731. Mense Decembri.* A térképen van lépték és égtájjelölés, továbbá jelöli a terület domborzatát és erdős részeit, valamint a településeket.

Másrészt a Csepel-szigeten lévő falvak leírásánál több település mellé odanyomta a leírás készítője a település pecsétjét. Így a kéziratban jól kivehető Újfalu (p. 84.),¹⁴⁸ Lórév (p. 85.), Makád (p. 87.), valamint Tököl (p. 90.) pecsétje. Szerepelt még a kéziratban Ráckeve (? p. 78.), Szentmiklós (? p. 81.), valamint Szentmárton (p. 83.) pecsétje, ezek azonban vagy részben, vagy teljesen tönkrementek, illetve kitöredeztek. Mindenesetre ezeken a településeken bizonyosan járt a **90.** tétel alatti kézirat készítője.

Idő:

p. 1.: „Anno 1735. Posonii, 16. Mai.”

Mivel jelen kézirat folytatása, mint láttuk, a **90.** kéziratban van, s azt Bél ugyanezen év július 8-án fejezte be (l. **90.**), e résznek még előtte el kellett készülnie.

¹⁴⁷ L. **90.** p. 119. Ennek a lapnak az eredeti lapszáma 102., ami szintén jelzi a folytatólagosságot. Egy lap (vagy egy kisebb betoldás) azonban elveszhetett, ugyanis a **92.** kézirat 101. lapon lévő, befejező szavai („Forma aedificii, contignatione una...”) és a **90.** tétel alatti kézirat 119. [102.] lapjának kezdete („Alter lapis longus pedes tres...”) között néhány sornyi szöveg van, ahogy az a nyomtatott változatból kiderül (l. *Notitia* III. 581–582.).

¹⁴⁸ A pecsét vésetét elrontották (IVFALV).

93.

Fragmenta XIV/a.

[Comitatus Pest-Pilis-Solt.]

6 pp. [pp. 3–6., illetve a pp. 4–5. közé utólag behelyezett levél], 330x215 mm. (A Fragmenta XIV. 2–3. lapja között elhelyezve). *Megj.*: Pest-Pilis-Solt vármegye leírásának töredéke. A 9. tétel alatti kötet 3–6. lapja (l. ott).

Idő: L. 9.

94.

Fragmenta XV.

Aphorismae. [Ὑποτύπωσις ὑγιαίνοντων λόγων, **sive, Forma sanorum verborum.**]

Autogr. 46 pp. 330x200 mm.

Megj.: Bél vizsgatéziseinek kéziratos tisztázata, amelyeket 1707-ben a hallei egyetemen megvédett, s nyomtatásban is megjelentetett.¹⁴⁹ Van továbbá a 38–39. lapok között egy kisebb papír (l. 39a, 187x143 mm), amely a védésen mondandó formális szövegeket (véleménykérés, köszönetnyilvánítás) tartalmazza. A kézirat Bél saját kezű tisztázata, saját kezű javításaival, kiegészítéseivel.

Idő:

p. 1.: „Dedi laborem meum Magnif(ico) Praesidi censendum 1707. 20. Iunii; ipsam vero censuram, exorato primum flexis genibus numine, inchoavimus 22. Iunii a h. 7–8 matut.”

p. 36.: „Finimus, bono cum Deo, censuram Anno 1707. d. 6. Augusti.”

¹⁴⁹ A nyomtatott kiadvány címe: Ὑποτύπωσις ὑγιαίνοντων λόγων, *sive, Forma sanorum verborum, quam... praeside... Ioach. Iusto Breithaupt... disputationi publice sistet d. XXIV. M. Augusti, Anno MDCCVII. Auctor et respondens Matthias Bel, Otsovia Zoliensis Hungarus.* [Halae, 1707.]. A jelen kéziratnak még nincs címlapja, továbbá nincs benne még a bevezető, de a teológiai tételek („aforizmák”) sorrendje és az azokhoz fűzött magyarázatok már túlnyomórészt megegyeznek a nyomtatott változatával. Némely tételek több variációban is megtalálhatók.

95.

Fragmenta XVI.

Manuscripta, quae ad opera Beliana „Institutiones Linguae Germanicae” atque „Grammatica Latina facilitati restituta” inscripta pertinent.

Autogr. 112 pp. 330x205 mm (pp. 1–108.), 203x153 mm (pp. 109–110.), 210x165 mm (pp. 111–112.)

Megj.: Bél saját kezű fogalmazványai, jegyzetei az 1717-ben kiadott latin nyelvtanához (*Grammatica Latina facilitati restituta*. Leutschoviae 1717., továbbiakban: *Grammatica Latina*), valamint az 1718-ban megjelent német nyelvtanához (*Institutiones Linguae Germanicae*. Leutschoviae, 1718., továbbiakban: *Institutiones*). A következő kéziratok találhatók itt:

- 1.) pp. 1–6.: Az *Institutiones* előszavának (l. *Institutiones* pp. 5–23.) tisztázata, további javításokkal. A tisztázat nincs befejezve.
- 2.) pp. 7–15.: Az *Institutiones* előszavának fogalmazványa, további javításokkal. *Idő:* p. 7.: „Anno 1718. d. 20. Ian.” p. 15.: „Pisonii MDCCVIII. XI. Febr.”¹⁵⁰
- 3.) p. 16.: az *Institutiones* címlapjának a tervezete. Szerepel rajta az 1718-as évszám. Minden bizonnyal az előző fogalmazvánnyal egy időben készült.
- 4.) p. 17.: a.) A lap tetején ismeretlen rendeltetésű szöveg, amelyben Bél az ifjúság oktatásának nehézségeiről ír.¹⁵¹ *Idő:* A jobb felső sarokban azonos tintával dátum: „Pisonii Anno 1715. d. 7. Febr.”. A bal felső sarokban más tintával: „1717. Circa”. b.) A lap alsó felén Bél leírja a tanár kötelességeit, aki „grammaticáját” fogja tanítani.¹⁵² Ez alatt latin nyelvtanát (*Grammatica Latina*) értette, amit a megnevezésen (*Grammaticam nostram*) kívül jelez az is, hogy a 6. pontban a „kurzusok” pontos betartásáról ír,¹⁵³ amely „kurzusok” a latin nyelvtanban szerepelnek (l. *Grammatica Latina* [xvii]–[xxiv]).

¹⁵⁰ Az „MDCCVIII.” nyilvánvaló elírás. Az 1718. febr. 11-i dátum olvasható – római naptárjelöléssel – az előszó végén a nyomtatott változatban is: „Pisonii. MDCCXVIII. III. Idus Febr.” L. *Institutiones* p. 23.

¹⁵¹ A szöveg kezdő szavai: „In nomine Iesu Christi, qui est sapientia Patris. Docendae iuventuti, qui suam operam dicant...”

¹⁵² „Officia Praeceptoris hanc nostram Grammaticam docituri.” L. p. 16.

¹⁵³ „6. Methodum, et definitas illic variorum cursuum rationes presse ac fideliter sequitur.” L. uo.

- 5.) pp. 18–24.: A *Grammatica Latina* előszavának fogalmazványa (a kinyomtatott változat vonatkozó részét l. *Grammatica Latina* [iii]–[xvi]). Bél saját kezű írása. Csonka, folytatása a 101. tétel alatt van (még l. ott).
- 6.) pp. 25–108.: *Grammatica Germanica praeceptis usu necessariis comprehensa*. A szöveg különböző címe ellenére egyértelműen az *Institutiones* munkapéldánya. *Idő*: p. 25.: „Posonii 1716. d. 7. Decemb.” p. 86.: „Posonii 1717. d. 31. Iul.” p. 86.: „Inchoavi conscribere syntaxin German. 1717. d. 2. Aug. [die Lunae] m. h. 6. finii tridui spatio, hoc est 4. Aug. h. 11. m. S(oli) D(eo) G(loria) Amen.”
- 7.) p. 105a: Megjegyzések a 6.) szám alatti kézirathoz, lapszám szerint, egy, a kéziratban a 104. és a 105. lap közé utólag elhelyezett kisebb lapon (140x160 mm). Idegen kéz írása.
- 8.) pp. 109–110.: A magyarországi németekkel és Besztercebányával kapcsolatos kérdésekre adott válaszok. Ismeretlen kéz írása. Nyilvánvalóan Bél tett fel kérdéseket egy ismeretlen személynek, mégpedig az *Institutiones* előszavának megírása céljából. Ebben Bél ugyanis nagy súlyt helyez a magyarországi németek történetére.¹⁵⁴ Az ismeretlen személy egyébként minden bizonnyal besztercebányai volt, ugyanis a IV. Béla által a mondott városnak adott kiváltságlevél említésénél a „mi városunkról” beszél.¹⁵⁵
- 9.) pp. 111–112.: Bél Mátyás jegyzetei az *Institutiones* előszavához: az itt leírt töredékek, mondatok bekerültek később az előszóba. *Idő*: L. az egyes tételeket; összességében elmondható, hogy a fenti jegyzetek, piskozatok a két mű megjelenése (1717 és 1718) előtt nem sokkal, 1716–1718 körül keletkeztek.

96.

Fragmenta XVII.

Decuria XI. De cultu vineatico.

Autogr. fogalmazvány. 16 pp. (pp. 13–16. üres) 200x155 mm.

¹⁵⁴ Bél felhasználta a kapott válaszokat. L. a köv. jegyzetet.

¹⁵⁵ „Primum huic nostrae Civitati Privilegium dedit Rex Bela IV. Buda [sic] Ann. 1255. emanatum.” p. 109. Bél felhasználja az adatot előszavában (l. *Institutiones* p. 5. b. jegyz.).

Megj.: A *Grammatica Latina* negyedik, gyakorlatokból álló részének párbeszédet tartalmazó II. szakaszából a XI. és a XII. „tizednek” (*decuria*) a fogalmazványa. A nyomtatásban megjelent kötet vonatkozó részét l. *Grammatica Latina* Pars IV. pp. 33–40.¹⁵⁶

Idő: 1717, a *Grammatica Latina* megjelenésének időpontja előtt 1-2 évvel készülhetett.

97.

Fragmenta XVIII/a.

[**Rhetorices Veteris et Novae praecepta.**]

Autogr. fogalmazvány. 34 pp. 325x205 mm.

Megj.: Bél 1717-ben megjelent retorikai tankönyvének, a *Rhetorices Veteris et Novae praecepta...* (továbbiakban: *Rhetorica*) c. munkának a fogalmazványa. A kézirat elején olvasható *Synopsis Rhetoricae* csak a tartalomjegyzék címe (l. *Rhetorica* 34b). A kéziratban még nincs benne az előszó (l. *Rhetorica* 4–34.), valamint nem tartalmazza a kötet második, költészettani részét sem (*Poetices praecepta usu necessaria*). Emellett nincs még benne két fejezet, amelyeket Bél később illesztett bele művébe (l. 99.).

Idő:

p. 1.: „Posonii 1716. 2. Novembr. hora 4. vespert.”

p. 34.: „Soli De Gloria Finis 1716. d. 7. Novembr. h. 3. vesp. M. B. m. p.”

98.

Fragmenta XVIII/b.

Pars quarta de Ortographia.

Autogr. fogalmazvány. 13 pp. 325x205 mm.

Megj.: A *Grammatica Latina* helyesírásról szóló negyedik részének fogalmazványa. A nyomtatott szöveg beosztásában végül a III. rész lett. L. *Grammatica Latina* Pars III.

Idő:

p. 1.: „Posonii 1716. 14. Novembris”

p. 13.: „Finiit Posonii 1716. d. 19. Nov. M. B. m. p.”

¹⁵⁶ A *Grammatica Latina* lapszámozása „részenként” újraindul.

99.

Fragmenta XVIII/c.

Membr. III. De Argumentatione Aetologica.

Autogr. fogalmazvány. 6 pp. (p. 6. üres) 325x215 mm.

Megj.: A *Rhetorica* második részének III. és IV. tagja (*membrum*).

A nyomtatott szöveg vonatkozó részét l. *Rhetorica* 67–72.¹⁵⁷

Idő: Nem sokkal 1716. november 7., vagyis a 97. szám alatti fogalmazvány elkészülte után írhatta meg Bél (1717-ben már megjelent a kötet).

100.

Fragmenta XIX.

Praefatio operis Beliani „Rhetorices veteris et novae praecepta” inscripti.¹⁵⁸

Autogr. fogalmazvány. 26 pp. (p. 26 üres), 330x210 mm.

Megj.: A *Rhetorica* előszavának fogalmazványa. A nyomtatott szöveg vonatkozó részét l. *Rhetorica* pp. 4–34. A 6. lap felső részén Bél egy órarendet készített.¹⁵⁹

Idő:

p. 25.: „Posonii MDCCXVII. X. Kal. April. Revisum d. 31. Martii.”

101.

Fragmenta XIX/a.

Praefatio operis Beliani „Grammatica Latina facilitati restituta” inscripti.¹⁶⁰

Autogr. fogalmazvány. 2 pp. 330x210 mm.

Megj.: Az *Grammatica Latina* előszavának fogalmazványából az utolsó két lap. A szöveg elejét l. a 95/5. szám alatt.

Idő:

p. 2.: „Posonii 1717. Kal. Iul.”

¹⁵⁷ Ez a két fejezet a *Rhetorica* 97. tétel alatti fogalmazványában még nincs benne, és nincs is jele annak, hogy Bél tervezte volna: később döntött arról, hogy megírja őket.

¹⁵⁸ Tartalom alapján adott cím.

¹⁵⁹ A szöveg első lapján ez olvasható: „Iohan Christoffle Engelhard Secretair de sou Excellence le General Szikendorf” (?).

¹⁶⁰ Tartalom alapján adott cím.

102.

Fragmenta XX.

Wegménu Ukri owanéko.

Autogr. (?) 20 pp. (15–20. lapok üresek), 330x210 mm.

Megj.: Szláv nyelvű teológiai mű kézirata.

Idő: Valószínűleg az 1710-es években készült.

103.

Fragmenta XXI.

Grammatica Latina Slavice reddita.

Autogr. fogalmazvány. 8 pp. 325x205 mm.

Megj.: Bél által készített szláv (szlovák) nyelvű latin nyelvtan. Befejezetlen.

Idő:

p. 1.: „Anno 1710. d. 10. Martii.”

104.

Fragmenta XXII.

Orthographiae Bohemicae sciagraphia.

Autogr. 22 pp. (utolsó lap üres), 325x205 mm.

Megj.: A cseh helyesírásról készített munka, latin nyelven. A 1–16. lapokon egy vázlatos fogalmazvány látható, míg a 17–21. lapokon a fogalmazvány egy részének tisztázata van.

Idő: Dátum nem szerepel a munkán: mindenesetre valószínű, hogy az 1710-es években (vagy inkább azok elején) készült ez is, mint az előző tétel.

105.

Fragmenta XXIII.

Excandescentem iram divinam, quam inflammata multitudine scelerum, civium praecordia succenderunt; succensam protervia, inflataque securitate in tecta sua retorserunt... sola divina benignitas... restrixit, restrictamque, ne amplius saeviat, placavit. [p. 2.] Eam, quum potissimum in aedem sacram, et musarum domicilium effusa sit, ne amplius exaestuantem divinae nemesis furorem vel persentiscamus, vel exhorresca-

mus... ut et vos, amplissimi cives... ad diem XI. Calendas Octobris, anno, quo sunt LVDVs LItterIs et aeDes Deo saCra IaVrInI restaVrata, in aede divino cultui sacra, non agnoscatis solum; sed et praedicetis, demisso et officioso animo invitat Rector Lycaeı Evang. Iaur. et Collegae.

Másolat (Bél? Tomka Szászky János?). 12 pp. (utolsó lap üres), 325x210 mm.

Megj.: Az 1725-ös győri tűzvész okán tartott ünnepélyes megemlékezés szövege, amelyet a fent is olvasható meghívó szerint 1725. szeptember 21-ére hirdetett meg a polgárok számára az evangélikus templomba a győri evangélikus líceum akkori rektora, Tomka Szászky János. A szöveg tartalmaz prózai és verses részeket, könyörgéseket stb. A szöveg végén szerepel a megemlékezés „szereposztása”, vagyis azon személyek névsora (származás és rang szerint), akik az egyes részeket szavalják.¹⁶¹

Idő: 1725.

106.

Fragmenta XXIV.

Adlocutio ad Caesarem Augustum, cum ei solemni ritu, Tomus hic secundus, ad thronum A. MDCCXXXVI. d. XXVII. Febr. Viennae dedicaretur.

Másolat. 4 pp. (pp. 3–4. üres), 360x235 mm.

Megj.: Bél Mátyás beszéde VI. Károly császár előtt a *Notitia* II. kötetének átadásakor, 1736. febr. 27-én. Közli Szelestei N. László (l. *Bél lev. Függ.* III.).

Idő: 1736.

107.

Fragmenta XXV/a.

Puncta interrogatoria.

Autogr. fogalmazvány. 2 pp. 350x225 mm.

¹⁶¹ A 11. lap tetején ez áll: „Sermone Latino excandescentem iram divinam, divina placatam benignitate dicent...”. Ez alatt olvashatók az egyes nevek, így pl. az első: „Georg. David Hagen. Posoniensis Nobilis, in Prologo excitabit auditores ad agnoscendam Dei iustitiam.”

Megj.: Bél Mátyás által összeállított kérdések Pozsony evangélikus templomára, gimnáziumára, temetőjére, a templom vagyonára, könyveire stb. vonatkozóan.¹⁶² Bél Mátyás saját kezű fogalmazványa, ismeretlen kéz javításaival, pótlásaival.

Idő: Ismeretlen. Vlsz. az 1720-as években.

108.

Fragmenta XXV/b.

Libri litterarii varii generis, qui in Bibliotheca Matthiae Belii continentur.

Eredeti. 28 pp. (pp. 25–28. üresek), 355x230 mm.

Megj.: Vlsz. hagyatéki leltár Bél Mátyás könyvtáráról.¹⁶³ Szövegét l. Függ. VII.

Idő: Minden bizonnyal Bél Mátyás halála (1749. augusztus 29.) után készült.

BÉL MÁTYÁS BEJEGYZÉSEI A LÍCEUM ANYAKÖNYVÉBEN ÉS NAPLÓJÁBAN¹⁶⁴

109.

[nincs jelzet]¹⁶⁵

Matricula scholae rectore Belio.¹⁶⁶

Több kéz írása. 1028 pp. 360x230 mm.

Megj.: A jelzet nélküli kötetben a pozsonyi evangélikus líceum szabályzata (*Leges scholasticae*, pp. 9–25.) és anyakönyve van, amely utóbbi az 1714 és 1747 közötti diákok neveit, származási helyét tartalmazza – vagyis a kötet, címével ellentétben nemcsak Bél rek-

¹⁶² Pozsony nincs említve a szövegben, de szó esik benne a Szt. Mihály-temetőről, amelyről az evangélikusok lemondtak a trinitáriusok javára (l. p. 2.), ez pedig a pozsonyi evangélikus temetőre igaz.

¹⁶³ Bővebben l. a bevezető tanulmányt.

¹⁶⁴ Egyrészt azért tartottuk szükségesnek különválasztásukat az anyag többi részétől, mert a líceum kéziratanyagának két kitüntetett darabjáról van szó, amelyet sokáig külön tároltak (az anyakönyvnek még jelzete sincs), másrészt pedig azért, mert csak egy kis töredékük Bél kézírása. Még l. a bevezető tanulmányt.

¹⁶⁵ A kötetnek nincs jelzete. Még l. a bevezető tanulmányt.

¹⁶⁶ A kötet gerincén található cím.

tori idejét (1714–1719) öleli fel, hanem a Marth Mátyás és Beer Frigyes igazgatósága alatti neveket is magába foglalja. Ez gyakran kiegészül a rektorok saját kezű megjegyzéseivel (a diákok jelleme, képességei, a líceumba jövetelük és az onnan való távozásuk időpontja, körülményei, okai). Bél bejegyzései a diákok neve alatt a 159–163. lapon találhatók.

Idő: 1714–1747.¹⁶⁷

110.

378. kt.

Rationarium Lectionum Scholasticarum Scholae Posoniensis Evangel(ici) Anno 1718. Rectore Matthia Belio...¹⁶⁸

Több kéz írása. 370 pp. 230x155 mm.

Megj.: Az pozsonyi evangélikus líceum tanárainak heti „órarendje”, pontosabban annak leírása, hogy az adott héten az egyes tantárgyakból mit tanítottak.¹⁶⁹ Tartalmazza emellett a kötet a hetenkénti „tanári értekezleteket” (*Consultationes commodo rei scholasticae susceptae*) is, amit – az anyakönyvvvel és az órarenddel együtt – Bél vezetett be. A teljes sorozat hat kötetből áll és egészen 1751-ig folyamatos,¹⁷⁰ de csak az itt tárgyalt első, 1718–1720 közötti időszakot tartalmazó kötetbe írt Bél.¹⁷¹ Személyesen ő jegyezte le a tanári értekezletek „napirendi pontjait”, amíg ő volt a rektor (l. pp. 311–333.). Az utolsó értekeztet, amelyen ő elnökölt, s ő jegyeztet le, 1719. szeptember 9-én volt (l. p. 333). A tanárok órarendjét nem Bél írta.

Idő: 1718–1720.

¹⁶⁷ Az iratra bővebben l. a bevezető tanulmányt.

¹⁶⁸ A kötet gerincén található cím: „Ephemerid(es) schol(asticae) 1718–1720.”

¹⁶⁹ Így például a rektor (Bél) heti munkájának egyik pontja: „2. In Philosophicis adductum celeberrimi Buddaei inchoavit d. 4. Jan. Physicam et occupabatur in Cap. I.” L. p. 3.

¹⁷⁰ L. Harmath 1879 p. 23. nr. 37.

¹⁷¹ A kötetre bővebben l. a bevezető tanulmányt.

BÉL MÁTYÁS LEVELEZÉSE A POZSONYI EVANGÉLIKUS EGYHÁZ DOKUMENTUMAI KÖZÖTT¹⁷²

111.

28. kt.

Documenta archivi eccl(esiae) Aug(ustanae) Conf(essionis) Posoniensis VI.

Több kéz írása. 20 pp. [pp. 353–368, 427–430]. Változó méretek (legnagyobb: 330x210 mm.)

Megj.: BéL levelezése a pozsonyi evangélikus egyház hétkötetes iratgyűjteményének 6. kötetében. A levelek a következők:

- 1.) pp. 353–358.: BéL Mátyás Rabacher János Andrásnak. Besztercebánya, 1714. március 26.
- 2.) pp. 359–362.: Rabacher János András BéL Mátyásnak. (Rabacher BéL előbbi levelére adott válaszának másolata). Pozsony, 1714. április 5.
- 3.) pp. 363–364.: A pozsonyi evangélikus konvent BéL Mátyásnak. (Fogalmazvány.) Pozsony, 1714. április 5.
- 4.) pp. 365–368.: BéL Mátyás a pozsonyi evangélikus konventnek. (Válasz az előző két levélre.) Besztercebánya, 1714. április 12.
- 5.) pp. 427–429.: A pozsonyi evangélikus konvent BéL Mátyásnak. (Fogalmazvány.) Pozsony, 1719. szeptember 4.¹⁷³

Idő: L. az egyes leveleknél.

¹⁷² Az egyház iratait – a levelezést, hivatalos jelentéseket, királyi okleveleket, rendeleteket, folyamodványok fogalmazványait stb. – hét nagyméretű kötetbe gyűjtötték össze (I. 23–29. kötet). Még I. Harmath 1879 p. 17–18. nr. 29. A hét kötet közül a hatodik (28.) tartalmaz Bélhez írt leveleket. Indokoltnak véltük, hogy ezt a többi kéziratos kötetétől külön tárgyaljuk, mivel amazok teljes mértékben BéL munkáit tartalmazzák, míg ebben a Bélhez köthető oldalak csak töredékét teszik ki a teljes anyagnak.

¹⁷³ A két BéL által írt levelet (1, 4) szlovák fordításban közli Juraj Pavelek. L. Pavelek 1990 nr. 8, 9. Szelestei N. László az összes levelet közli. L. *BéL lev.* nr. 16–19, 60.

I. BÉL MÁTYÁS OTROKOCSI FÓRIS FERENCNEK POZSONY, 1718. MÁRCIUS 6.¹

[Margón:] Titulus. Excellentissimo, Celeberrimoque Viro, Domino Francisco Fóris Otrokocsi, Sanctae Theologiae et Iuris Utriusque Doctori, Domino Fautori mihi colendissimo.

[Alatta:] Tyrnaviae. Abzugeben in dem seminario deficientium.

Vir Celeberrime!

Diu est cum eruditionem Tuam mirari, simulque optare coepi, ut ea mihi se occasio dederet, qua et Tibi innotescere, et tuum mihi favorem conciliare possem. Sed cum saepe iterumque audirem, rebus Te iam humanis exemptum esse, spem irritam arbitrabar, donec nuper admodum, vir reverendus, et sacrorum A. C. castrensium minister, Engelhard, qui Te Tyrnaviae summo studio quaesitum, visitaverat, certiores me faceret, et in vivis Te esse, et bene adhucdum studiis Tuis de patria mereri. Quo ego nuntio nimio opere laetatus sum, in primis quod adfirmavit mihi, iniectam apud Te mei mentionem, gratumque Tibi futurum, si litteras ad Te darem, deque instituti mei rationibus Tibi perscriberem. Arripio igitur ambabus ulnis, nuntiatam mihi benevolentiam, et quae sit propositi mei destinatio, hoc Tibi ea, qua par est, observantia, significo. Agesis, Vir Celeberrime, institutum isthoc meum, qua poteris, poteris autem infinitis modis, pro virili adiuves. Nunc paratam habeo exercitationem, de Vetere Litteratura Hunno-Scythica, propediem praelo tradendam. Litteras in ea [!] commentariolo illustro, priscorum Hunnorum quas Te quoque habere ex Orig. Tuarum P. I. c. VII. didi<ci>mus. Utinam vero opella haec mea, antequam lucem adspiciat publicam, revideri abs Te, et augeri etiam potuisset. At enim vero, nolo ita esse inhumanus, ut litterarum commercium ab istiusmodi opere inchoem. Id modo abs Te peto,

¹ L. 60/III.

quam possum vehementissime, ut quid de instituti huius mei rationibus sentias, ad me haud gravatim perscribas. Multa mihi edecumatum iudicium Tuum, diffusa lectio et incomparabile in patriam studium, promittunt. Symbola, si quae contuleris in commune, summa cum cura suo loco inseram, neque committam ut grati erga Te animi testificationem iure in me posteritas desiderare possit. Vale Vir Celeberrime, et meam istam audaciam aequi bonique consule. Deus Te servet incolumem! Posenii 1718. Pridie Nonarum Martii.

Celeberrimi Nominis Tui cultor ingenuus
Matthias Bel
Rector

II. BÉL MÁTYÁS OTROKOCSI FÓRIS FERENCNEK POZSONY, 1718. MÁCIUS 27.²

[Az oldal tetején:] Ad eundem³ 1718. d. 27. Martii responsoriae

Celeberrime Vir Fautor aestumatissime!

Magno me mactasti beneficio, quod litteras meas forte procaces Tibi visas, responsione amica atque plena charitatis, dignatus es: ita enim et spem meam, quae id sibi de Te pollicebatur, mirifice confirmasti, et ut denuo iterumque ad Te audeam scribere, calcar quasi quoddam mihi addidisti. Ceteroquin gratum mihi accidit, quod instituti mei rationes haud Tibi displiceant. Dum est, cum animum induxi meum, ut linguam Hungaricam, quae neglecta iacuit hucusque, quomodocunque illustrandam, serio mihi proposui. qua in destinatione, multum et confirmatum et adiutum me sensi, lectione Originum Tuarum, saepe iterumque repetita. Dabo vero operam, ne lectores, quamcunque profiteantur religionem, isti mei conatus offendant. Homo enim sum, uti, gratia DEI, alienus a convitiis, doctis alioquin familiaribus, ita veritatis, in omni studiorum genere, critico etiam, amantissimus. Sicubi tamen cum

² L. 60/IV.

³ Vagyis Otrokocsi Fóris Ferenchez.

morosis gentis nostrae contemptoribus congregiendum erit, tantum mihi sumam animi, quantum satis esse rebor, ad retundendam <ill>orum⁴ sive procacitatem, sive malitiam. Sed vero, ut de meo Tibi constet animo, ... accipe, et si vacat lubetque, lege Theologiam meam Hungaricam,⁵ eo <com>paratam, ut discant nostri, cum evangelicae veritatis professione, dignam evangelio vitam degere. cuius segnior hucusque a plerisque habebatur ratio. Adderem libellos meos, scholarum caussa editos,⁶ nisi Tibi oneri futuros crederem. Illud in his ago, ut rationem docendae discendaeque linguae Latinae, nostris commonstrem, cum expeditiorem ea, quae obtinuit adhuc, tum tutiorem etiam, et a barbariei inquinamentis prorsus alienam. qua ego in re vix quid <quam> in tanta hominum nostrorum barbarie profici posse credo. At enim vero, tentandum erat et in hac parte aliquid, ne patriae deesse videri possimus. Tibi Deus addat vires πρὸς τὸ ἀληθεύειν ἐν ἀγάπῃ. Ad me autem, si quid ex Tuis lucubrationibus mittere volueris, committes eas mercatori Lübeck dicto. Ita vale et animum mihi conserva propensum. T(itulus) Belius.

III. KUNTZ JAKAB BÉL MÁTYÁSNAK BÉCS, 1729. ÁPRILIS 20.⁷

Admodum Reverende, Clarissime Doctissimeque Domine, Domine, et Fautor mihi Colendissime!

Comitatus illi, ad censendum missi, adhucdum prae manibus Illustrissimi Domini Referendarii Sigray habentur, et per eundem revidentur. Die hesternum cum apud ipsum essem, non approbavit, quod in opere admodum Reverendae Dignitatis Vestrae Wagnerus saepissime citetur; cum idem auctor sit mendacissimus, et quemadmodum in quamplurimis locis, ita in primis in §. VI. Descriptionis arcis Neograd, crassissime fuerit mentitus. In contrarium etenim idem Illustrissimus Dominus Referendarius docere potest: 1.) Avum

⁴ Az irat a szélén sérült.

⁵ L. a tétel leírását (60/IV).

⁶ Itt Bél 1717-ben megjelent latin nyelvtanára (*Grammatica Latina*), illetve ugyanekkor kiadott retorikai tankönyvére (*Rhetorica*) gondolhatott, amint az a folytatásból is kiderül.

⁷ L. 14/VI.

suum, Nadani dictum, arcis tum temporis Neogradiensis praefectum, non sponte, ac malo fine, sed praesidiariorum, eundem Turcarum manibus tradere volentium, malitia et infidelitate compulsum, memoratam arcem Neograd dedisse. 2.) Dictum avum suum, Nicolaum Nadani, non in Transylvania, sed Magno-Varadini natum esse, uti ex Genea[p. 2.]logia familiae suae, prae manibus suis habitae, demonstrari potest; sed nec ullum unquam in Transylvania fundum habuisse, et possedisse. 3.) Familiam suam originem trahere ex comitatu Bikesiensi, ubi demum in Descriptione illius comitatus, occasio esset, de illa quidpiam commemorandi. Est itaque Illustrissimi Domini Baronis opinio, ut, cum falsa huiusmodi asserta pati nequeat, vel dictus Wagnerus refutetur, vel, ubi Admodum Reverenda Dignitas Vestra catholicum auctorem aggredi noluerit, pro solito stilo suo, paragraphus ille emendetur, vel ex integro omittatur; aut non, nisi pauca illa, quae in notitiis habentur, in hac materia producantur. Quae si scripto fuerint comprehensa, eadem eo fine quantocyus [!] sibi mittenda rogat, ut per se revideri, loco alterius paragraphi libro inscribi, atque sic cum reliquis etiam, quorum interest, communicari possint. Ratione stipendii, hactenus ob ferias dicasteriales, nihil fieri potuit. His fini[p. 3.]tis, omnem movebo lapidem, ut brevi aliquid certi, et boni perscribere possim. Quo vero loco sint res meae, ex bono Matolayo, haud dubie, fuit intelligere. Nunc hoc solummodo Reverendam Dignitatem Vestram impensissime rogatam habeo, ut consilium, et institutum reliquorum Dominorum Patronorum, quod iam anno praeterito circa stabilitatem agentiae nostrae, et fundi sumptuum necessariorum certitudinem procurandam, iniverant, secundare, ac, pro singulare etiam auctoritate sua urgere non dedignetur. Ceterum constanti Admodum Reverendae Dignitatis Vestrae patrocinio, et benevolentiae me commendans, debito cum reverentiae cultu moriar
Admodum Reverendae Dignitatis Vestrae
Viennae 20. Aprilis 1729.

humillimus, et observantissimus Jacobus Kuntz mp.

**IV. BÉL MÁTYÁS LEVELE
A HELYTARTÓTANÁCSNAK (TÖREDÉK)
POZSONY, 1732. JÚLIUS 9.⁸**

Sciagraphia,
Operis Geographico-Historici, de Hungaria.

PARS I.

HUNGARIAE CIS-DANUBIANAE.
Continebit comitatus sequentes:

- 1.) POSONIENSEM, ea cura elaboratum, ut introductionis instar sit futurus, in Notitiam Hungariae reliquam.
NB: nunc sub revisione est inclytæ universitatis, possetque typis mandari, modo acceleraretur dicta revisio. Mappa iam exsculpta est.⁹
- 2.) NITRIENSEM, iam ante quadriennium elaboratum, sed qui toto triennio haeret in Dominorum Comitatus manibus.
NB: Vix alias recipiendus, nisi Dominus Supremus Comes moneatur serio. Mappam nunc delineat Mikoviny.
- 3.) TRENTSINENSEM, fuse et hic descriptus est, ex notitiis, per privatos ubertim submissas [!].
NB: Mittetur ad revisionem, cum delinationem mappae Dominus Mikoviny adgredietur.
- 4.) THUROCZIENSEM, ante sexennium elaboratus, quin et ex censura Excelsae Cancellariae remissus dudum; una cum mappa. [p. 2.]
- 5.) BARCHIENSEM, itidem ante triennium elaboratum, sed qui toto eo tempore apud Dominum supremum Comitem haeret:
NB: vix spero recipi aliter laborem posse, nisi dictus Supremus Comes, semel iterumque admoneatur. Mappam paratam habet Mikoviny.

⁸ L. 87. Az iratra bővebben I. a bevezető tanulmányt.

⁹ [Margón:] Volumen I.

- 6.) COMAROMIENSEM, prorsus elaboratum, et proxime Censurae Excelsae Cancellariae tradendum.
NB: Mappam elaboratam quidem habemus, sed quae maioris accurationis caussa, ad observationes astronomicas, exigi debet.
- 7.) PEST-PILIS-SCHOLT, iam ante biennium descripti, sed nondum apud Comitatum revisi, ob scribarum defectum.
NB: Mappa *Pest* et *Scholt*, praesto est; *Pilis* autem adhuc elaboranda.
- 8.) NÓGRÁDENSEM, dudum elaboratus, sed in censura Excelsae Cancellariae, toto fere lustro, detentus; ubi adhuc haeret.
NB: Mappa itidem novis institutis observationibus debet reddi accuratio.
- 9.) HONTENSEM maiorem ac minorem; quorum istum iam elaboratum habeo, illius autem notitias nullis artibus hucdum potui obtinere.
NB: Mappa *Nagy-Hontensis* iam in schedas relata est; non item *Kis-Hontensis*. [p. 3.]
- 10.) ZOLIENSEM, pridem elaboratus, et ab Excelsa etiam Cancellaria census.
NB: Mappa, exactissime facta, sculptori tradi potest.
- 11.) LIPTOVIENSEM, iam tum ante septennium elaboratus, haeret, cum Neogradiensi, in censura Excelsae Cancellariae.
NB: hic quoque in mappam topographicam relatus est.
- 12.) ARVENSEM, denique, in iis referendum, cuius notitias sufficientes hucdum nequivi habere, tunc spero obtinendas, cum Dominus Mikoviny ad designandam mappam eo proficiscetur.

Nota.

Hi omnes Comitatus ad partem Operis Cis-Danubianam pertinebunt: ita tamen, ut unicus Comitatus Posoniensis volumen unum, plagularum circiter 200. sit expleturus. Quin et reliquos undecim, in duo volumina, ne nimia sit mole, dispesci oportebit. Proinde Pars Cis-Danubialis, volumina dabit tria.

PARS II.

HUNGARIAE TRANS-DANUBIANAE,
exhibebit Comitatus, ultra Danubium sitos:

- 1.) MOSONIENSEM, pridem, summaque accuratione, iuvante laborem ipso Supremo Comite, elucubratum, et ex censura Excelsae Cancellariae, ante biennium reversum. [p. 4.]
NB: Mappam, in schedis habemus elegantissime factam.
- 2.) SEMPRONIENSEM, aequae ex censura Excelsae Cancellariae iam reducem.
NB: Mappa, quam habeo, novis adhibitis observationibus, revideri debet.
- 3.) CASTRIFERREI, est in revisione Comitatus, in qua procuranda, multum operae locavit ipse Dominus Supremus Comes.
NB: Mappa deest.
- 4.) SZALADIENSEM, cum priori Excellentissimo C. Ludovico Bottány [!] ante quadriennium traditus, adhuc in revisione haeret.
NB: Mappa deest.
- 5.) VESZPRIMIENSEM, iam quidem elaboratum, sed nondum revisum a Comitatus.
- 6.) IAURIENSEM, item elaboratum, sed qui in revisione Comitatus haeret.
NB: Sunt et mappae fragmenta in manibus, accuratius delineanda.
- 7.) STRIGONIENSEM, elaboratum, et proxime Excelsae Cancellariae submitendum.
NB: Mappa, quam habemus, revisione indigebit.
- 8.) ALBA-REGALENSEM, fuse elaboratum his diebus, Excelsae Cancellariae submissi.
NB: Mappa ex fragmentis, quae praesto sunt, coadunari, et novis observationibus fieri debet accuratior. [p. 5.]
- 9.) TOLNIENSEM, iam ex censura Excelsae Cancellariae reducem.
NB: Mappae, eadem, quae in priori fuit, ratio est.
- 10.) SIMIGIENSEM, cum Alba-Regalensi ad censuram proxime dimissum.
NB: Habemus et in mappam relatum, sed quae maiori accuracione indigeat.

11.) Baranyensem, quintum iam annum in revisione Comitatus delitescens.

NB: Mappae pars maxima elaborata est.

12.) Comitatus Slavoniae, Hungariae incorporatos, uti sunt:

a.) Posega,

b.) Veröcse,

c.) Valkó,

d.) Sirmiensis, tunc poterimus addere, cum, *Dominus Mikoviny*, eam regionem, designandarum mapparum causa adibit: quod hac ipsa aestate, bono cum Deo, molietur.

Nota.

Omnes hi Comitatus Trans-Danubiani, Tomum conficiunt unicum; plagularum forte, ducentarum.

PARS III.

Hungariae Cis-Tibiscanae,
habebit Comitatus sequentes:

1.) SCEPUSIENSEM, Prodromo expressum, et novis additamentis, quin et mappa, illustrandum. [p. 6.]

2.) SÁROSCHIENSEM, iam iam ad revisionem Comitatus mittendum.

NB: Mappam, ab amico communicatam habemus quidem, sed revidendam eam.

3.) ZEMPLINENSEM, nondum sufficientes notitias potuimus haberi [!]; quas, procuraturum se nuper promisit Dominus Supremus Comes.

NB: Mappa itidem deest.

4.) UNGHVÁRIENSEM, toto anno, in Excelsae Cancellariae censura existentem.

NB: Mappa ab amico communicata renovari debet ad accuratorem geometricam.

5.) BERECHIENSEM, cuius notitias suppeditaturum se spondit Dominus Supremus Comes.

NB: Deest mappa.

- 6.) ABAUJVÁRIENSEM, qui, cum priore, sub censura est Excelsae Cancellariae.
NB: Mappa in fragmentis est.
- 7.) GÖMÖRIENSEM, caremus sufficientibus notitiis, quas tamen Universitas submissuras [!] se spopondit.
NB: Deest mappa quoque.
- 8.) TORNENSEM, est sub censura Excelsae Cancellariae.
NB: Mappa, ab amico submissa, accurationem requirit geometricam.
- 9.) BORSODIENSEM, proxime, ad revisionem submittendus Comitatus.
NB: Mappam, aequae ab amico factam, emendari, oportebit.
- 10.) HEVES ET SZOLNOK EXTERIOREM, itidem revisioni Comitatus submittendum. In eo elaborando, multum nobis patrocinii a Supremo Comite praestitum est. [p. 7.]
NB: Mappa in promptu est.
- 11.) CSONGRADIENSEM, brevi Excelsae Cancellariae, transmittendum.
NB: Mappa itidem in promptu est.
- 12.) BÁCS- ET BODROGH, haerent in revisione Comitatus, annum quintum, tametsi, vix plagulas octo superent.
NB: Mappa deest, tametsi alveum Danubii accurate, et ex praescripto observationum, astronomico-geometricarum, designatum, Pisonio, Belgradum usque, habeat Dominus Mikoviny.

Nota.

Hi quoque Comitatus, totum efficient, plagulas plus minus ducentas, continentem.

PARS IV.

HUNGARIAE [!] TRANS-TIBISCANAE

habebit Comitatus, ultra Tibiscum, reiectos, vel ad eius capita sitos.

- 1.) TEMESVÁRIENSEM, qui plures alios, quorum nomina, exoleverunt pridem, absorpsit. Est nunc in censura Excelsae Cancellariae.
NB: Mappam, adornari curavit Comes Mercy, quam ab eo nitemur emendicare.
- 2.) CSANADIENSEM, pridem ex censura Cancellariae reducem.

- NB: Mappa deest.
- 3.) ARADIENSEM, reducem ex censura.
NB: Deest Mappa. [p. 8.]
- 4.) ZARÁNDIENSEM, itidem ex censura reducem.
NB: Et hic deest mappa.
- 5.) BÉKÉSIENSEM, pariter ex censura receptum.
NB: Deficit mappa.
- 6.) BIHARIENSEM, hunc, toto fere quinquennio detentum in revisione, sine ullis additionibus emendationibusve, recepi hieme praeterita.
NB: Mappam, quam ageometros amicus confecit, emendari oportebit.
- 7.) KRASZENSEM, itidem ex censura reversum.
NB: Mappa, quam habemus, ageometros est.
- 8.) KÖVÁRIENSEM, aequè redditum ex censura.
NB: Mappa priori est similis.
- 9.) SZOLNOK MEDIOCREM, adhuc in censura Excelsae Cancellariae sudantem.
NB: Mappa deest; Mülleriana vero illa,¹⁰ ne volam aut vestigium, vasti huius Comitatus refert.
- 10.) SZATMARIENSEM, post quadriennii moram, ne syllaba quidem auctum, recepi nuper a Domino Supremo Comite.
NB: Mappam eius habemus, sed nondum integram.
- 11.) SZABOLCSENSEM, aequè reducem ex censura.
NB: Mappa deest.
- 12.) UGOTSENSEM, ex censura reducem.
NB: Mappa satis accurata, praesto est.
- 13.) MÁRAMAROSIENSEM, ex censura, iam pridem reducem.
NB: Mappa priori similis est.

Nota.

Patet ex hac designatione,

- 1.) Rediisse ex censura, et typo paratos iam *Zoliensem* et *Thurócziensem*, *Partis Cis-Danubianae*; *Mosoniensem*, *Semproniensem*, et

¹⁰ Itt Bél minden bizonnyal Johann Christoph Müller (1673–1721) 1709-ben készült Magyarország-térképére utal (J. C. Müller: *Augustissimo Romanor(um) Imperatori Iosepho I. ... mappa hanc regni Hungariae ... d. d. d. ... Camera Regia Hungarica*. S. I. 1709.)

- Tolnensem*, [p. 9.] Partis Trans-Danubianae; *Maramarosiensem*, *Ugotsensem*, *Krasznensem*, *Köváriensem*, *Zaboltsensem*, *Békésiensem*, *Zarándiensem*, *Aradiensem*, et *Csanadiensem*, Partis Trans-Tibiscanae: hoc est Comitatus universim XIV.
- 2.) In censura, apud Excelsam Cancellariam superesse; *Liptoviensem*, et *Neogradiensem*, Partis Cis-Danubianae; *Alba-Regalensem*, et *Simigiensem*, Partis Trans-Danubianae; *Tornensem* et *Abaujoariensem*, Partis Cis-Tibiscanae; *Szólnok Mediocre*, et *Temesváriensem*, Partis Trans-Tibiscanae: id est: Comitatus VIII.
- 3.) Sub revisione Dominorum Comitatus haerere: *Posoniensem*, *Nitriensem*, *Barschiensem*, Partis Cis-Danubianae; *Castriferrei*, *Saladiensem*, *Iauriensem*, *Veszprimiensem*, *Strigoniensem* et *Baranyensem*, Partis Trans-Danubianae; *Báts et Bodrogh*, Partis Cis-Tibiscanae; inaniter remissos *Szatmariensem* et *Bihariensem*, Partis Trans-Tibiscanae: hoc est: Comitatus XIII.
- 4.) Proxime, ad revisionem mittendos: *Pest-Pilis-Scholt* et *Trentschinien-sis*, Partis Cis-Danubianae; *Sárosiensis*, *Borsodiensis* et *Heves* atque *Szólnok*, Partis Cis-Tibiscanae; hoc est Comitatus V.
- 5.) Excelsae Cancellariae, brevi praesentandos, *Posoniensem*, et *Csongradiensem*, Comitatus II.
- 6.) Denique, notitias sufficientes desiderari in *Arvensi*, *Gömöriensi*, *Nagy-Hontensi*, [p. 10.] *Zempliniensi* et *Bereghiensi*, id est, Comitatus V.
- 7.) Quae, cum satis evincant, retardati operis utilissimi, immo unice necessarii, culpam, haud quaquam in se residere; consilium, iuxta et benignum auxilium, eo impensius auctor implorat, quo magis interest, cum omnium tum singulorum, ut, quae tanto labore, sumtu autem pene incredibili, collecta, elucubrata, revisa, censaue sunt, in commune patriae decus, luci publicae quamprimum exponi possint.

Pisonii 1732. 9. Iulii

devotissimus cliens
Matthias Bel m. p.

V. BÉL MÁTYÁS KÉRDŐÍVE ISMERETLENNEK [1739 ELŐTT]¹¹

Sciagraphia
describendi Inclyti Comitatus Nagy-Hont
Pars Generalis
Membrum Prius physicum
De situ et opportunitatibus Comitatus Nagy-Hont

- §. 1. De longitudine et latitudine, terminis item Comitatus, versus quatuor plagas mundi.
- §. 2. De habitu regionis, montanusne sit, campestris an collinus. Montium et fluviorum nomina et horum fontes ac decursus.
- §. 3. De fertilitate vel sterilitate Comitatus, quas fruges, fructusve ferat; qua vino, aut frumento magis, vel minus proficiat.
- §. 4. De re pecuaria Comitatus, qualia alat armenta, quomodo boves, equi, oves, porci, et quibus in locis proficiant? Quale sit singulorum genus.
- §. 5. De re apiaria, altilibus domesticis, piscatione, aucupio et venatione; de ferarum generibus, avium silvestrium foetura.
- §. 6. De fontibus salubribus, acidis, thermis, et horum varietate et salubritate.
- §. 7. De aeris salubritate, vel insalubritate.
- §. 8. An et ubi sit metallifera regio etc. [p. 2.]

Membrum Posterius Politicum.
De situ et opportunitatibus Inclyti Comitatus Kis-Hont [!]

- §. 1. De hodiernis incolis, Hungaris, Slavis, Germanis; unde singulae nationes venerint, qua dialecto, loquantur in sua quisque lingua.
- §. 2. De singularum nationum vestitu, victu, et moribus et consuetudinibus, circa puerperia, nuptias et sepulturas, etc.
- §. 3. De incolarum occupationibus, et quomodo vitam tolerent, quibus affliguntur miseriis etc.
- §. 4. De Familiis Nobilibus et Illustribus, quae in Comitatu degunt, et horum [!] praerogativis, moribus etc. Genealogiis.

¹¹ L. 59. Az iratra bővebben l. a bevezető tanulmányt.

-
- §. 5. De administratione Comitatus, ubi catalogus Supremorum Comitum, inde a retrusa aetate contextus.
  - §. 6. Catalogus Vice-Comitum, et <de> locis congregationum, et sedriarum.
  - §. 7. De insignibus Comitatus, et a quo ea rege, quali cum diplomate acceperint?
  - §. 8. De Dominiis, quae sunt in Inclyto Comitatu, quot? quae? ad quos pertinentia? [p. 3.]

Pars Specialis
de processibus Inclyti Comitatus Nagy-Hont

Membrum I.
De processu Schemnitzienti

Huius magnitudo definiatur, et qua se diffundat, montosus an planus sit? A Slavis, Germanis an Hungaris, colatur.

Sectio I.
De liberis et regiis urbibus huius Processus.

Adnotentur circa urbes singulas, idque accurate:

- §. 1. Nominis ratio, urbis primi conditores.
- §. 2. Primaevi incolae, et horum migrationes atque mixtura.
- §. 3. Cives, ex quibus constant nationibus, qui singularum mores, instituta, vestitus, occupatio.
- §. 4. De urbium privilegiis, diplomatibus simul communitatis.
- §. 5. De magistratuum ratione, et quando ei quoque ritu creentur.
- §. 6. De aedificiis, sacris et profanis, publicis et privatis.
- §. 7. De agro civitatibus admenso, etc. etc.
- §. 8. De fatis urbis, inde a primo ortu, usque ad nostra tempora, et de hodierno urbis statu, etc. etc.

Sectio II.
De oppidis processus huius privilegiatis.

Eadem hic methodus, quae circa urbes observanda veniet, adnotatis tamen, dominis terrestribus. [p. 4.]

Sectio III.
De arcibus huius processus.

Explicanda autem, hic venient sequentia:

- §. 1. Nominis origo, arcis conditores, possessores varii.
- §. 2. Arcis aedificia, propugnacula, et quo sint habitu singula.
- §. 3. Arcis oppugnationes, et fata reliqua.
- §. 4. Quale habeat adnexum dominium et cui pareat.
- §. 5. Hodiernus arcis habitus.

Sectio IV.
De pagis huius processus.

Circa singulos pagos expromi rogatur eius situs, et viciniis distantia; a quibus colatur, quo sit agro, vino an frumento magis proficiat; qui sint incolarum mores, ad quem vel quos pertineat: et quae erunt digna memoratu, reliqua.

Nota

Pro exemplo elaborationis videri possunt in Tomo II. Inclyti Comitatus Thúrocz, Zólyom, Liptó.

Tabula itineraria

Qua iter regium ducat.

- 1. In Comitatum Barsch, designatis milliaribus.
- 2. In Zólyom.
- 3. Nógrád.
- 4. Strigoniensem.

S. D. G.¹²

¹² Soli Deo gloria.

VI. ZBISKÓ JÓZSEF KÁROLY BÉL MÁTYÁSNAK DIÓSZEG, 1737. JANUÁR 26.¹³

Clarissimo et eruditissimo viro Mathiae Belio Josephus Carolus
Zbisko curatus Diószegiensis s. p. d.

Serius procul dubio atque existimaverim humanissimis Tuis respondeo Beli Eruditissime! dignis vel ex eo promptiore responso quod adnexum Calani Attilam¹⁴ ad me pertulerint. Et sane praestitissimam istud iam diu prompte non minus quam civiliter, nisi ab iis quos Novae Tuae Hungariae illustrandae gratia frequenter per epistolam conveni, in hodiernum delusus fuisset. Scripsi in Provinciam Honthensem amicis et familiaribus meis, neque satur scriptitatione adivi ad eos ut tanto facilius avara scrinia (jure id a te dictum in praefatione ad Oláhum)¹⁵ reserarem ast surdis cecini aërem verberavi, quasi vero palam exhibitis ut ipsi ajunt donationalibus, statutionibus, grationalibus, et [p. 2.] aliis id genus diplomatibus res fortunaeque ipsorum in summo discrimine versarentur. Quod proinde exspectationi Tuae respondere haud potuerim, primum peto ut ignoscas, conatumque meum boni consulas, ac demum amplissimas dico gratias pro submisso Attila. Utinam liceat mihi vicem quoquomodo tibi reddere. Ne tamen penitus exspectationem tuam fallere videar, exiguum quid de oppido Báth ad te perscribo: est illud ut bene nosti totius provinciae Honthensis montanarumque civitatum celeberrimum emporium, quod olim ad Comitem Dobó de Ruszka, dein ad Sigefridum Kollonics, Emericum demum Baronem Jakusits de Orbova, ac tandem Paulum Comitem Csakium pertinebat, subinde vero gratiis Leopoldi Caesaris Magno illi Pro Regi Hungariae Paulo Esterhazio cessit. [p. 3.] Habet dictum oppidum ecclesiam Divo Martino episcopo Turonensi dicatam singularis magnitudinis nec minoris elegantiae si impensae adessent restaurationi necessariae, quam adhuc Anno 1070 Opos Báthor de Báth

¹³ L. 83. Még I. a bevezető tanulmányt.

¹⁴ Juvenius Coelius Calanus *Attila* c. művéről van szó, amely megjelent Bél *Adparatus*-ában is (I. *Adparatus* I. 89–158.)

¹⁵ Oláh Miklós *Attila* c. művére utal a levélíró, amelyet Bél Mátyás az *Adparatus* I. kötetében megjelentetett. Bél ehhez írt előszavát, illetve annak egy fordulátát idézi Zbiskó. A hivatkozott helyet I. *Adparatus* I. 1–41.

extruxisse dicitur. quod ut pro quali quali notitia tibi deserviat in separato schediasmate adnecto. Oppidum ut iam dixi haeredium est principis Esterházy demptis duabus curiis, quarum altera iuris Veisiani Schemnicensis (vulgo Snejderiani) est, altera haeredum Andreae Zbisko de Kiss Kolocsány, Veisius per defectum seminis Lessiani, Zbisko suam ab Augusto Leopoldo adnitente Paulo Csakio impetravit. Reliqui Bathentes nobiles ad arbitrium dominii fundos possident. Fertur circa oppidum istud Ludovicum inter secundum Regni Hungariae et comitem Dobonem cambium factum fuisse, istumque regi possessionem suam Nádas, regem porro Doboni Báth [p. 4.] ultro cessisse. cujus cambii originale iniuria temporum nescio quam malo loco reposuerint Bathenses. Hoc de Báth. Ubi autem provinciae Threncsiniensis Vico Kiss Kolocsany calamum adieceris, noveris istud a Ferdinando secundo familiae Zbisko cum praedicato de Kiss Kolocsány benignissime donatum. Sane si mihi eo proficisci liceret, plura ad te de his omnibus dare possem. Nunc ad manus habeo Leopoldi Magni diploma quo avum meum Andream Zbisko Turcae amicitiae insimulatum crimine maiestatis absolvit, bonisque suis restitui iussit. quod si videre ambis nuncia, et lubens tecum communicabo. Vale eruditissime Beli meque uti cepisti porro amare perge, et quod iam rogavi exiguum istum meum conatum Tui causa susceptum optimo animo accipe. Vale iterum feliciter! Dabam Diószegii, 26. Januarii 1737.

P. S. Promontoria vini optimi feracia in Honth celebrantur Lissó iuris Gyurcsaniani et Ambroiani (ast per hypothecam). Cujus decima urna ab extraneis possessoribus aureo redimi solet. Plieska, Vinár, Szúddó. Pecsencz Báth etc.

VII. BÉL MÁTYÁS KÖNYVTÁRÁNAK INVENTÁRIUMA¹⁶ [1749?]

Libri Litterarii varii generis,
qui in Bibliotheca MATTHIAE BELII continentur.
Class. I. comprehendens Libros in Folio, ubi
I. Historici.

- 1.) Notitia Hungariae novae, Historico-Geographica, divisa in partes IV. elaborata a M(atthia) Belio; accedunt Sam(uelis) Mikovinyi mappae singulorum Comitatum, Vindob(onae) 1735. Fol(iorum) regal(iorum) Compact(io) Anglic(a) Volum(en) I.
- 2.) Volumen II.
- 3.) Volumen III.
- 4.) Volumen IV.
- [5] 5.) Genealogia Diplomatica Augustae Gentis Habsburgicae, qua continentur verae Gentis huius exordia, antiquitates, propagationes, opera R. P. Marquardi Herrgott. Viennae Austriae 1737. Volumen I. Comp(actio) Anglica.
- 6.) Volumen II.
- 7.) Volumen III.
- 8.) Car. Sigonii Mutinensis opera omnia, cum notis variorum, vita Auctoris, a Clar(issimo) Viro Antonio Muratorio edita, Gloriosae memoriae Imperatori Carolo. VI. dicata Mediolani 1732. Compact(io) Gallica nova. Volumen I.
- 9.) Volumen II.
- [10] 10.) Volumen III.
- 11.) Volumen IV.
- 12.) Volumen V.
- 13.) Volumen VI.
- 14.) Scriptores rerum Hungaricarum, collecti a Cl. Schwandteno, cum praefat(ione) Matth(iae) Belii, Lipsiae 1735. [1746] Tom(i) I. Pars I.
- [15] 15.) Tomi I. Pars II.
- 16.) Tomi II. Pars I.

---

¹⁶ L. 108. A szövegben azon könyvek után, amelyek Bél 1711-ben írt, 201 tételből álló könyvjegyzékében is szerepelnek (l. *Indiculus*), megadtuk az 1711-es jegyzék közlésénél kapott sorszámuakat (pl. 1711: 32).

- 17.) Tomi II. Pars II.
- 18.) Tomi III. Pars I.
- 19.) Tomi III. Pars II. *A 15–19. tételek mellett: „corio omnes Carmasino involuti, et optimo auro inaurati.”*
- [20] 20.) Rerum Silesiacarum scriptores aliquot inediti. Accedunt Codicis Silesiae Diplomatici specimina, et Diplomatar(ium) Bohemico-Silesiacarum [! Silesiacum], quibus Historia ab origine Gentis usque ad Imperium Caroli VI. illustratur. Adornavit singula Frid(ericus) Vilh(elmus) Sommersberg. Lips(iae) 1729. Comp(actio) Gallica Tomus I.
- 21.) Tomus II.
- 22.) Ioh(annis) Aventini Annalium Boiorum, Libri VII. cura Nicol(ai) Hieron(ymi) Gundlingii. Lipsiae 1710. fol. recusi, Compact(io) Gallica nova.
- 23.) Scriptores Rerum Germanicarum aliquot insignes, curante Burchardo Gotthelfff Struvio. Tom(us) I. Comp(actio) Gallica.
- 24.) Tom(us) II.
- [25] 25.) Tomus III.
- 26.) Chronicon Carionis, a Phil(ippo) Melanchtone et Gasp(aro) Peucero editum. Vin(dobonae) [! Witebergae] 1572. Comp(actio) Gallica.
- 27.) Historiae Byzantinae Scriptores III. Graeco-Latini, Nicephorus, Chalcocandylas, et Georg(ius) Logotheta. Coloniae Allobrogum. 1615. Comp(actio) Gallica
- 28.) Rerum Hungaricarum Scriptores varii, Historici, Geographici, ex veteribus plerisque, sed iam fugientibus editionibus, revocati, quidam nunc primum editi a Iacobo Bongarsio. Francof(urti) apud haeredes Andr(eae) Vechelii. 1600. Collect(io) rarissima.
- 29.) Antonii Bonfinii Rerum Hungaricarum Decades IV. cum dimidia. Accedunt Appendices Sambuci. p(rodiit?) Francof(urti) apud eundem. 1581. Comp(actio) Gallica, edit(io) rarior.
- [30] 30.) Historia Matth(iae) Hunyadi, Regis Hungariae, ex Bonfinio desumta, edita a Gasp(are) Helto. V(erbi) D(ivini) M(inistro) Claudiopolitano. 1565.
- Subiuncta est Helto Volfgangi Lazii Vindobona, 1546. Comp(actio) Gallica. Liber uterque rarissimus.
- 31.) De Monarchia et Sacra Corona Regni Hungariae, Cen-

- turiae VII. auctore Petro de Réwa. Francof(urti) 1659.
Et Hungaria, suis cum Regibus R(everendi) P(atris) Emerici Tol-
vay¹⁷ e S(ocietate) I(esu) Tyrnaviae. 1729. Compact(io) Gallica.
- 32.) Epitome Chronologica Rerum Hungaricarum a nativitate
Stephani I. usque ad Annum 1736. producta per R(everendum)
P(atrem) Samuel(em) Timon e S(ocietate) I(esu) Cassoviae 1736.
- [35] 33.) Joh(annis) Lucii de regno Dalmatiae et Croatiae, Libri
VII. Francofurt(i) 1666. Comp(actio) alba. Liber rarus.
- 34.) Nicolai Istvanffii Pannonii Historiarum de rebus Hungari-
cis Libri XXIV. Colon(iae) Agripp(inae) 1622. Compact(io) Gallica.
- 35.) Historia Regni Hungariae ab Anno seculi XVII. primo, ad
XXXVI. eiusdem, auctore Franc(isco) Kazy e Societ(at)t(e) Jesu.
Tyrnaviae. Facit ad continuationem Istvánffii. Comp(actio) Gallica.
- 36.) Mausoleum Regni Apostolici Regum et Ducum, Nori-
berg(ae) 1664.
- it(em) Matthiae Belii de vetere litteratura hunno-scythica exer-
citatio. Lipsiae 1718. Compact(io) Gallica.
- [40] 37.) Fragmen{ta} Panis Corvi Proto-Eremitici, sive Reliquiae
annalium Eremi-Coenobiticorum Ord(inis) Fratr(um) Erem(ita-
rum) S(ancti) Pauli, primi Eremit(ae) Viennae Austriae 1663.
*A tétel más kézzel áthúzza. Megjegyzés: „cum Ratkajo compac(tus)”*¹⁸
- 38.) Commentarii pro Historia Alberti II. Ducis Austriae co-
gnomento sapientis, scripti ab Antonio Steyerer, S(ocietatis)
J(esu) Lipsiae 1725. Comp(actio) Gallica.
- 39.) Historia Leopoldi Augusti Caesaris, auctore Francisc(o)
Wagner S(ocietatis) J(esu) 1719. Compact(io) Gallic(a) Tomus I.
- 40.) Tomus II.

¹⁷ A mű szerzője Turóczy László, Tolvay Imre csak a művet megelőző, Barkóczy Fe-
renc által védett vizsgatézisek tanáraként szerepel, akinek az előadásai alapján a té-
zisek készültek.

¹⁸ Bizonyára Ráttkay György történetíró (1612–1666), zágrábi kanonok, majd kalo-
csai nagyprépost művéről van szó: *Memoria Regum, et Banorum, Regnorum Dal-
matiae, Croatiae & Sclavoniae, inchoata ab origine sua, & usq(ue) ad praesentem annum
MDCLII. deducta. Viennae 1652.* Ezt erősíti az is, hogy ugyancsak Ráttkayhoz kötöt-
ték hozzá a [67.] tételt, azaz a Zrínyi Péter horvát bán, valamint Frangepán Ferenc
és Nádasdy Ferenc elleni perről szóló munkát is (l. ott), amely tematikailag bizo-
nyos mértékben illik Ráttkay művéhez. Ez a [40.] tétel, vagyis a pálos rendtörténet
esetében nem annyira igazolható.

- 41.) *Historia Ducum Styriae in tres partes divisa, Graecii*. 1728. Comp(atio) Gallica.
- [45] 42.) *Carniolia antiqua et nova, sive Inclyti Comitatus Carnioliae Annales profano-sacri, autore Joh(anne) Ludov. Schönleben*. Labaci, 1681. Comp(atio) Gallica.
- 43.) *Laureae Austriacae hoc est Commentariorum de statu nostri temporis, autore et interprete Julio Bello*. Francofurti 1627.
- 43.) [!] *Annales rerum ab Austriacis gestarum Autore Gerardo de Roo, Oeniponti* 1592.
- et *Commentariorum in Genealogiam Austriacam Libri II. Lazii*, 1564. Comp(atio) Gallic(a)
- 44.) *De Gentium migrationibus Libri XII. Autore Wolffg(ang)o Lazio Francofurti* 1600. apud Andreae Vechelii haeredes.
- [50] *Item historicarum commemorationum rerum Graecarum Libri II. autore eodem Lazio. Hanoviae*. 1605. apud haeredes Vechelianos. Comp(atio) Gallica.
- 45.) *Commentariorum Reipublicae Romanae illius in exteris provinciis bello acquisitis Constitutae Libr. XII. autore eodem Lazio. Basileae per Joh(annem) Opornium* 1551. corio suillo.
- 46.) *Conradi a Lichtenau, Abbatis Urspergensis, Chronicon*. Basileae 1569. Comp(atio) Gallica.
- 47.) *Epitome Historica Rerum Bohemicarum, Bohuslai Balbini, e S(ocietate) I(esu) Praegae* 1667 [! 1677] Comp(atio) eadem.
- 48.) *Rerum Bohemicarum antiqui scriptores aliquot, collectore Marquardo Frehero, Hanoviae, typis Vechelianis*. 1602.
- [55] et *P(etri) Galatini de Arcanis Catholicae Veritatis, Libri XII*. 1603. Compact(io) alba.
- 49.) *Rerum Alamannicarum scriptores aliquot vetusti, tribus Tomis divisi, prodire ex Bibliotheca Melchioris Heiminsfeldii Goldasti, Francofurti* 1661.
- Item Bibliotheca Germanica, collecta a Michaële Hertzio. Erfurti*. 1679. Comp(atio) alba.
- 50.) *Senatus consulta de Bacchanalibus, sive aeneae vetustae tabulae Musei Caesarei Vindobonensis explicatio. Autore Mattheo Aegyptio. Neapoli*. 1729. Comp(atio) Gallica.
- 51.) *Herodoti Halicarnassei Historiarum Libri IX. industria Jac(obi) Gronovii edita [! editi] Lugd(uni) Batavorum* 1695. Compact(io) Gallica.

- [60] 52.) Ammiani Marcellini rerum gestarum, qui de XXXI. supersunt, Libri XVIII. studio et labore Jac(obi) Gronovii. Lugd(uni) Batavorum 1693. Compact(io) alba.
- 53.) Dionysii Halicarnassei scripta, quae exstant, omnia, et Historica et Rhetorica, Graeco-Latina, opera et studio Frieder(ici) Sylburgii Veterensis. 1691. Comp(actio) alba.
- 54.) Joh(annis) Sleidani de statu Religionis et Reipublicae, Carolo V. Caesare, Commentarii. Argentorati. 1556. Corio suillo.
- 55.) Viti Ludovici a Seckendorff Historia Lutheranismi. Editio optima, nimirum Anno 1694. Lipsiae. Comp(actio) alba.
- 56.) De Thermis Herculanis, nuper in Dacia detectis, Paschalis Caryophili, J(uris)C(onsul)ti, dissertatio Epistolaris. Publica Auctoritate excudebat Vindobonae. A(nno) 1737. Joan. Petrus van Ghelen, Typograph(us) Aulicus. *A margón későbbi kéz megjegyzése: „deest”.*
- [65] 57.) Ladislai Listii Magyar Márs avagy Mohács Mezején történt veszedelemnek emlékezete. Viennae 1653.
- Item Reges Hungariae ab anno MI. ad annum MDCLI. Ungaricis Rhythmis descripti.
- 58.) Vera et deducta Descriptio Criminalium Processuum et secuti supplicii in tres reos Comites, Franciscum de Nádasd [! Nádasd], Petrum a Zrini, et Franc(iscum) Christophorum Frankepani, Viennae 1671. *A tétel más kéz által áthúзва. Megjegyzés: „cum Rattkajo compactus”.*¹⁹

II. Philosophici.

- 59.) Aristotelis opera omnia, Graeca et Latina, Doctissimorum Virorum interpretatione, notisque emendatissima, studio Guilielmi du Vallii, Christianiss(imi) Reg(is) Consiliar(ii) Parisiis 1654. Compact(io) Gallica, Tomus I. *Margón későbbi kéz megjegyzése: „deest.” Másik kéz megjegyzése: „est Lipsiae apud Profess(orem) Beelium.”*²⁰
- 60.) Tomus II.

¹⁹ L. az előző jegyzetet.

²⁰ Bél Károly Andrásról (1717–1782), Bél Mátyás fiáról van szó, aki 1743-tól volt tanár Lipcsében.

- [70] 61.) Tomus III.
 62.) Tomus IV.
 63.) M. Tullii Ciceronis opera omnia, duobus Voluminibus quatuor partibus comprehensa, cum <notis> integris P. Victorii, Joach(imi) Camerarii et F. Ursini, et selectis aliorum quam plurimorum ex recensione Isaac(i) Verburgii. Amstelæd(ami) 1724. Compact(io) Gallic(a) elegans. Tomus I.
 64.) Tomus II. primo suppar. *A 63. és a 64. tétel mellett a margón későbbi kéz megjegyzése: „deest”. Másik kéz: „ap(ud) Bal(thasarum) Keller.”*²¹
 65.) L(ucii) Annaei Senecae Philosophi, Opera, quae exstant, omnia, a Iusto Lipsio emendata, et scholiis illustrata. Editio quarta Antverpiae, ex officina Plantiniana Balthasaris Moreti 1652. Comp(actio) Gallica nova.
- [75] 66.) Caii Plinii Secundi Historiae Naturalis, Libri XXXVII., quos interpretatione et notis illustravit Joh(annes) Harduinus, e S(ocietate) I(esu), iussu regis Christianissimi, in usum Sere-nissimi Delphini. Editio nova emendatior et auctior. Tomus I. Parisiis. Impensis Societatis, 1711. Compact(io) Gallica nova.
 67.) Volumen II. continens Tomum II.
 68.) Glossarium ad scriptores mediae et infimae Latinitatis, auctore Carolo du Fresne, cetera. Editio nova, locupletior et auctior. Tomus I. Paris(iis) 1733. Comp(actio) Gallica nova. Continet litteram A-B.
 69.) Tomus II. a C-D.
 70.) Tomus III. ab E-K.
- [80] 71.) Tomus IV. ab L-O. - - - Reliqui duo Tomi desunt.
 72.) Desiderii Erasmi Rotterodami Adagiorum Chiliades, iuxta locos Communes digestae, ex editione Haeredum Vecheliani-norum Hanoviae, 1617. Comp(actio) Gallica.
 73.) Danielis de Nessel Catalogus Bibliothecae Caesareae Vin-dobonensis Manuscriptorum Codicum Theologicorum. Vin-dobonae, 1690. Comp(actio) Gallica. *Margón későbbi kéz megjegyzése: „deest.”*
 74.) Joh(annis) Scapulae Lexicon Graeco-Latinum, cum reliquis accessionibus. Basileae. 1665. Compact(io) alba. *A tétel*

²¹ Személye nem ismert.

mellett olvashatatlan szó. Alatta: „etiam” [véltetőleg mellé értendő: deest]

- 75.) Basilius Fabri Thesaurus Eruditionis Scholasticae, post Buchnerum, Cellarium, Graevium, Stübelium, a Ioh(anne) Matth(ia) Gesnero. Lipsiae, 1726. Corio suillo. *A tétel mellett: „etiam” [t. i. deest]*
- [85] 76.) Corpus Iuris Hungarici, seu Decretum Generale Inclyti regni Hung(ariae), edit(um) a Verbótzio. Tyrnav(iae) 1696. Comp(actio) Gallica.
- 77.) Ius Fisci et Populi, Vindobon(ae) 1741. C(ompactio) Angl(ica). *Utólag lehúzza.*
- 78.) Oratio in funere Eugenii Francisci Sabaudiae Ducis habita. Vindobon(ae) 1738. C(ompactio) Gallica.
- 79.) Bruckeri Pinacothecae Eruditorum, Decades V. *A tétel mellett: „est apud Szaszkiium” [?].²² A megjegyzés utólag lehúzza.*
- 80.) Masinoni de Astronomia. *A tétel mellett a margón későbbi kézzel: „deest.” Másik kéz: „apud Bel Viennae.”²³*
- [90] 81.) Adparatus ad Historiam Hungariae, Decas una, X Monumentis constans. Pisonii, a Matth(ia) Belio vulgaris.

Classis II. comprehendens libros in Quarto, eosque
I. Philosophicos

- 82.) Joh(annis) Baptistae du Hamel Operum Philosophicorum, Tomus I. Noribergae 1681. Comp(actio) Gallica. Continetur hoc Volumine Pars I. et II.
- 83.) Eiusdem Autoris Philosophia Vetus et Nova, ad usum Scholae accommodata, Tomus prior. Noribergae. 1682. Comp(actio) Gallica. Continetur hoc Volumine Tomi prioris Pars I. et II.
- 84.) Commentariorum Academiae Scientiarum Imperialis Petropolitanae. Tomus I. ad A(nnum) 1726. Petropoli 1728. Comp(actio) Gallica.

²² A „kölcsonzó” nevének kiolvasása bizonytalan az utólagos lehúzás miatt. Amennyiben olvasatunk helyes, úgy a szóban forgó személy Tomka Szászky János történész és geográfus (1692–1762), pozsonyi líceumi rektor, Bél tanítványa és munkásságának folytatója.

²³ Bél valamelyik fiáról lehet szó (Bél János Teofil? Bél Károly András? Bél Károly Gottfried?).

- 85.) Eorundem Commentariorum Tomus II. ad ann(um) 1727. Petropoli 1729.
- [95] 86.) Tomus III. ad ann(um) 1728. Petropoli. 1732.
- 87.) Miscellanea Berolinensia ad incrementum scientiarum, ex scriptis, societati Regiae scientiarum, exhibitis, edita cum figuris aeneis. Berolini 1710. Tom(us) I. Comp(actio) Gallica.
- 88.) Continuatio eorum IIda. Berolini. 1727. Comp(actio) Gallica.
- 89.) Continuatio III. Berolini. 1734. Comp(actio) Gallica.
- 90.) Continuatio IV. Berolini 1737. Comp(actio) Gallica.
- [100] 91.) Agnitio Sapientiae, Potentiae et Bonitatis Essentiae, ex recto Considerationum usu rerum creatarum, auctore Bernhardo Nieuventyt, 1732. Francof(urti) Comp(actio) Gallica.
- 92.) Joh(annis) Christ(ophori) Sturmii Physica Electiva, sive Hypothesica, Tom(us) I. Noribergae. 1697. Comp(actio) Alba.
- 93.) Ludovici Nonnii Diaeteticon, sive de re cibaria, Libri IV. Antverpiae. 1646. Comp(actio) Gallica.
- 94.) Pathologia Austriaca Nova. Vindob(onae) Austr(iae) 1738. Comp(actio) Gallica.
- 95.) F. Thomae Campanellae Philosophia Realis Epistolica. Comp(actio) Gallica.
- [105] Item liber de Antiquitate Reipublicae Batavicae, autore Hugone Grotio, ex officina Plantiniana. 1620.

II. Historicos, variis [! varii] generis.

- 96.) Marci Zuerii Boxhornii Historia Universalis sacra et profana, a Christo nato ad ann(um) 1650. cum appendice. Francof(urti) 1675. Comp(actio) Gallica.
- 97.) Historia Ecclesiastica Novi Testamenti Christiani Kortholti, Hamburgi 1708. Comp(actio) alba. **(1711: 32)**
Annexa est Ioh(annis) Amos Comenii Historia Fratrum Bohemorum, ex editione Ioh(annis) Francisc(i) Buddei. Halae 1702. **(1711: 33)**
- 98.) Daniel Georg(ii) Morhofii Polyhistor, in III. Tomos, Litterarium, Philosophicum et Practicum, divisus, ac editus ex integro a Joh(anne) Möllero. Lubecae. 1708. Comp(actio) alba. **(1711: 60)**

- [110] 99.) Notitia Germaniae Antiquae, Iacobi Caroli Speneri. Hala. 1717. Comp(actio) alba. *A tétel mellett a margón későbbi kézzel: „deest.” Másik kéz: „apud Bel Viennae.”*²⁴
- 100.) Nicolai Henelii Silesiographia renovata. Vratislaviae. 1704. Compact(io) eadem.
- 101.) Tabulae Genealogicae ducum Silesiae, ac diplomata, necdum edita. Vratislav(iae) 1723. Comp(actio) alba.
- 102.) Helvetiae stoichejographia, Nographia et Oreographia Germanica. Tiguri. 1716. Comp(actio) alba.
- 103.) Iacobi Tollii Epistolae Itinerae. Amstelaed(ami) 1714. Comp(actio) Gallica.
- [115] 104.) Francisci Achillis, Ducis Würtembergici Consultatio de Principatu inter Provincias Europae, habita Tubingae, in illustri collegio. A(nno) 1613. et excusa typis Cellianis. Comp(actio) alba.
- 105.) M(arci) Antonii Coccii Sabellici Historiae Venetae Libri XXXIII. in quatuor Decades distributi. Basileae. 1670. Comp(actio) Gallica.
- 106.) Philippi Iohannis de Strahlenberg Europa ac Asia Germanice descripta, ac edita Stockholmiae. 1730. Compact(io) Gallica.
- 107.) M. Ioh(annis) Hieron(ymi) Wieglebs Historia Ecclesiastica, ad Christum natum a condito Mundo. Halae 1716. Comp(actio) Gallica.
- 108.) Computus Chronographicus, seu Biblica temporis descriptio, Germanice per Godefridum Vogel. Lipsiae. 1664.
- [120] 109.) Acta Apostolicae Legationis Helveticae ab anno 1723. ad annum 1729. Tugii. 1729. Compact(io) Gallica.
- 110.) C(onradi) Sam(uelis) Schurtzfleischii Disputationes Historicae Civiles, et uno volumine coniunctae, et antea publice habitae, nunc denuo editae cum additamento et duplici indice. Lipsiae. 1699. Comp(actio) Alba. Tomus I.
- 111.) C. Sam(uelis) Schurtzfleischii Disputationes Philologico-Philosophicae, collectae ac editae Lipsiae. 1700. Comp(actio) alba. Pars II.
- 112.) Emanuelis Thesauri Inscriptiones. Francof(urti) 1688.

²⁴ L. az előző jegyzetet.

- Comp(atio) alba.
 113.) Thesaurus Politicorum Aphorismorum, autore Joh(an-
 ne) a Chokier, Moguntiae. 1613.
- [125] 114.) Commentaria in Taciti Germaniam, Andreae Altha-
 meri, A(nno) 1536. Noribergae. Annexa sunt et alia opuscula,
 de situ orbis, cet(era)
 115.) C. Plinii Secundi Novocomensis de Viris illustribus in re
 militari et administranda republici [! republica].
 Suetonii Tranquilli de claris Grammaticis et Rhetoricis.
 Iulii Obsequentis Prodigiorum Liber. Romae 1513.
 Agathius de bello Gothorum. Latine, Augustae Vindellicorum.
 1519.
- [130] Item Michaëlis Ritii Neapolitani de Regibus Francorum Libri
 III. Hispaniae, Libri III. Hierosolymorum Liber I. Neapolis et
 Sicilia. Libri IV. De regibus Ungariae. Libri II. apud Inclytam
 Basileam. 1517.
 116.) Agathius de bello Gothorum. Latine Augustae Vinde-
 licor(um) 1519.
 Aeneae Sylvii Teutoniae descriptio. Lipsiae 1496.
 Eiusdem descriptio Bohemiae;
 item P(hilippi) Callimachi Clades Varnensis, Augustae Vin-
 dellicorum. 1519.
- [135] Tractatus de utraque Sarmatia, autore Matthia de Michow.
 Augustae Vindel(icorum) 1518.
 Item Joh(annis) Garzovits [! Garzonis] Bononiensis de rebus
 Saxoniae, Thuringiae cet(era) Libri II. Basileae 1518.
 Erasmi Stellae de Borussiae antiquitatibus Libri II. Basileae
 1518.
 It(em) Michaelis Ritii Neapolitani de Regibus Francorum
 Libri III. Hispaniae, Libri III. de regibus Hierosolymita-
 norum Liber I. de regibus Neapolis et Siciliae. Libri IV.
 Hungariae, Libri II. apud Inclytam Basileam. 1517.
 It(em) rerum Gestarum Turcarum et Sophi Persarum Im-
 peratoris de anno 1514. Breviarium impressum Augustae.
- [140] Item. Henrici IV. Caes(aris) Aug(usti) ducis vero Boiorum
 septimi Vita, necnon aliquot epistolae eiusdem, Aventini ce-
 t(era) excusa, singula August(ae) Vindellicorum. 1518.
 Item Stephani Taurini Olomucensis, Stauromachia, id est

- Cruciatorum, servile Bellum, in libros V. digestum, ac impressum Viennae Pannoniae, circa annum 1519.
- Item Conradi Peutingeri sermones convivales, circa annum quantum videtur 1506. impressi Argentinae.
- 117.) Gasp(aris) Scioppii Epistola de Antichristo 1605. Ingolstadii. Item: Syntagma de Antichristo, et Iudicium de Protestantibus.
- Eiusdem Scioppii Consilium Regium. Ticini 1619.
- [145] Nec non classicum Belli sacri. Ticini. 1619.
- Adiecta interpretatio Germanica, proaulium Tubae Pacis, occidente Scioppiano belli sacri classico. Salpistae [! Salpiste] Theodosio Berenico. Norico, Argenterati. 1620.
- 118.) Thomas Campanella de Monarchia Hispanica, Germanice. an(no) 1623.
- Item Tuba pacis occenta, Scioppiano belli sacri classico, Salpistae [! Salpiste] Theodosio Berenico. Augustae Trebocorum. 1624.
- Item Iuris Publici Quaestio Capitalis: sintne Protestantes iure Caesareo Haeretici, et ultimo supplicio afficiendi, contra sanguinarium Scioppii classicum, tractata a Justo Meiero, Argenterati. 1624.
- [150] Item: Idolum Lauretanum Matth(iae) Berneggeri, Argenterati, 1629.
- Item Monita Politica, ad S(ancti) R(omani) I(mperii) Principes de potentia Curiae Romanae moderanda. Francofurti 1609.
- 119.) Aurea Bulla Caroli IV. Latine ac Germanice, iuxta editionem Moguntinam.
- Item instrumentum Pacis Monasterio-Osnabrugensis. Comp(actio) Alba. *A tétel mellett a margón későbbi kézzel: „deest.”*
- 120.) Chronicon Hierosolymitanum, Libris XII. opera Reineri Reineccii. Helmstadii. 1584.
- [155] 121.) Ephemerides Austriacae Vindobonenses, anni 1728. *A tétel mellett a margón későbbi kézzel: „deest.”*
- 122.) Acta S. Colomanni Divi Tutelararis Austriae. 1713.
- 123.) Continuatio XII. Diarii Europaei, una cum appendice, A(nno) 1666. Francofurti ad Moenum.
- 124.) Amphitheatridion, seu parvum Amphitheatrum, cui pau-

ca mundi theatra comparare, vix ullum anteponere amphitheatrum possis. Coloniae Agrippinae. 1598. *A tétel mellett a margón későbbi kézzel: „deest.”*

125.) Teutonicae Linguae Semina et Germina, sive Lexicon Germanicum, una cum Grammatica, accurante Serotino. Noribergae. 1691. Comp(atio) Gallica. *Margón későbbi kézzel: „nil valet”.*

- [160] 126.) Wunderbahrer Adlers-Schwung, sive Ortellii redivivi et Continuati per Joh(annem) Constantinum Feigium. Tomus I. Viennae 1694. Comp(atio) Gallica nova, elegans ea.

127.) Continuatio II.

128.) Thermographia Budensis Laurentii Stocker, August(ae) Vindelicor(um) 1721.

Item Joh(annes) Georg(ius) Anton(ius) Volckmanus, Silesia subterranea, Germanice edita Lipsiae 1720. Comp(atio) alba nova.

129.) Francisci Mariae Caesaris Eugenius, seu Mariae Virginis per Eugenium trophaea. Neapoli 1724. Comp(atio) Gallica.

- [165] 130.) Laudatio funebris Principis Eugenii Danielis Hainotzii. Viennae. 1737. Comp(atio) Gallica.

131.) Joh(annis) de Kemény Commentatio Historico-Juridica, de jure succedendi Domus Austriacae, in regnum Hungariae. Halae. 1731. Comp(atio) Gallica nova.

132.) Anonymi Spicilegium observationum historico-geographicarum de regno Bosniae. Lugduni Batavorum. 1737. Comp(atio) Gallica.

133.) Acta et Decreta Synodi Dioecesanae Strigoniensis, auctoritate Petri Pázmány, Archiepiscopi Strigoniensis. Tyrnaviae 1629. die 4. et seq(uentibus) Octobr(is) celebratae, iussu Georgii Szelephény recusa 1667. Tyrnaviae, Comp(atio) Gallica. Accedunt decreta Synodi Provincialis A(nno) 1611. Tyrnaviae celebratae per Forgáchium. cet(era)

- [170] 134.) Acta et Decreta Synodi Dioecesanae Strigoniensis, auctoritate Petr(i) Pázmány, Archiep(isco)p(i) Strigoniens(is). Tyrnaviae 1629. die 4. et seq(uentibus) Octobr(is) celebratae, ac recusae [! recusa] 1667.

Item Actio Sacri Ordinis Cisterciensis coram Ferdin(andum) III. deducta, caussam dicente Frid(erico) Malach(ia) Rosen-

thal. Vindobon(ae) 1649.

Item Michaelis Pancratii Tractatus politico-historico-iuridicus, iuris publici Regni Hungariae. Cassoviae. 1668. Libellus rarissimus.

Item Gregorii Petthő breve Chronicon Hungaricum. Vindob(onae) 1660.

Item Davidis Frölichii der uralte Ungerische, Zipserische und Siebenbürgische Deutscher Landszmann, sive origines memoratarum gentium. Leutschov(iae) 1641. Comp(actio) Gallica, vel potius alba.

- [175] 135.) Hemerologium Historicum in Computum Ecclesiasticum, sive Calendarium perpetuum redactum autore Davide Frölichio. Bartphae 1644.

136.) Acta Comititalia Hungarica Semproniensia Anni 1681. una cum serius exhibito supplemento. Comp(actio) alba.

137.) Eadem acta, eodem anno, simili forma, edita, sed ita compacta, ut supplementum praecedat.

138.) Commentarius Petri de Rewa de Sacra Regni Hungariae Corona, Tyrnaviae. 1732. recus. Comp(actio) Gallica.

139.) Actio Sacri Ordinis Cisterciensis deducta coram Ferdin(andi) III. ceu Rege Apostolico, Caussam dicente Fr(iderico) Malachia Rosenthal. Vindob(onae) 1649.

- [180] 140.) Declaratio Iurium Societatis Jesu, quae in Regno Hungariae atque etiam Transylvania habet, ad bona stabilia possidenda. Viennae Austriae. 1646.

141.) Coronae Hungariae Emblematica descriptio, autore Christoph(oro) Lacknero, I(uris) V(triusque) D(octore) A(nno) 1615.

142.) De re Turca ad Viennam Austriae Henrici Ribischii Epistola historialis, ad Henricum Stromerum, Consularem Lipsiensem, Lipsiae, 1530.

Item: Vita Iacobi Despotae, Moldavorum Reguli, descripta a Joh(anne) Sommero Pirnensi, quam explicationibus quibusdam auxit, ac quaedam de Valachia adiecit ac edidit Petrus Albinus [! Albinus] Nivemontius. Vitebergae 1587. scriptum rarissimum.

Item Joh(annis) Antonii Viperani de bello Melitensi historia. Perusiae. 1567.

- [185] Item Ruinae Pannonicae Libri IV. continentes statum reipublicae et religionis in Hungaria, Transylvania, vicinisque regionibus, imperante Joanne II. Electo Rege Hungariae. Addita est historica [! historia] de bello Pannonico Solymanni Imperatoris Turcorum ultimo, et Julae Zygethi expugnatione<m> continens. Autore Christ(iano) Schesaeo Vitebergae. 1581. Scriptum rarissimum.
- Item descriptio Germanica expeditionis Maximiliani IIdi, contra Solymannum, A(nno) 1575 [! 1565.] seq. Basileae 1578.
- Item de Sigetho Hungariae propugnaculo, a Turca Anno Christi 1566. obsessio et expugnatio, opusculum consecratum virtuti et immortalitati Nicolai Comitis a Zriny, ab Emerico Forgáchio genero. Collectum opera Petri Albini Nivemontii. Vitebergae. 1587. Liber rarissimus.
- Item Joh(annis) Petri Contareni Historia de bello nuper Venetis a Selimo <II. Turcarum Imperatore illato Liber unus...> ex Italico in Latinum conversus a Joh(anne) Nicolao Stupano. Basileae. 1573.
- 143.) Pannoniae Historia Chronologica, per T(eucrum) A(nnaeum) Pinnatum [! Privatum] compilata, cum iconibus, aliisque tabulis ab Theodoro de Bry. Francof(urti) 1596.
- [190] Item: Vitae et icones Sultanorum Turcorum per eundem Theod(orum) de Bry. ibid(em) 1596.
- 144.) Compendiaria praecipuarum rerum Turcicarum Relatio, per Laurentium Risebergium, Helmstadii. 1579.
- Item de bello Pannonico Libri VII. [! VI.] autore Joh(anne) Csernovicio, in [! a] Lybeo Monte. 1619. Praegae.
- Item: Unio Bohemica, sive Confoederatio Bohemiae, Moraviae, Silesiae et Lusatiae pro libertate. Praegae. 1619.
- Item oratio et elegia de Zittae, 1608. horrendo incendio, in eadem urbe, vastata.
- [195] Item: Iusta Cygnea, seu Exequialia Rev. et Nobiliss. Domini Joan. Kalinkii de Rosenberg, ab eodem autore bona fide descripta, A(nno) 1638. Trenchinii.
- Item: Epithalamia M. Sam(uelis) Martinis [! Martini] de Drazowa, A(nno) 1628. Ab amicis facta.
- Item fama posthumi Stephani Olomucsanczky, itidem 1635.
- Item: Pii manes Joh(annis) Csernovicsii a Lybeo Monte. 1633.

- Collatio Augusti Romanorum Imperatoris, et Gustavi Magni Suecorum Regis. Vitebergae. 1632.
- [200] Carmen Georgii Nigrini Bohemi, S(ancti) R(omani) I(mperii) Electoribus ac reliquis statibus in Lipsiensi conventu, 10. Februar(ii) 1631. oblatum ac editum Lipsiae.
- Item Applausus votivus strenae loco pro anni 1626. fausto ac felici curriculo, Illustris ac Magnanimae gentis Ungaricae Viris ac iuvenibus in Academia Franeckerana commorantibus, oblatus a M. Samuele Horzovino, Bohemo, Pastore olim Pragensi, iam exule, et M. Joanne Macovio Bohemo. Franeckerae. 1625.
- Sacratissimae Caesareae, Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Regiae Maiestatis, Edictalis Cassatio, iniquae, praetensae et ipso iure nullo electionis, Gabrielis Bethlen, in regno Hungariae; necnon actorum omnium, Tractatorum et Concluserum in Conventu Posoniensi, et Novisoliensi, Annullatio.
- Item: Carmina variorum varia Gratulatoria Trenchinii potissimum edita.
- 145.) Nicolai Gabelmanni Germani, Monomachiae Hungaro-Turcicae Carminum libri duo, ad Franciscum de Nádasd, Patavii. 1590.
- [205] 146.) C. Suetonii Tranquilli Caesar XV. Diatribis in Universitate Argentoratensi, moderante Matth(ia) Berneggero, explicatus. Argentorati. 1624.
- Item: Falsae Originis Motuum Hungaricorum succinta refutatio.
- Cui accessit secretissima instructio, Gallo-Britanno-Batava Frederico V. Comiti Palatino Electori data, ex Gallico conversa, et bono publico recusa. A(nno) 1620.
- Item: Ioannis Meursii Rerum Belgicarum Libri IV. Lugduni Batavorum 1614. Comp(actio) Gallica.
- 147.) Historiae Malabaricae Tomus I. sive der königlichen Dänischen Mißionarien aus Ost-Indien, eingesandter ausführlichen Berichten. Erster Theil. Halae 1718.
- [210] 148.) Tomus II. Halae 1729.
- 149.) Tomus III. *ibid(em)* eodem anno. Compact(io) Gallica. *A kötésfajta az előző két tételre is értendő.*
- 150.) Caroli Gustavi Heraei inscriptiones et symbola varii Argumenti. Noribergae. 1721. Compact(io) Gallica.

III. Autores Classici.

- 151.) Nicolai Caussini Trecensis e S(ocietate) I(esu) de Eloquentia sacra et humana, libri XVI. Colon(iae) Agripp(inae) 1681. octavum recus. Comp(actio) alba. **(1711: 30)**
- 152.) L(ucii) Annaei Senecae Tragoediae, cum notis integris Joh(annis) Frid(erici) Gronovii, et selectis aliorum. Omnia recensuit Joh(annes) Caspar Schroederus. Delphis. 1728. Comp(actio) Gallica.
- [215] 153.) Q. Horatius Flaccus ex recensione, et cum notis atque emendationibus Richardi Bentleji. Editio tertia. Amstel(oda-mi) 1728. Comp(actio) Gallica.
- 154.) Libri de re rustica; M. Catonis liber unus, M. Terentii Varronis Libri III. Luc(ii) Junii Moderati Columellae, Libr(i) XII. Eiusdem de arboribus, liber separatus ab aliis. Palladii libri XIV. cet(era) cet(era) Basileae. A(nno) 1735. Comp(actio) Alba.

IV. Disputationes et Dissertationes Variorum Variarum.

- 155.) Fasciculus I. Disputationum Theologicarum Hallensium.
- 156.) Fasciculus II. Disputationum Theologicarum Jenensium, aliarumque.
- 157.) Fasciculus III. Disputationum Philosophicarum et Philologicarum variarum.
- [220] 158.) Fasciculus IV. Disputationum Philologicarum. Omnes IV Fascic(uli) in Comp(actione) Alba sunt. *A 155–158. tétélek mellett a margón kapcsoló jel, mellette olvashatatlan szó.*

V. Libri Miscellanei.

- 159.) Curiosiora et selectiora variarum scientiarum Miscellanea, in tres partes divisa; quarum prima continet curiosas dissertationes Physico-Mathematicas, altera curiosas Ephemerides, ac curiosas rerum variarum observationes, Tertia diversas synopses Chronologicas, autore P(atre) Martino Szent-ivány, e S(ocietate) I(esu) Decas I. eiusque Pars I. II. III. Tyrnaviae

- 1689.
- 160.) Eorundem Miscellaneorum Decas II. eiusque Pars I. II. III. Tyrnaviae. 1681 [! 1691.]
- 161.) Eorundem Miscellaneorum Decas III. eiusque Pars I. Tyrnaviae. 1702.
- 162.) Eorundem Miscellaneorum Decas III. eiusque Pars II. III. Tyrnaviae. 1709. Compactio in omnibus Decadibus Gallica.
- [225] 163.) Actorum Colloquii Ratisbonensis ultimi, verissima narratio. Ingolstadii. 1546.
- Item: De admirandis Hungariae Aquis Hypomnematicon Georgio Wernhero auctore. Vindob(onae) 1557.
- It(em) Martini Rákoczii Libellus de Partibus Reipublicae, et caussis mutationum regnorum. Vienn(ae) Austr(iae) 1560. Carmine Elegiaco.
- Item: Epistolae Sadoleti, Bembi et aliorum, ad Damianum a Goes.
- Item: Aliquot Epistolae Synesii et Apollonii. Latine Lovanii 1544.
- [230] Item: Actio Ieronymi Lasky apud Turcam, nomine regis Johannis in M550 [1550]
- 164.) Dissertatio Politica, qua Vetus et nova militia inter se comparantur, scripta a Volffgango Offmüllnero, Austriaco. Argentorati, 1646.
- Item: Scopuli, quibus allisa navis Aristocratiae Romanae, descripti et oratione publica expositi Athenis Noricis. ad d(iem) XV. Cal(endas) Iunias. A(nno) S(alutis) 1641. a Carolo Kötzlern, Patricio Noribergensi.
- Item: Doctissimi Desiderii Erasmi Roterodami, in genere consolatorio, de morte declamatio. Noriberg(ae) sine anno.
- Item: De Peregrinationibus Orationes duae contrariae, exercitii gratia scriptae a M. Marco Floro Argentoratensi, et in Incl(yta) Jenensi Academia recitatae Mense Aprili A(nno) 1590.
- [235] Item: Maecenas, seu Consiliator Regius, ex Dion(is) Libr(o) LII. expressus, et in Acad(emia) Argentoratensi ad solenne Examen propositus, Moderatore Joh(anne) Henr(ico) Boeclero, respondente Frid(erico) Barnewitz, Equite Dano. A(nno) 1643.
- Item: de Natura populorum, eiusque pro loci positu, ac tem-

poris decursu, variatione, et simul etiam de linguarum ortu, atque immutatione, Philologicus discursus, Auctore Christoph(oro) Besoldo, <editio secunda,> duplo auctor priori. Tubingae. 1632.

Item: I.) De verae Philosophiae Fundamento. II.) de studio liberalium Artium et Philosophiae. III.) De Encyclopaedia, seu Complexu omnium disciplinarum, ac de vulgari illo proverbio: In omnibus aliquid, in toto nihil. Dissertationes Christoph(ori) Besoldi ex repetita eiusdem recognitione. Tubingae. 1630.

Item: Ioh(annis) Schefferi dissertatio de varietate navium, sine anno et loco.

Item: de Lingua Novi Testamenti Originali dissertatio proposita Argentorati, Praeside Joh(anne) Henr(ico) Boeclero. Respondente Joh(anne) Jac(obo) Christmanno. 1642.

- [240] Item: Disputatio Moralis de Ostentatione, Praeside Jac(obo) Schallero, Respondente vero Ioh(anne) Iodoco Schell, Argentorati habita. 1643.

It(em): Agesilaus, princeps pace belloque bonus, ex Corn. Nepote repetitus, sub praesidio Joh(annis) Henr(ici) Boecleri, a Mich(aele) Riebelio. Argentorati, 1644.

Item: Themistocles, sive Idea magni Civis ex Cornelio Nepote delineata, praeside Boeclero, a Paulo R<e>ichardo. ibid(em) 1644.

It(em): Epaminondas, ex Cornel(io) Nepote erutus, Moderatore Boeclero, a Joh(anne) Jac(obo) Gambsio, autore et respondente. ib(idem) eod(em) Anno.

Item: In Suetonii Tranquilli C. Caligulam et Claudium, Caesares, Dissert(atio) Politica, Praeside Boeclero, defensa a David. Thoman. ibid(em) 1646.

- [245] Item: In Suetonii Tranquilli Galbam et Othonem Imp(eratores) Dissertat(io) Politica, sub eodem Boeclero, Argentorati, Respondendo defensa per Joh(annem) Thomam Eberhardum. 1647.

Item: Exercitatio historico-historica [! politica] de formis Re-rumpublicarum, naturali orbe, ac praecipue de Romanae ingenio ac praestantia, habita sub praesidio Jacobi Schalleri a Joh(anne) Jac(obo) Frid. Argentor(ati) 1640.

Item: Exercitatio in Libri V. Politicorum Aristotelis, Caput X. de Monarchiarum corruptione, Praeside Jac(obo) Schallero, Respondente Joh(anne) Joach(imo) Frantz, Argentorati. 1643. Disputatio Politica de Gravitate Principis in sermone, quam praeside eodem Schallero defendit Joh(annes) Ludovic(us) Sattlerus. Argentorat(i) 1649.

Exercitatio Moralis de Voluntario, quam praeside eodem Schallero, defendit Jac(obus) Faschko, Brisna-Pannonius. Argent(orati) 1643.

- [250] Item: Exercitatio Moralis de Involuntario, sive invito et in specie de Violento, quam sub Schallero, defendit Andreas Führstein Austrius. Argentinae. 1644.

Angeli Politiani Praelectio, in priora Aristotelis analytica, Romae in aedibus F(rancisci) Minutii Calvi, 1524.

Disputatio Logica I. de Terminis Infinitis, quam Praeside M. Casparo Ebelio, habuit Joh(annes) Orthius, Marpurgi, 1631. Disputatio Logica II. de Enuntiationibus Infinitis, sub eodem Ebelio, defensa, a Christoph(oro) Viccio, ibid(em) simili forma. Disputatio Logica III. de Syllogismis Infinitis, eodem Ebelio praeside, defensa a Justo Eckhardo, Marpurgi. 1631.

- [255] Eiusdem Eckhardi Disputationes IV. Elenchticae ad Apologiam pro Syllogismo Infinito. Marpurgi, 1633. a variis defensae.

Disputatio Theologica de voto Jephtaeo, Judic. XI,30. quam Praeside Dannhauero defendit Joh(annes) Schaevenius. Argentor(ati) 1634.

C. Corn(elii) Taciti historicorum gravissimi Liber I. Annalium Capita XI. et XII. pleniori commentario, Moderatore Boeclero, illustrata, Respond(ente) Georgio Carolo Rhedari. Argentor(ati) 1643.

Theses Theologicae de Christi duabus naturis, earumque Personali unione, quas praeside Jac(obo) Valent(ino) Espichio, defendit Joh(annes) Reinhardus Maugg, Argentorati, 1644.

Pauli Iovii Novocomensis Libellus de Legatione Basilii Magni Principis Moscoviae, ad Clementem VII. P(ontificem) Max(imum) Romae ex aedibus Fr(ancisci) Minutii Calvi, 1525. Libellus lectu dignissimus.

- [260] Specimen subtilitatum aulicarum et politicarum, Praeside Boeclero, defensum a Melchiore Dreiling. Argentor(ati) 1648.
Item: Disputatio Physica de principiis communibus internis corporis naturalis, quam Praeside Joh(anne) Rudolph(o) Saltzmanno defendit Martinus Kergerus. Argentorati. 1644.
Burrhus et Seneca, id est, Dissertatio Politica de educationibus Principum, quam sub. Jac(obo) Schallero, defendit Joh(an)nes Sebast(ainus) Gambsius. Argentor(ati) 1638.
Oratio Historico-Politica pro virtute et gloria militari, Tübingae habita. Recensente Guil(ielmo) Strasburg. Tübingae 1625. 165.) Constantini Felicij Durantini I(uris) V(triusque) periti, Libri II. unus de Exilio M. Tullii Ciceronis, alter de eius glorioso reditu. Lipsiae 1535.
- [265] Pia et necessaria admonitio de cavendis erroribus Georgii Majoris, M<atthias> Fl<acius> Illyr<icus> Ratisbonae. 1562.
Disputatio de fide, virtute Theologica, Praesid(e) R. P. Ludov(ico) Hantsamo, e S(ocietate) I(esu) Respond(ente) Andr(ea) Peplero. Graecini, 1589.
Theses Theologicae de Purgatorio, Praeside Georgio Hanlin, Respond(ente) Joh(anne) Henr(ico) Behem. Friburgi Brisgoviae. 1588.
De moderandis disputationibus Gregorii Nazianzeni sapientissimus sermo, Joh(anne) Oecolampadio interprete. Basileae. 1521.
Actus Doctoreus, celebratus Tübingae, 1619. in quo in D(oc)tozem) Theologiae creatus D(ominus) M. Laurentius Olai Wallius, Nericiensis Suecus, impressus ibidem. 1619.
- [270] Disputatio de bonis operibus, Praeside Theodoro Thummio, S(anctae) Theol(ogiae) D(octore) publice defensa ab Hectore Mithobio, Tübingae, 1619.
Epistola Facultatis Theologicae in Academia Rostockiensi ad Theologos Wittebergenses. 4. Julii A(nno) 1595.
Scripta de Electione, seu Praedestinatione ad vitam aeternam. Viteb(ergae) 1595.
Oratio Paraenetica de Obedientia M. Martini Schachtneri, 1619. Lentii.
Joh(annis) Melchioris Maderi Collegium Arabicum, Lincis ad Istrum. 1615.

- [275] Aurea Bulla, variaeque constitutiones Caroli IV. Imper(ato-
ris). Jenae. 1613.
Secretissima instructio, Gallo-Britanno-Batava, Friderico I.
Electo Regi Bohemiae et Comiti Palatino Electori data, ex
Gallico conversa. A(nno) 1620.
Copiae Pactorum super successione in Regnis Hungariae et
Bohemiae et Provinciis annexis, inter Hispaniar(um) Regem
Philippum III. et Ferdin(andum) Archiduc(em) Austriae. 1617.
Processus in coronando Rege Bohemiae Friderico I. breviter
consignatus, et 1619. Praegae editus.
Item: Heroum Austriae Theatridion, Hieronymo Megisero
autore. Lintii. 1618.
- [280] Materia quaedam Physico-Medica, hominis fabricam com-
prehendens, autore M. Eustachio Mayero. Linzii. 1617.
Quaestionum Politicarum Decas III. autore Rudolpho a Diet-
richstein L(ibero) B(arone) in Holenburg, quam ille Praeside
M. Matthia Berneggero, publice ventillandam proposuit. Ar-
gent(orati) 1620.
Antonii Francisci Columbi Placentini Panegyricus, Melchiori
Cleselio, Episcopo, A(nno) 1615. Vindobon(ae)
Crisis, seu fatalis dies mundi autore F. Maximiliano Traut-
mann. Lincii. A(nno) 1618.
Item Ἐπος ἐγκομιαστικόν καὶ εὐχαριστικόν in nativitatem
Jesu Christi ex Esai. IX. a Casp(are) Tregelio. Lintii 1615.
Latine et Germanice.
- [285] Certamen hieroglotticum super hymno: Allein auf dich Herr
Iesu Christ, autore M. Christ(iano) Crinesio. Lintii. 1621.
Iesus crucifixus Melchioris Hausii. Lignicii. 1621.
Bona verba Joh(anni) Buchnero, Medicinae Doctori, fautores
et amici referunt. Lincii. 1618.
Parnassus Enneadis Apollineae. Lincii. 1618.
Ἀπιστεῖον Carinthiae claudiforum, gratae memoriae ergo
Heroico carmine donatum ab Urbano Baumgartnero. V. C.
Lavingae Rhetor(um) 1605.
- [290] Eiusdem Paumgartneri Quadrinoctium Laureacense, 1618.
Diis ac piis manibus Conr(adi) Reuscharti [! Rauscharti] ha-
bita parentatio. Lincii. 1620.
Carmina in lauream Philosophicam Salomonis Glassii, Jenae,

1617.
Epigrammata Onomastica, Ferdinando II. Romanorum Imperatori, dicta ac edita, Lincii, 1622.
Ad Orgia hymeneia, Johanni Buchnero M. D. Christoph(orus) Schwartzbachius gratulatur. *ibid(em)* 1621.
- [295] Carmina in nuptiis Abrah(ami) Schwartzii dicta, et Lenti<i>s impressa, 1617.
Carmina in nuptiis Joh(annis) Speidelii, dicta. Lincii. 1618.
Similia carmina Joh(anni) Reichelio, dicta, Lintzii. 1618.
Carmina similia Henr(ico) Wolwebero Linc. 1618.
Carmina nuptialia Andreae Eckhardo facta, Lintii. 1621.
- [300] Epithalamia in honorem nuptiarum, Rever. Joh(annis) Stegmanni, Neopragae, 1619. celebratarum. Pragae.
Dona nuptialia in felices nuptias, Marci Wuschletisch, Linzii. 1618.
Capsula scriptoria ad salivas Neoracicas Hercyniae reperta a Marco Knaussio, sponso felicissimo plena votorum amicorum, bonorumque verborum. Lintii. 1620.
Epithalamia in nuptias Andreae Hamelii. Lintii. 1618.
Carmen simile nuptiis Josephi Albini dicatum. Pragae. 1618.
- [305] Carmen Germanicum in nuptiis Christoph(ori) Ludov(ici) Weissii dictum a Joh(anne) Warmuth. Lintii. 1621.
Carmen Nuptiale Joh(anni) Blauker Germanice oblatum ac editum Lintii. 1620.
Speculum Foemininum ex Proverbiis Salamonis desumptum, a M. Joh(anne) Spangenbergio. Lintii.
Anacreon ad Rosillam suam. Thema Politicum, num matrimonium sit contrahendum? Oratiunculo absolutum a Joh(anne) Rosato. Francofurti.
Verum aurum potabile Joh(annis) Buchneri, M. D. Lintii. 1621.
- [310] Mnemosynon D(omi)n(o) Steph(ano) Szetnero, a Christoph(oro) Schwartzbacho dicatum, Lincii. 1621.
Joh(annis) Kepleri funera domestica duo luctuosissima, Lincii. 1616.
Luctus scholae Salvatoris super obitum Viri Reverendi Helvici Garthii. Pragae. 1619.
Simile carmen in obitum Joh(annis) Posthumi Rosiczeni a

- Dubrav(io) cet(era) ab amicis scriptum. Pragae. 1620.
 Flöja, Cortum Versicale, autore Gripholdo Knickkna<c>kio,
 ex Flöjlandia. 1615.
- [315] 166.) Joh(annis) Caselii scripta varia, eaque bene multa, pau-
 cis aliorum quoque auctorum intersertis, Helmstad(ii) 1594.
 seqq.
 Christophori Varsevicii paradoxa. Pragae. 1588.
 Honori nuptiarum Henningi Benzen, Carmen Andreae Ma-
 gici, Rostochii. MDXIIC.
 Ode nuptiis Wilhelmi Ferd. Cranichfeldii, scripta ab Ioan(ne)
 Neudorfio. MDIIIC. Helmstadii.
 Memoria Joh(annis) Ulrici, Joh(annis) Frid(eric) Caselii car-
 mina amicorum. MDIIIC.
- [320] Carmina nuptialia amicorum Joh(anni) Creissio scripta. 1591.
 Helmstad(ii)
 Disputatio de Elementis, elementorumque mutua permix-
 tione, publice proposita in Julia a M. Duncano Liddelio Scoto,
 Respond(ente) Petro Ruthano, Finno. Helmstad(ii) 1591.
 Prognosticon de anno Christi, 1588. autore Joh(anne) Gui-
 l(ielmo) Stuckio, Tigurino, Tiguri. 1588.
 Disquisitio Historica et Mathematica, de diverso Esu Agni
 Paschalis, autore Joh(anne) Molthero, Marpurgi. 1595.
 Caroli V. Imperatoris ad Pontificem super postulatione Col-
 loquii Responsio, e Valentia XVI. Decembr. 1542. prodiit.
 1543.
- [325] 167.) Laurentii Vallae Elegantiarum Libri VI. deque reci-
 procatione Libellus Argentorati, 1517.
 Desiderii Erasmi Roterdami de duplici copia verborum ac
 rerum Commentarii duo. Eiusdem de ratione studii deque
 pueris instituendis Commentariolus, ad Petrum Viterium Gal-
 lum, nec non de Laudibus literariae societatis. Apud Inclytam
 Basileam. 1516.
 168.) Coelii Sedulii Presbyteri mirabilium divinorum, Libri
 IV. Viennae Pannoniae. 1511.
 Iuvenci Poetae Christiani de Evangelica Historia, Lib. IV.
 ibid(em) eodem anno.
 Arator poëta Christianissimus in Actus Apostolorum, sine
 loco et anno.

- [330] Joh(annis) Pannonii, Episcopi Quinqueecl(esiensis) Poetae et Oratoris Clarissimi Panegyricus, in laudem Baptistae Guarini, Veronensis, Praeceptoris sui conditus, ac editus. A(nno) 1512. Vienn(ae) Austr(iae).
Papinii Statii Achilleidos libri lepidissimi. Erfordiae. 1510.
Heliodi [! Hesiodi] Poëtae Georgicorum Liber, per Nicol(aum) de Valle e Graeco in Latinum versus, editus. Liptzk. 1509.
Epigrammata Cantalcii et aliorum discipulorum eius. Venetiis. 1493.
169.) Summarium Chronologiae Hungaricae, ex secunda parte III. Decadis Curiosiorum et selectiorum variarum scientiarum Miscellaneorum, R. P. Martini Szent-ivány, e S(ocietate) I(esu) ab ipsomet auctore extractum, et separatim editum Tyrnaviae. 1697.
- [335] Dissert(atio) Paralipomenonica Rerum Memorabilium Hungariae, ex Parte I. Decad. III. Curios(iorum) Miscellan(eorum) Szent-iványii, excerpta et edita Tyrnaviae. A(nno) 1699.
It(em) Celebriorum Hungariae Urbium et Oppidorum Topographia, Parte I. Pannoniam veterem, Parte vero Iida Novam complexa, auctore Gabriel. Szerdahelyi, e S(ocietate) I(esu) Tyrnaviae. 1701. et 1702.
Peculiares Principum Hungariae in Ecclesia Dei praerogativae. 1707.
Disquisitio historico-politica de regno Hungariae, Martini Schödelii. Argentorati. 1630.
Ioh(annis) Iony de auctoritate Iuris Romanorum in regno Hungariae, schediasma, historico-iuridicum. Leutschoviae. 1718.
- [340] Commentariolus Antiquarius de Metalleutica veteris Graeciae, auctore Jac(obo) Zablero. Thorunii.

Classis III. comprehendens Libros in Octavo, eosque
I.) Autores Classicos

- 170.) C(aii) Iulii Caesaris <opera>, quae exstant, omnia, ex Museo Ioh(annis) Georg(ii) Graevii. Lugd(uni) Batavor(um) 1713. Comp(actio) Gallica nova.
171.) C(aii) Velleii Paterculi, quae supersunt omnia, curante

- Petro Burmanno. Lugduni Batavorum, 1719. Comp(actio) Gallica nova.
- 172.) Q(uinti) Curtii Rufi Alexander Magnus, et in illum Commentarius Samuelis Pitisci. Hagae Comitum. Comp(a-ctio) Gallica nova. 1708.
- 173.) Arriani de expeditione Alexandri Historiarum Libri VII. ex editione Nicol(ai) Blancardi, Amstelod(ami) 1668. Comp(actio) Gallica.
- [345] 174.) Pomponii Melae de situ Orbis Libri III. curante Abrah(amo) Gronovio, Lugd(uni) Batav(orum) 1722. Comp(a-ctio) Gallica.
- 175.) Polybii Lycortae Historiarum Libri, qui supersunt, interprete Isaaco Casaubono. Amstelod(ami) 1670. Comp(actio) alba, Tom(us) I.
- 176.) Tomus II.
- 177.) Tomus III.
- 178.) Titi Livii Patavini Historiarum Libri, qui supersunt, ex editione et cum notis Joh(annis) Clerici. Lipsiae. 1735. Tom(us) I.
- [350] 179.) Tomus II.
- 180.) Tomus III.
- 181.) C(aii) Cornelii Taciti opera, quae exstant, ex recensione Justii Lipsii. Lugduni Batav(orum) A(nno) 1629.
- 182.) Sulpitii Severi opera omnia, accurante Georgio Hornio, Lugd(uni) Batav(orum) 1654. Compactio alba.
- 183.) P(ublii) Virgilii Maronis opera, illustrata a Carolo Ruaeo, e S(ocietate) I(esu) ad usum Delphini. Hagae Comitum. 1723. Comp(actio) alba.
- [355] 184.) P(ublii) Ovidii Nasonis opera, studio B(orchardi) Cnippingii. Amstelod(ami) 1683. Compactio alba. Tomus I.
- 185.) Tomus II.
- 186.) Tomus III.
- 187.) D(ecimi) Iunii Iuvenalis et Auli Persii Flacci satyrae, accurante Corn(elio) Schrevelio. Lugd(uni) Batav(orum) 1648. Comp(actio) alba. *A margón megjegyzés: „deest”. Másik kéz által áthúzva. A bejegyzés után ceruzával: „est apud Belium Viennae”*²⁵
- 188.) Homeri Odyssea Graece et Latine, Argentorati.

²⁵ L. a 23. jegyzetet.

- [360] 189.) M. Accii Plauti Comoediae, ex recensione Ioh(annis) Frider(ici) Gronovii, editio novissima. Amstelodami. 1684. Comp(actio) Gallica. Tomus I.
190.) Tomus II.
191.) Marci Antonini Imperatoris et Philosophi Libri XII. eorum, quae de se ipso ad seipsum scripsit, ad exemplar Oxoniense 1704. recus, Lipsiaeque denuo cum introductione Buddei et notis Wollii, editi 1729. Comp(actio) Gallica.
192.) Monita Isocratea ad Privatorum et Principum institutionem. Patavii, 1737. C(ompactio) Gallica.
193.) Aurelii Macrobbii Ambrosii Theodosii, Viri Consularis, et illustris in somnium Scipionis, Libri II. Eiusdem Conviviorum Saturnalium Libri VI. Parisiis 1585.
- [365] 194.) Q. Aurelii Symmachi V. C. et P. V. et Cos. Ord. Epistolarum ad diversos Libri X. cura Iac(obi) Lectii. 1680.
195.) Aurel(ii) Cornel(ii) Celsi de Medicina Libri VIII. cum praefat(ione) Georg(ii) Wolffg(angi) Wedelii. Jenae. 1713. Compact(io) Gallica.
196.) a.) Iulii Caesaris Scaligeri Viri Clariss(imi) de caussis Linguae Latinae. Libri XIII. in bibliopolio Commeliniano. 1609.
b.) De sacra philosophia Francisci Vallesii liber singularis. Francof(urti) 1608. C(ompactio) alba.
197.) Horatii Tursellini Romani de Particulis Latinae Orationis, Libellus utilissimus, ex editione Ioh(annis) Conr(adi) Schwartzii. Lipsiae. 1709. Compact(io) alba.
- [370] 198.) a.) Liber Aemilii Probi Historiographi veteris et praeclari, de vitis excellentium Graeciae principum. Coloniae. 1543.
b.) Philostrati Lemnii senioris Historiae de vita Apollonii Libri VIII. Coloniae. A(nno) 1532. *A tétel mellett ceruzával jelölve, hogy ez már a II. fejezet alatti történeti könyvekhez tartozik, valamint ugyanazzal a kézzel megjegyzés: „substit(uendum)”*

II. Libros Historicos varii generis.

199.) Eutropii Historia Romana cum metaphrasi Graeca Paeanii, quem Christoph(orus) Cellarius recensuit, ac edidit Jenae. 1698. Compact(io) alba. **(1711: 93)** *A tétel áthúzva.*

A tétel mellett megjegyzés: „deest”, amely későbbi kézzel le van satírozva.

- 200.) Sulpicii Severi, quae exstant, Opera omnia, cum notis Joh(annis) Vorstii. Lipsiae. 1703. C(ompactio) alba. **(1711: 92)**
- 201.) a.) Compendium Historiae universalis, ab initio mundi, ad tempora Carol(i) M(agni) Imperat(oris) conscriptum a Joh(anne) Clerico. Lipsiae recusum. 1707. *A tétel mellett a marginán későbbi kézzel: „deest”.*
- [375] b.) Tabella Hungariae ducum et regum Christianorum, auctore Christoph(oro) Parschitio. Viteberg(ae) 1702. Compact(io) alba.
- 202.) a.) Joh(annis) Andr(eae) Schmidii Compendium Historiae Ecclesiasticae, Helmstad(ii) 1704.
- b.) Simile compendium historiae ecclesiasticae V(eteris) et N(ovi) Testam(enti) Germanicum incerto auctore Lipsiae. 1697.
- 203.) a.) Engelberti Abbatis de ortu et fine Romani Imperii, Liber. Basileae, per Joh(annem) Opornium. 1553.
- b.) Vallesii [! Vallesiae] descriptio Libri II. de Alpibus commentarius, Josia Simlero auctore. Tiguri. 1574. corio suillo.
- [380] 204.) Nicolai Reusneri Leorini symbolorum Imperatoriorum Classis I. II. III. Francof(urti) 1634. *A tétel mellett: „deest”.*
- 205.) Beati Rhenani Selestadiensis Rerum Germanicarum Libri III. Accedit vita Rhenani a Sturmio scripta. Rhenani et Willichii in Taciti Germaniam Commentaria; Bilibaldi Birckheimeri Descriptio Germaniae; Gerardi Noviomagi Inferioris Germaniae descriptio, seu historia; Conradi Celtes de situ et moribus Germaniae et Hercynia silva additiones, cet(era) Argentorat(i) 1610. Comp(actio) alba.
- 206.) Annalium et Historiae Francorum ab A(nno) C. 708. ad A. 909. Scriptores coetanei XII. ex biblioth(eca) Pithoei. Francof(urti) apud haeredes Vechelianos. 1594. Corio suillo.
- 207.) Paulli Iovii Novocomensis, Episc(opi) Nucerni, Historiar(um) sui tempor(is) Basileae 1567. Corio suillo Tomus I.
- 208.) Tomus II. ----- , eiusque Pars I.
- [385] 209.) Tomi II. Pars II.
- 210.) Chronologia et syncrotema Papatus, autore Joh(anne) Colnero. Corbachii 1675. C(ompactio) alba. **(1711: 121)**
- 211.) a.) Gotteschalci et Praedestinatianae Controversiae ab

- eo motae, historia, una cum duplice eiusdem confessione, edita a Jacobo Usserio. Hannoviae. 1662.
- b.) Joh(annis) Henric(i) Boecleri de rebus seculi post C(hristum) N(atum) XVI. Liber Memorialis, cum commentario. Kiloni. 1697.
- 212.) Pauli Orosii Presbyteri Hispani adversus Paganos Historiarum Libr(i) VII. Moguntiae. 1615. Comp(actio) Gallica.
- [390] 213.) a.) Salam(onis) van Till commentatio Paradoxa Historico-Chronologica, de Anno, Mense et Die nati Christi, cum praefat(ione) Joh(annis) Georg(ii) Walchii. recusa Jenae. 1740.
- b.) Diatriba de Anno et Mense natali Jesu Christi, autore Petro Allix. Jenae. 1740. Comp(actio) Gallica.
- 214.) Historia Caesaris Germanici, autore L(ouis) d(e) B(eaufort) conscripta ac edita. Leydae. 1741. Comp(actio) Gallica.
- A tétel mellett: „deest”.*
- 215.) Historia stupendae Imaginationis ac fictionis Domini Oufle. Germanice edita. Dantiscii. 1712. Comp(actio) Gallica.
- A tétel mellett: „deest”. Maga a tétel áthúzza.*
- 216.) <a.)> Adumbratio vitae Eugenii Principis Sabaudiae, Auctore Joh(anne) Gottlieb. Hoppe. Germanice edita. 1735.
- [395] b.) Megallissi [! Megalissi] der undeutsche Catholick. Jenae. 1731. Comp(actio) Gallica. *A 216-os tétel mellett: „deest”. A szó, és maga a tétel (a. és b. is) áthúzza.*
- 217.) Carmina Gallica et Germanica Equitis Marino, Coloniae. 1715. De nece infantum Bethleheemicorum. Comp(actio) Gallica.
- 218.) Europa Litterata, sive das jetzt lebende gelehrte Europa, Gabriel(is) Wilh(elmi) Götten. Brunswigae. 1735.
- 219.) Joh(annis) Tomka Szászky Introductio in Geographiam, cum praefatione Matth(iae) Belii. 1748. Pisonii. Comp(actio) Anglica nova. *A tétel mellett: „deest”. Maga a tétel áthúzza.*
- 220.) Religiosae Kiovienses Cryptae, seu Kiowia subterranea, auctore Joh(anne) Herbinio. Jenae. 1675. Liber curiosus. **(1711: 124)** *A tétel mellett: „deest”.*
- [400] 221.) Fons Danubii primus et naturalis, Germanice editus a M. Frid(erico) Wilhelm(i) Breuninger. Tubingae. 1729. Comp(actio) Gallica.
- 222.) <a.)> Augerii Gislenii Busbequii Legationis Turcicae,

Epistolae IV. Adjectae sunt duae alterae, nec non consilium de re militari contra Turcas. Francofurti apud haeredes Veche-
lianos. 1595.

b.) Historia belli Persici, gesti inter Murathem III. Turcarum, et Mehemetem Hodabende Turcarum, seu Persarum regem, autore Henr(ico) Porsio. Eiusdem Itineris Byzanthini Libri III. Carminum Libri II. Epigrammatum Libri II. et Poëta. Francofurti, 1583. apud Andream Vechelium. omnia rarissima.

223.) Caesarea Legatio quam mandante Leopoldo I. Wal-
terus, S(ancti) R(omani) I(mperii) Comes de Leslie ad Portam
Ottomanicam suscepit, descripta a R. P. Paullo Tafferner, e
S(ocietate) I(esu) ac edita Vienn(ae) Austriae. 1672.

224.) Historia Magnae Legationis Caesareae, quam Caroli VI.
auspiciis suscepit ad Portam Ottomanicam S(ancti) R(omani)
I(mperii) Comes Damianus Hugo Viermontius, descripta autore
Gerardo Cornelio Drieschio, ac edita Vienn(ae) Austr(iae)
1721. Comp(actio) Gallica.

[405] 225.) Origines Hungaricae Francisci Fóris Otrokócsi, Fra-
naequerae. 1693. Comp(actio) alba. **(1711: 123)**

226.) Medulla Geographiae Practicae, autore Davide Fröli-
chio. Bartphae. 1639. Comp(actio) alba. Liber rarior.

227.) M. Joh(annis) Bocatii Hungaridos Libri Poematum V.
Bartphae. 1599. Liber rarissimus.

228.) Cerographia Hungariae, sive notitia insignium et sigil-
lorum. Tyrnaviae. 1734. Comp(actio) Gallica. Autor Libri est
Szegedius, e S(ocietate) I(esu). *A tétel mellett: „deest”*.

229.) Rex admirabilis, seu vita S(ancti) Ladislai Regis Hun-
gariae, autore P(atre) Stephano Tarnóty e S(ocietate) I(esu)
Vienn(ae) Austr(iae) 1683. Comp(actio) Gallica.

III.) Libros Miscellaneos, in quibus:

a.) Grammaticae et Lexica Lingu(arum) Orientalium.

[410] 230.) Joh(annis) Buxtorfii Thesaurus Grammaticus Linguae
Sanctae Ebraeae, editio VI., aucta et recognita a filio Bux-
torfii. Basileae. 1663. Comp(actio) alba. **(1711: 105)** *A tétel
mellett: „deest”*.

- 231.) Lexicon Hebraicum et Chaldaicum, eiusdem Buxtorfii, Basileae. 1689. Comp(actio) alba. **(1711: 95?)** *A tétel mellett: „deest”*.
- 232.) a.) Item Concordantiarum Hebraicarum et Chaldaicarum Joh(annis) Buxtorfii, Epitome, ad instar Lexici edita studio Christiani Rauii Berolini. 1677. **(1711: 132)**
 b.) Theodori Eberti poëtica Hebraica. Lipsiae. 1628. Comp(actio) alba.
- 233.) Clavis Poeseos sacrae, trium Principalium Linguarum Orientalium, Hebraeae, Chaldaeae, ac Syrae, edita per M. Hieronymum Avianum, Lipsiae. 1627. Compact(io) alba. **(1711: 106)**
- [415] 234.) a.) Thomae Erpenii Grammatica Syra et Chaldaea, Lugd(uni) Batav(orum) recusa, 1659.
 b.) Carmen Tograi, poëtae Arabis Doctissimi, una cum versione Latina, et notis, praxin illius exhibentibus, opera Eduardi Pocockii. Accessit Tractatus de Prosodia Arabica. Oxonii. 1661.
 c.) Quinquaginta duae Lutheri et aliorum cantiones, in linguam Hebraeam versae, opera et studio Georgii Leuschneri. Lipsiae. 1660.
 d.) Friderici Spanhemii F. de caussis incredulitatis Judaeorum, et de conversionis mediis considerationes extemporaneae. Lugd(uni) Batav(orum) 1678. Comp(actio) alba.
- 235.) a.) A. Hulsii Hilda-Montani, Nomenclator Biblicus Hebraeo-Latinus, cum tribus indicibus. Bredae. 1650. **(1711: 114)**
- [420] b.) Eiusdem Hulsii de Linguae Hebraeae, origine, conservatione, propagatione et utilitate, oratio habita. Bredae. 1649. **(1711: 115)**
 c.) Theodori Eberti poëtica Hebraica. Lipsiae. 1628. **(1711: 116)**
 d.) R. Chai Gaon Hispani Carmen Ethicum, ab eodem Theodoro Eberto recensitum.
 e.) Jac(obi) Eberti Tetrasticha Ebraea in Textus Evangelicos, recensita a Theod(oro) Eberto, I(acobi) F(ilio) ac edita ibidem.
 f.) Paradigmata declinandi et coniugandi Ebraice, collecta a M. Reyhero. Gothae. 1654. **(1711: 117)**
- [425] g.) Eiusdem Reyheri prima legendi Ebraice rudimenta. Gothae. 1654. Comp(actio) alba. **(1711: 118)**
- 236.) a.) Sylvula Epistolarum Hebraicarum Familiarium, ex

quibus Decadem unam Latine reddidit Joh(annes) Buxtorfius. Basileae. 1600. **(1711: 113?)**

b.) Prima elementa Linguae Syriacae, Joh(annis) Gasp. Myriacaei. Colon(iae) Allobrog(um) 1616. **(1711: 112)**

c.) Joan. Buxtorfii Grammat(icae) Chaldaicae et Syriacae, Libri III. Basileae. 1615. **(1711: 111)**

d.) Thomae Erpenii rudimenta Linguae Arabicae, una cum praxi et consilio huius studii, recusa Lugd(uni) Batavor(um) 1628. **(1711: 110?)**

[430] e.) Eiusdem Erpenii Proverbiorum Arabicorum Centuria II. ibidem. 1623. Comp(actio) alba. **(1711: 109)** *A 232–236. tételék mellett kapcsos zárójel, mellette: „desunt.” A szó más kézzel lehúzza.*

b.) Linguae Graecae.

237.) Laurentii Ingewaldi Elingii Historia Graecae Linguae, cum praefat(ione) Adam Rechenbergii. Lipsiae. 1691. Comp(actio) alba. **(1711: 133)**

238.) Synopsis Grammaticae Graecae, cui praemissa est praefatio, docendae discendaeque huius linguae modum breviter adumbrans, studio Andr(eae) Reyheri, Gothae. 1691. Comp(actio) alba. *A tétel mellett: „deest”.*

239.) Grammatica Graeca facilitati restituta ac edita Germanice Hallae. 1716. Comp(actio) alba. *A tétel mellett: „deest”.*

240.) Joh(annis) Posselii syntaxis Graeca, A(nno) 1612. corio suillo. **(1711: 108)**

c.) Linguae Latinae.

[435] 241.) Joh(annis) Georg(ii) Walchii Historia Critica Linguae Latinae. Lipsiae. 1716. Comp(actio) Gallica.

242.) Christ(iani) Becmanni Manuductio ad Latinam Linguam, necnon ad eius origines. Francof(urti) 1672. Comp(actio) alba. **(1711: 127)**

243.) Rituum, qui olim apud Romanos obtinuerunt, succincta explicatio, a G(uilielmo) H(enrico) Nieupoort. editio quarta. Traiecti ad Rhenum. 1734. Comp(actio) Gallica. *A tétel mellett: „deest”. Maga a tétel lehúzza.*

- 244.) Ausonii Popmae Frisii de differentiis verborum Libri IV. Item: de usu antiquae locutionis Libri II. recusati a Joh(anne) Frid(erico) Heckelio. Lipsiae. 1694. Comp(atio) alba.
- 245.) a.) Joan. Schefferi de stylo exercitiisque eius liber singularis, eiusdem Gymnasium styli, Jenae. 1670. *A tétel mellett: „deest”*.
- [440] b.) De latinitate falso suspecta, Liber autore Joh(anne) Vorstio. Berolini. 1665. Comp(atio) alba.
- 246.) Joh(annis) Frider(ici) Noltenii Lexicon Latinae Linguae Antibarbarum, praemittitur eiusdem oratio de hodierno Linguae Latinae cultu negligentiori. Helmstad(ii) 1730. Comp(atio) Gallica.
- 247.) Ad(ami) Frider(ici) Kirschii Abundantissimum Cornucopiae linguae Latinae et Germanicae selectum. Editio novissima prodiit Ratisbonae. 1741. Comp(atio) Gallica. *A tétel mellett: „deest”. Maga a tétel lehúzza.*
- 248.) Francisc(i) Pariz Papai Dictionarium Manuale Latino Hungaricum, et Hungarico-Latinum. Leutschoviae. 1708. Comp(atio) alba. **(1711: 72)**
- 249.) Dictionarium Historicum, Geographicum, poëticum, autore Carolo Stephano. Francof(urti) in officina Vecheliana. 1621. Compact(io) Gallica.
- [445] 250.) Thesaurus Polyglottus, vel Dictionarium multilingue, constans ex quadrigentis nationum linguis, dialectis, idiomatibus et idiomatismis incredibili labore ab Hieronymo Megisero, collectum, ac editum secunda vice. Francof(urti) 1613.
- 251.) Joh(annis) Amos Comenii Ianua Trium Linguarum, Latinae, Graecae, Germanicae, reserata, auctore Theodoro Simone. Francof(urti) 1656. *A tétel mellett: „deest”. A szó más kézzel lehúzza.*
- 252.) P(ubl)ii Virgilii Maronis Bucolicon, Georgicon, et Aeneidos, vocum omnium ac rerum silvae, corio suillo.
- 253.) Natalis Comitum Mythologiae, sive Explicationis Fabularum Libri X. Francof(urti) vel potius Genevae, 1653. Comp(atio) alba.
- 254.) a.) De latinitate merito suspecta, liber Auctore Joh(anne) Vorstio, Berolini. 1674.

- [450] b.) Antonii Schorii liber aureus de ratione docendae discendaeque Linguae Graecae. Tubingae. 1711.
 c.) Eiusdem Schorii liber aureus de ratione docendae discendaeque Linguae Latinae. Tubingae. 1710.
 255.) a.) Philippi Melanchtonis Grammatica Latina. Viteberg(ae) 1652.
 b.) Nicodemi Frischlini Nomenclator trinlinguis Graeco-Latino-Germanicus. Francof(urti) 1608.
 256.) Latina Grammatica Gerardi Joh(annis) Vossii. Amstel(odami) 1639.

d.) Linguae Germanicae.

- [455] 257.) Justi Georgii Schottelii Deutsche Sprach-Kunst. Brunschwigae. 1651. Comp(actio) alba.
 258.) a.) Joh(annis) Bodickeri Grund-Sätze der Deutschen Sprache, im Reden und Sprachen, Coloniae ad Spream. 1690.
 b.) Christophori Cellarii Ortographia Latina, Halae. 1704.
 c.) G. Leopoldi Pontani [! Ponati] Anleitung zur Harmonie der Sprachen. Brunsvig(ae) 1713.
 d.) Exegeseos Universalis Elementa delineata, ab Hermanno von der Hardt. Helmst(adii) 1691. Comp(actio) alba.
- [460] 259.) Herrn von Veneroni Sprach-Meister, sive manu ductio ad Linguam Italicam, Germanicam, et Gallicam. Francof(urti) ad Moenum. An. ---- *A tétel mellett: „deest”*.
 260.) a.) Grammatica Germanica in gratiam Russorum, in Germania studentium, edita per Charmyntes. 1713. *A tétel mellett: „deest”*.
 b.) Cadmus, sive lingua Graeca, e suis natalibus eruta, quam in forma disputationis Academicæ, ad ventillandum proposuerat Adamus Schaller, sub praesidio M. Augustini Bischoff. Arnstadiae. 1704.
 c.) Adami Erdmanni Rudimenta Grammaticæ Graecæ. Lipsiae. 1690. Compact(io) alba.
 261.) Iustini Töllneri Deutscher Unterricht von der Orthographie der Teutschen. Halae. 1718. Compact(io) alba.

e.) Linguae Hungaricae et Polonicae.

- [465] 262.) a.) Elementa Linguae Hungaricae, sive Grammatica Hungarica, auctore Paulo Kövesdy. Leutschoviae. 1686.
 b.) Novae Grammaticae Hungaricae, succinta methodo comprehensae, et perspicuis exemplis illustratae, Libri II. Auctore Alberto Molnár, Szentiensi. Hanoviae. 1610. Comp(atio) Gallica. **(1711: 96)**
 263.) Clavis Polonicae et Germanicae linguae, Germanice conscripta, auctore Jeremia Roteró. Anno 1706. 262–263. *tételek mellett a margón kapcsos jel, mellette: „deest.” Későbbi kézzel áthúzza. Más kézzel kétszer is: „desunt”.*

f.) Libri poëtici.

- 264.) a.) Agrippa, Ecclesio-Mastyx. tragoedia, auctore Joh(an-ne) Jacomoto Barrensi, Genuae. 1597.
 b.) Jan(i) Jacom(oti) Barrensis Musae Neocomes. Ibid(em) 1597.
 [470] c.) Georgii Buchanani Scoti Operum poëticorum Pars II. in qua Tragoediae sacrae et exterae. 1597.
 265.) a.) Fasciculus Epigrammatum Sacrorum ex Textibus Evangelicis Dominicarum Dierum colligatus, a Venceslao Erdreich. Lipsiae. 1658.
 b.) Theriobulia, sive Animalium de Regiis Praeceptis, Consultatio ad Ludovicum, Hungariae Regem. Auctore Joan(nis) Dubravio. Breslae. 1614.
 c.) Institutio puerilis Marci Antonii Mureti ad M. Antonium, fratris filium. Vratislaviae. 1614.
 d.) Friderici Cahleni de Praecognitis Ethices; item de summo bono; de virtute heroica; de fortitudine et temperantia; de liberalitate, magnanimitate et modestia; item de mansuetudine et virtutibus homileticis reliquis. 1655.
 [475] 266.) Martini Opitii Opera poëtica, Vratislaviae. 1628. Comp(atio) alba, Tomus I.
 267.) Item eiusdem Poëmata Sacra, Tomus III. Vratislaviae. 1637. Comp(atio) alba.

g.) Oratores

- 268.) Nicolai Reusneri Orationum Panegyricarum, Volumen I. Jenae. 1595. corio suillo.
- 269.) Isocratis Orationes tres; Plutarchi de liberorum educatione; et Pythagorae carmina aurea, cum notis M. Guil(ielmi) Diezii. Ulmae. 1678. Comp(actio) alba. *A tétel mellett: „deest”.*
- 270.) M. Jacobi Thomasii Orationes Argumenti varii. Lipsiae. 1653.
- [480] 271.) August(i) Buchneri Orationum Academicarum Volumen I. Francof(urti) 1705. Comp(actio) Gallic(a).

h.) Epistolographi.

- 272.) Jacobi Sadoleti, Epistolarum Libri XVI. Coloniae. 1567.
- 273.) Petri de Vineis Epistolarum Libri VI. Basileae. 1566.
- 274.) Petri Bembi Epistolae omnes, quotquot exstant, eiusdem opuscula aliquot apud Gryphium. Lugduni. 1532. corio suillo. *A tétel mellett: „deest”. A szó más kézzel áthúzza.*

i.) Iuristae.

- 275.) Joh(annis) Bodini de Republica, Libri VI. Latine ab auctore redditi, ac editi. Francof(urti) 1609. Compact(io) alba.
- [485] 276.) a.) Schilterus illustratus, sive illustrationes et additamenta ad Joh(annem) Schilteri Institutiones Iuris Canonici. Accesserunt eiusdem Origines Iuris Ecclesiastici. Halae. 1720.
- b.) Casparis Henr(ici) Hornii Additamenta ad Joh(annem) Schilteri, Institutiones Iuris Canonici. Viteb(ergae) 1723. *A 276. tétel mellett: „deest”. A tétel mindkét része, de maga a „deest” szó is lehúzza.*
- 277.) Gottfried Langens Einleitung zu den Geschichten, und dem daraus freißenden Iure Publico, der Heiligen Römischen Reichs Deutscher Nation. Lipsiae. 1709.
- 278.) Christoph(ori) Forstneri ad Cornelium Tacitum notae politicae. Argentor(ati) 1628. Comp(actio) alba.
- 279.) a.) Legum antiquarum catalogus sine titulo.
- [490] b.) De re pecuniaria antiqua Libri II. auctore Leonhardo Porcio Vincentio; item Joh(annis) Aquilae de potestate atque uti-

- litate monetarum, opusculum; nec non priscae monetae, ad nostram supputatio per Mameranum collecta. Coloniae. 1551.
- 280.) Rubricae sive Synopses Iuris Hungarici, Partibus III. absolutae, R. P. Ioanne Szegedio, e S(ocietate) I(esu) auctore. Tyrnaviae. 1734. Comp(actio) Gallica.
- 281.) a.) Praerogativae, libertates et privilegia Ecclesiarum, et Cleri Regni Hungariae, autore Ladislao Szörény. Posonii. 1729.
- b.) Eiusdem vindiciae Sirmienses, *ibid(em)* 1734.
- c.) Nova series Archiepiscoporum Strigoniensium, opera et studio P. Alexandri Szörény e S(ocietate) I(esu) Tyrnaviae. 1717.
- [495] d.) Imago Heroum Palffyanae Familiae, R. P. Emerici Tolvay. Tyrnaviae. 1729. Comp(actio) Gallica.

k.) Philosophi.

- 282.) Gothofredi Vockerodt Consultatio<nes> de litterarum studiis recte et religiose instituendis, nec non de publicarum scholarum usu, pretio, et disciplina sanctiore, accedit Commentatio de vera et falsa eruditione. Gothae. 1705. Compact(io) alba.
- 283.) Joachimi Langii Medicina Mentis. Berolini. 1708. Comp(actio) alba. **(1711: 90)**
- 284.) Joan. Thomae Freigii Paedagogus. Basileae. 1582.
- 285.) a.) Methodus diu multumque desiderata, cuius adminiculo ad fundamentalem linguarum atque rerum cognitionem facile, cito, tuto ac iucunde perveniri potest. Autore Michaële Havemanno. Hamburg. 1673.
- [500] b.) Danielis Richteri Thesaurus Oratorius novus. Noribergae. 1660. Compact(io) alba.
- 286.) Balthasaris Meisneri Philosophiae sobriae. Pars I. 1621. Vitebergae.
- 287.) Pars II. Rintelii ad Visurgim. 1626 [! 1627.]
- 288.) Pars III. Vitebergae. 1623.
- 289.) Ioh(annis) Franc(isci) Buddei Elementa Philosophiae Instrumentalis. Tomus I. II. Halae. 1709. Compact(io) alba. **(1711: 81)**
- [505] 290.) Tomus I. Halae. 1706. Compact(io) alba. **(1711: 81)**
- 291.) Joh(annis) Georg(ii) Walchii introductio in Philosophiam

- Universam, Lipsiae. 1730. Comp(actio) Gallica. *A tétel későbbi kézzel lehúzza, mellette: „deest”*.
- 292.) Joh(annis) Clerici Opera Philosophica. Lipsiae. 1710. Comp(actio) alba. **(1711: 131)**
- 293.) a.) Joh(annis) Christoph(ori) Sturmii Philosophia Eclesiastica, Altdorfii. 1686.
- b.) Christiani Thomasii introductio ad Philosophiam Aulicam. Lipsiae. 1688. Comp(actio) alba.
- [510] 294.) a.) Joh(annis) Claubergii Logica vetus et nova, Sultzbaci, 1685.
- b.) Enchiridion Ethicum Henrici Mori, Noriberg(ae) 1686.
- c.) Henrici Mori Epistola Apologetica, pro Cartesio. Noriberg(ae) 1686.
- d.) Sam(uelis) Puffendorffii de officio hominis et civis. Libri II. Londini Scanorum. 1673. C(ompactio) alba. **(1711: 174?)**
- 295.) a.) Epitome Dialectica Joh(annis) Conr(adi) Danhaueri. Argentor(ati) 1644.
- [515] b.) Eiusdem idea disputatoris Ibid(em) 1648.
- c.) Idea Boni Interpretis, eiusdem Danhaueri. 1642
- d.) Item Tractatus de syllogismo Infinito. Ibid(em) 1630.
- e.) Pro eodem Tractatu Apologia. Ibid(em) 1632.
- f.) Eiusdem Dannhaueri Epitome Rhetorica. Ibidem. 1651.
- [520] g.) Item Tractatus de memoria ibid(em) 1651.
- h.) Item Collegium Psychologicum. ibid(em) 1643. Comp(a-ctio) alba.
- 296.) Nicolai Ben(edicti) Paschae Ontologia Thetico-Agiomathica. Francof(urti) 1694. Compact(io) alba.
- 297.) a.) Logica Positiva. Jenae 1687.
- b.) Metaphysica Positiva. 1687.
- [525] c.) Physica Positiva. 1689.
- d.) Theologia Naturalis Positiva. 1689.
- e.) Ethica Positiva. 1690.
- f.) Politica Positiva. 1690. Prodiere singula, auctore, quantum patet, Boemero.
- g.) Joh(annis) Andr(eae) Schmid(io) Brevis Disquisitio de Cathedralis Doctorum. Jenae. Comp(actio) alba.
- [530] 298.) Iulii Caesaris Scaligeri Exot<er>icarum Exercitationum Liber XV. de subtilitate ad Hieronymum Cardanum,

- Francofurti 1592.
 299.) Henrici Cornelii Opera in Tomos duos divisa, ac edita Lugduni per Berlingos fratres. Tom(us) I. Comp(atio) alba.
 300.) Tomus II. *A 299–300. tétel másik kézzel lehúzza.*
 301.) Epicteti Enchiridion et Cebetis Tabula, editio Hieron(yim) Wolffii Coloniae. 1596. Comp(atio) alba.
 302.) Corporis humani Anatomia auctore Philippo Verheyen, Lipsiae 1705. C(ompactio) alba.
- [535] 303.) De praecipuis generibus Divinationum Commentarius Casparis Peuceri. Viteb(ergae) 1572. Comp(atio) alba.
 304.) Theodorici Hackspanii Miscellaneorum sacrorum, Libri II. et exercitatio de Cabala Iudaica. Altdorfii 1660. Comp(atio) alba. **(1711: 107)**
 305.) Petri Bellonii singulares observationes Graeciae, Asiae, Aegypti, Iudeae, Arabiae aliarumque exterarum provinciarum Libris III. expressae et a Clusio in Latinum versae, editaeque Antwerpiae. 1589. corio suillo.
 306.) Caroli Stephani Praedium Rusticum. Paris(ii)s 1629. Comp(atio) Gallica.
 307.) Rei Rusticae Libri IV. Conradi Heresbachii. Spirae. 1597. Comp(atio) Gallica.
- [540] 308.) Aulica vita, et opposita huic vita privata, ab Henrico Petreo et variis auctorib(us) collecta. Francof(urti) 1578. corio suillo.
 309.) a.) Hieron(yim) Mercurialis variarum lectionum, Libri V. Basileae 1576.
 b.) Alexipharmacum Ioh(annis) Anton(ii) Feneti [! Fenoti]. Basileae.
 c.) Iacobi Bessonii de ratione extrahendi olea. Tiguri. 1559.
 310.) Joach. Fortii Ringelbergii Opera apud Gryphium. Lugduni. 1531. corio suillo.
- [545] 311.) Baptistae Fulgosi dictorum et factorum memorabilium, Libri IX. Coloniae. 1604. Comp(atio) Gallic(a)
 312.) Theophili Albini das entlarvte Idolum der Wünschel-Ruthe. Dresdae. 1700. C(ompactio) alba.
 313.) a.) Jacobi Horstii de aureo dente maxillari Pueri Silesii, et de noctambulatorum natura. Lipsiae. 1595.
 b.) Caesares Monarchiae Romanae, orbis Dominae, auctore

Matthia Borbonio. Lips(iae) 1595. corio suillo.
 314.) Heydentryck, Overkamp, Oeconomia Animalis, Lipsiae.
 Comp(actio) alba.

Classis IV. continens Libros in Duodecimo,
 et quidem

I. Historicos.

- [550] 315.) a.) Georgii Hornii Arca Mosis, sive Historia Mundi. Magdeburgi. 1669.
 b.) Eiusdem Historia naturalis et civilis. Lipsiae. 1671.
 c.) Eiusdem Ulyssea, Lugd(uni) Batavor(um) 1671. Comp(actio) alba.
 316.) Christiani Funccii orbis hodie imperantis Breviarium, Lipsiae. 1676. Comp(actio) alba.
 317.) B. Platinae Opus de Vitis et Gestis Romanorum Pontificum. 1645. Comp(actio) alba.
- [555] 318.) C. Plinii Secundi Historia Mundi, Tomus I. Lugduni. 1561.
 319.) Tomus II. ibid(em) 1562.
 320.) Tomus III. ex editione a. 1601. 318–320. *tételek áthúzva, mellettük a margón: „deest.”*
 321.) Olai Magni de gentibus septentrionalibus historia. Ambergae. 1599. Comp(actio) Gallic(a)
 322.) Guilielmi Camdeni Britannia, Amstelod(ami) 1639. Comp(actio) Gallica, vel potius alba.
- [560] 323.) a.) Joh(annis) Bohemi Aubani Teutonici liber de moribus gentium.
 b.) Damiani fides religio moresque Aethiopum.
 324.) Caroli Carafae Commentaria de Germania sacra restaurata Francof(urti) 1641. annexa sunt decreta diplomata in favorem Catholicae Religionis lata. Comp(actio) alba.
 325.) a.) Historia Pacis Germano-Gallo-Suecicae, Monasterii atque Osnabrugae tractatae, & 1648. perfectae, edita. 1681. Irenopoli. **(1711: 177)**
 b.) J. Jac(obi) Hoffmanni Epitome Metrica Historiae Universalis. Basileae. 1686. **(1711: 178)**

- [565] c.) Institutio Geographica Elementaris, autore Joh(anne) Kőnig, e S(ocietate) I(esu) Argentor(ati) 1677. Comp(actio) alba. **(1711: 179)**
 326.) Historia naturalis Helvetiae curiosa, autore Joh(anne) Jac(obo) Wagnero, Tiguri 1680. Compact(io) alba. *A tétel mellett: „deest”*.
 327.) K(ovács?) Pauli Lisznyai Chronicon Hungaricum, Debrecini. 1692. Hungarice editum. Compact(io) nigra.
 328.) Idem Liber.
 329.) Rerum Transsilvanicarum Libri IV. auctore Johanne Bethlenio. A(nno) 1664. Comp(actio) alba.
 [570] 330.) Progressus Universitatis Tyrnaviensis, Emerici Tolvay. Tyrnav(iae) 1728. Comp(actio) cerulea.
 331.) Cassovia Vetus et Nova Stephani Szabo, Cassoviae. 1732. Comp(actio) rubra.
 332.) Tibisci Hungariae fluvii notio Vagique ex parte, a Sam(uele) Timon. Cassov(iae) 1735. Comp(actio) rubra.
 333.) Origines et occasus Transsylvanorum, autore Laurentio Toppeltino de Megyes. Lugd(uni) Gallorum 1667. Comp(a-ctio) alba.
 Analecta lapidum vetustorum et nonnullarum in Dacia antiquitatum, Stephani Zamoscii, Patavii. 1593. Comp(actio) Gallica. Liber rarissimus. *A megjegyzés aláhúzva. A tétel mellett (334) kapcsolos jel, mellette csillag.*²⁶
 [575] 334.) Joh(annis) Nadanyi Florus Hungaricus, Amstelodami. 1663. Comp(actio) Gallica. **(1711: 176)**
 335.) Selectae e profanis scriptoribus Historiae. Tyrnaviae. 1734. Comp(actio) Gallica. *A tétel mellett: „deest”*.

II. Libros ad Eloquentiam Latinam spectantes.

- 336.) Desid. Erasmi Roterodami de utraque verborum et rerum copia, Libri II. Amstelod(ami) 1662. Compact(io) alba.
 337.) Eiusdem Dialogus de recta Latini Graecique sermonis pronuntiatione Lugd(uni) Bat(avorum) 1643. Comp(actio)

²⁶ Az *Analecta*... eredetileg külön sorszámot (334.) kapott, de ezt maga a készítő zárójelbe tette és a sorszámozást a 334-essel (helyesen 335-tel) folytatta tovább.

alba. *A tétel mellett: „deest”.*

338.) Eiusdem Adagiorum Epitome, Amstelod(ami) 1663. *A tétel mellett: „deest”.*

- [580] 339.) a.) Michaëlis Meisneri Hortulus Romanus, continens sex Platana Romanae Eloquentiae a M(arco) Tullio Cicerone excerpta, ac edita Lipsiae. 1704.

b.) Joh(annis) Ludovici Praschii de Latinismis et Barbarismis Commentariolus, accedunt Principia Styli e Rhetoricis ad Herennium. Item: Caspar(i) Scioppii quaedam. M. Georgius Nicolaus Kriegk. recensuit Jenae 1704.

340.) Conciones civiles sive Orationes ex Historicis Latinis a Christophoro Cellario excerptae, Lips(iae) 1710. Comp(atio) Gallica. *A tétel mellett: „deest”.*

341.) Dominici Baudi Epistolarum, Centuria III. Amstelod(ami) 1647. Comp(actio) alba.

III. Poëtas varios.

342.) Vetustissimorum autorum Bucolica, Georgica & Gnomica, Poëmata, quae supersunt.

- [585] 343.) Nonni Panopolitani Poëtae Evangelium Johannis Graece et Latine. Lugduni. 1620.

344.) Georgii Buchanani Paraphrasis Psalmorum. Catalauni. 1601.

345.) Georgii Buchanani Poëmata, quae exstant. Lugd(uni) Batavor(um) 1628. Comp(actio) alba.

346.) Emblemata Joh(annis) Sambuci Tyrnaviensis Pannonii. Antverpiae. 1569.

347.) Deliciae Poëtarum Hungaricorum, a Joh(anne) Philippo Pareo, Francofurti. 1619. editae.

- [590] 348.) Bellona Hungarica, a quodam Musophilo. Noriberg(ae) 1730.

IV. Juristas aliquot.

349.) a.) Arnoldi Corvini Jus Canonicum, per Aphorismos strictim explicatum. Amstel(odami) 1663. editum.

b.) Eiusdem ad Titulum Digestorum de Verborum significatione Commentarius. Amstel(odami) 1663.

c.) Viti Faberii Alphabetum Morale Politicum. Norib(ergae)

1679. Comp(actio) alba.
350.) Joh(annis) Seldeni de successionibus ad leges Hebraeorum, in bona defunctorum, Liber singularis. Lugduni Bata-
vor(um) 1638. C(ompactio) alba.
[595] 351.) a.) Epitome Iurisprudentiae Publicae, Universae, a Geor-
g(io) Braudlacht. Erfordiae. A(nno) 1622.
b.) Antonii Matthaei Disputationes XIV. de fundamentis iuris,
rectius iaciendis, editae Erfurti. 1618. Comp(actio) alba.
352.) Georgi Martzii der vollkommene Staats-Minister. Fran-
cof(urti) 1692.

V. Libros Philosophicos, et his cognatos.

- 353.) Casparis Knittel, e S(ocietate) I(esu) Via Regia ad om-
nes scientias et artes. Noriberg(ae) 1691. Comp(actio) Gal-
lica. *A tétel mellett: „deest”*.
354.) Guilielmi Mechovii, Hermathene, Francof(urti) 1673.
Comp(actio) alba.
[600] 355.) Georgii Grabows Paraeneses, quibus Renata aetas in
scholis Christianis renovatur ad Imaginem Christi. Berolini.
1701. Comp(actio) alba.
356.) Eiusdem Ethica Christiana, ibid(em) 1698. Comp(actio)
alba.
357.) a.) Franc(isci) Baconis Verulamii Novum Organon Sci-
entiarum. Amstelod(ami) 1660. **(1711: 151)**
b.) Eiusdem de augmentis scientiarum Libri IX. ibid(em) 1662.
Comp(actio) alba. **(1711: 152)**
358.) Joh(annis) Barclaii Satyricon. Amstelod(ami) 1664. Com-
p(actio) alba.
[605] 359.) Crisis Iani Phaosphori, Lugduni. 1619. Comp(actio) alba.
360.) Duclos Observationes super aquis mineralibus Galliae,
Lugd(uni) Batav(orum) 1685. Compact(io) alba. *A tétel mellett:
„deest”*.

BÉL MÁTYÁS MŰVEINEK MUTATÓJA

Az alábbi indexben azt tüntetjük fel, hogy Bél Mátyás mely műveivel kapcsolatban maradtak fenn kéziratok a pozsonyi hagyatékban. Az egyes műveket betűrendben, rövidített címmel közöljük (a teljes címet l. a „Hivatkozott források és irodalom” c. fejezetben). A kéziratokat tételszámuk alapján jelöljük. Természetesen nem szerepel itt az összes tétel, hiszen nem mindegyik köthető egy-egy műhöz.

Adparatus **50, 79–81**

Compendium, avagy rövid summa... **32, 33**

Exercitatio **60/I, I/b, II, V, VII, VIII/1, VIII/5, VIII/9**

Forma sanorum verborum **94**

Grammatica Latina **60/VIII/8, 95/4, 5, 96, 98, 101**

Grammatica Latina Slavice reddita (nem jelent meg) **103**

Historiae linguae Hungaricae libri II (nem jelent meg) **60/I/a, VIII/4, VIII/6, VIII/11**

Historiae linguae Hungaricae libros duos... **60/VI, VIII/7, VIII/10**

Institutiones **60/VIII/2, 95/1–3, 6–9**

Notitia **87**

I–II. köt. Pozsony vármegye **4, 16, 25–28, 42, 43, 46, 51, 54, 91, 107**

II. köt. Túróc vármegye **5, 14/III**

Zólyom vármegye **8, 14/IV, 44**

Liptó vármegye **6, 7, 41, 58**

III. köt. Pest-Pilis-Solt vármegye **2, 9, 11–13, 48, 72, 85, 89, 90, 92, 93**

IV. köt. Nógrád vármegye **14/V, 22**

Bars vármegye **3, 14/II, 34**

Nyitra vármegye **14/I, 15, 23, 44, 49, 52, 53, 57, 78, 86**

Hont vármegye **59, 69–71, 82, 84**

V. köt. Moson vármegye **10**

Fejér vármegye (nem jelent meg) **10**

Somogy vármegye (nem jelent meg) **10**

Notitia Hungariae antiquae (nem jelent meg) **29, 30, 56**

Orthographiae Bohemicae sciagraphia (nem jelent meg) **104**

Prodromus **30/I, IV, VII, XI–XII, XIV, XVI, 45, 47, 73–77, 88**

Rhetorica **97, 99, 100**

Wegmėnu Ukriřowanėko (nem jelent meg) **102**

HELYNÉVMUTATÓ

A mutató a bevezető tanulmányban, a katalógus tételeiben, illetve a függelékben („Függ.”) található helyneveket egyaránt tartalmazza. A helyneveknek a bevezető tanulmányban való előfordulását *oldalszám* szerint jelöltük (pl. viii, xi–xiii); a katalógusban szereplő helyneveket *tételszám* (félkövér arab szám, pl. **83**), a függelékben találhatóakat pedig a függelék római száma szerint mutatóztuk (pl. Függ. VI.). A VII. függelék, vagyis Bél Mátyás könyvjegyzéke esetében az általunk adott sorszámot adtuk meg (pl. Függ. VII/462), amelyeket ötösével, zárójelben jelöltünk a jegyzék eredeti számozása mellett.

A történelmi Magyarország helyneveinek esetében a Bél idejében használt (magyar) helynevet vettük a kitüntetett alaknak (melyet viszont mai helyesírással szedtünk), az egyéb névalakokat utalóztuk, illetve közöltük őket a kitüntetett alak után is. A nem Magyarországon levő települések esetében feltüntetettük az adott ország autójelzését. A települések mai hivatalos nevét, ahol ez nem azonos a magyar névvel, szögletes zárójelben ([ ]) közöltük. Ha a települést időközben egy másikhoz csatolták, szögletes zárójelben, ➔ jellel jelöltük a települést, amelyhez ma tartozik. Az egyéb neveket (pl. latin név) kerek zárójelben közöltük a kitüntetett alak után. Csillaggal (*) jelöltük a település későbbi (főként a dualizmuskori helynévreform során kapott) magyar nevét, ha volt ilyen, és az nem azonos a mai hivatalos névvel. Kerek zárójelben közöltük azokat az oldal-, illetve tételszámokat, ahol az adott helynév *csak* jegyzetben fordul elő.

Abaúj vármegye (Comitatus Abauj-váriensis) – Függ. IV/III

Aegyptum *vide* Egyiptom

Alba-Regalen-sis Comitatus *vide* Fénjér vármegye

Alekšince *vide* Elecske

Alpes *vide* Alpok

Alpok (Alpes) – Függ. VII/379

Altdorf, D (Altdorfium) – Függ.

VII/ 508, 536

Altdorfium *vide* Altdorf

Amberg, D (Amberga) – Függ. VII/558

Amberga *vide* Amberg

- Amstelaedamum *vide* Amszterdam
 Amstelodamum *vide* Amszterdam
 Amsterdam *vide* Amszterdam
 Amszterdam [Amsterdam, NL] (Amstelaedamum, Amstelodamum) – Füg. VII/72, 114, 215, 344, 346, 355, 360, 454, 559, 575, 577, 579, 583, 591, 592, 602–604
 Antverpia *vide* Antwerpen
 Antwerpen, B (Antverpia, Antwerpia) – Füg. VII/74, 102, 537, 588
 Antverpia *vide* Antwerpen
 Arabia – Füg. VII/537
 Arad vármegye – Füg. IV/IV
 Aranyosmarót [Zlaté Moravce, SK] – **34**
 Argentina *vide* Strasbourg
 Argentoratum *vide* Strasbourg
 Arnstadia *vide* Arnstadt
 Arnstadt, D (Arnstadia) – Füg. VII/462
 Árva vármegye (Comitatus Arvensis) – Füg. IV/I
 Arvensis Comitatus *vide* Árva vármegye
 Asia *vide* Ázsia
 Athenae Noricae *vide* Nürnberg
 Augsburg, D (Augusta, Augusta Vindelicorum) – Füg. VII/129, 131, 134, 135, 139, 140, 162
 Augusta Treborum *vide* Strasbourg
 Augusta *vide* Augsburg
 Augusta Vindelicorum *vide* Augsburg
 Austria *vide* Ausztria
 Ausztria [Österreich] (Austria) – Füg. VII/41, 156, 277, 279
 Ázsia (Asia) – Füg. VII/117, 537
 Bács vármegye – Füg. IV/III
 Banská Bystrica *vide* Besztercebánya
 Banská Štiavnica *vide* Selmechánya
 Baranya vármegye (Comitatus Baranyensis) – Füg. IV/II
 Baranyensis Comitatus *vide* Baranya vármegye
 Barchiensis Comitatus *vide* Bars vármegye
 Bardejov *vide* Bártfa
 Bars vármegye (Comitatus Barchiensis) – xi, xii, **(3)**, **14/II**, **34**, Füg. IV/I; V
 Bártfa [Bardejov, SK] (Bartpha) – Füg. VII/175, 406, 407
 Bartpha *vide* Bártfa
 Basel *vide* Bazel
 Basilea *vide* Bazel
 Bát [Bátovce, SK] – xvii, **83**, Füg. VI
 Bátovce *vide* Bát
 Bazel [Basel, CH] (Basilea) – Füg. VII/51, 52, 83, 116, 130, 136–138, 186, 188, 216, 268, 269, 326, 378, 383, 410, 411, 426, 428, 482, 498, 541, 542, 564
 Bécs [Wien, A] (Vienna, Vienna Austriae, Vienna Pannoniae, Vindobona, Vindobona Austriae) – ix, (xvi), **14**, **106**, Füg. III, VII/1–7, 31, 40, 58, 64, 65, 67, 82, 86, 87, 89, 103, 110, 141, 155, 160, 161, 165, 171, 173, 179, 180, 182, 226, 227, 282, 327, 328, 330, 358, 403, 404, 409
 Behynce *vide* Felsőbehinc
 Békés vármegye (Comitatus Bikiensis/Békésiensis) – Füg. III, IV/IV
 Belgrád [Beograd, YU] (Belgradum) – Füg. IV/III
 Belgradum *vide* Belgrád
 Beograd *vide* Belgrád

- Bereg vármegye (Comitatus Bereghiensis) – Füg. IV/III
- Berlin, D (Berolinum) – Füg. VII/96–99, 412, 440, 449, 497, 600, 601
- Berolinum *vide* Berlin
- Besztercebánya [Banská Bystrica, SK] (Neosolium, Neosolium in Montanis, Urbs Neosoliensis) – xv, **32**, **44/4**, 5, (**60/I/a**), **95/8**, **111/1**, 4
- Bihar vármegye – Füg. IV/IV
- Bikesiensis Comitatus *vide* Békés vármegye
- Bodoki járás (Processus Bodokiensis) – **57**
- Bodrog (Bodrogh) vármegye – Füg. IV/III
- Bohemia *vide* Csehország
- Bohúňovo *vide* Tiba
- Boroszló *vide* Wrocław
- Borsod vármegye (Comitatus Borsodiensis) – Füg. IV/III
- Borussia *vide* Poroszország
- Bosna *vide* Bosznia
- Bosnia *vide* Bosznia
- Bosznia [Bosna] (Bosnia) – Füg. VII/167
- Bőfalu *vide* Felsőbehinc
- Bratislava *vide* Pozsony
- Braunschweig, D (Brunswiga, Brunsviga) – Füg. VII/397, 455, 458
- Breda, D – Füg. VII/419, 420
- Bresla *vide* Wrocław
- Brunswiga *vide* Braunschweig
- Brunsviga *vide* Braunschweig
- Britannia – Füg. VII/559
- Buda [➤ Budapest] (Budensis Civitas) – xi, **9**, **12**, **13**, **48**, **85**, (**95/8**)
- Budafok [➤ Budapest] **92**
- Budapest *vide* Buda, Budafok, Pest
- Budensis Civitas *vide* Buda
- Carniolia *vide* Krajna
- Cassovia *vide* Kassa
- Castriferrei Comitatus *vide* Vas vármegye
- Catalaunum *vide* Châlons-sur-Marne
- Čechy *vide* Csehország
- Châlons-sur-Marne, F (Catalaunum) – Füg. VII/586
- Colocensis Archiepiscopatus *vide* Kalocsai Érsekség
- Colonia [Köln am Rhein(?) v. Kölln an der Spree(?) v. Genf (?)] – Füg. VII/370, 371, 396, 481, 490, 533, 545
- Colonia ad Spream *vide* Kölln an der Spree
- Colonia Agrippina *vide* Köln am Rhein
- Colonia Allobrogum *vide* Genf
- Comaromiensis Comitatus *vide* Komárom vármegye
- Corbachium *vide* Korbach
- Cremnicium *vide* Körmöcbánya
- Cremnitzensis (Civitas) *vide* Körmöcbánya
- Cremnitzium *vide* Körmöcbánya
- Croatia *vide* Horvátország
- Csanád vármegye (Comitatus Csanadiensis) – Füg. IV/IV
- Csehország [Čechy] (Bohemia) – Füg. VII/133, 193, 202, 276–278
- Csepel-sziget (Insula Csepel) – xii, **92**
- Csongrád vármegye (Comitatus Csongradiensis) – Füg. IV/III

Dacia [*vide etiam* Erdély] – xiii, **30**/
XIII, Füg. VII/574

Dalmácia (Dalmatia) – Füg. VII/35,
(40)

Dalmatia *vide* Dalmácia

Dantiscium *vide* Gdańsk

Danubius *vide* Duna

Debrecen (Debrecinum) – Füg. VII/567

Debrecinum *vide* Debrecen

Delft, NL (Delphi) – Füg. VII/214

Delphi *vide* Delft

Deutschland *vide* Németország

Dévén [Devín ➔ Bratislava/Pozsony,
SK] – **27, 51**

Devín *vide* Dévén

Diószeg [Sládkovičovo, SK] (*Magyar-
diószeg) – xvi, Füg. VI

Dresda *vide* Drezda

Dresden *vide* Drezda

Drezda [Dresden, D] (Dresda) – Füg.
VII/546

Duna (Danubius) – xxii, Füg. IV/III

Egyiptom (Aegyptum) – Füg. VII/
537

Elecske [Aleksince, SK] – **52**

Ellas *vide* Görögország

Erdély (Dacia, Transylvania) – Füg.
III, VII/64, 180, 185

Erfordia *vide* Erfurt

Erfurt, D (Erfordia, Erfurtum) – Füg.
VII/57, 331, 595, 596

Erfurtum *vide* Erfurt

España *vide* Spanyolország

Esztergom – **66, 67**

Esztergom vármegye (Comitatus Stri-
goniensis) – Füg. IV/II; V

Európa (Europa) – **30**/XIV, Füg. VII/
115, 117, 397

Europa *vide* Európa

Fejér vármegye (Comitatus Alba-
Regalensis) – **10**, Füg. IV/II

Felsőbehinc [➔ Behynce/Bőfalu, SK]
– **57**

Felső-szigetközi járás (Processus In-
sulanus Superior) – **28**

Franaequera *vide* Franeker

Frankofurtum [Frankfurt am Main
(?) v. Frankfurt an der Oder (?)]

– Füg. VII/28, 29, 32, 35, 46,
49, 56, 100, 106, 123, 151, 189,
190, 308, 368, 380, 382, 401,
402, 436, 444–446, 448, 453, 480,
484, 523, 530, 540, 562, 589,
597, 599

Frankofurtum ad Moenum *vide*

Frankfurt am Main

Franekera *vide* Franeker

Franeker, NL (Franaequera, Fra-
neckera) – (**60**/IV), Füg. VII/
201, 405

Frankfurt am Main, D (Frankofur-
tum ad Moenum) – Füg. VII/
157, 460 [*vide etiam* Frankofurtum]

Freiburg im Breisgau, D (Fribur-
gum Brisgoviae) – Füg. VII/267

Friburgum Brisgoviae *vide* Frei-
burg im Breisgau

G. Klaucha *vide* Grossen Klaucha

Garamhalászi *vide* Ribár

Gdańsk, PL (Dantiscium) – Füg.
VII/393

Geneva *vide* Genf

Genf, CH (Colonia Allobrogum, Ge-
neva) – Füg. VII/27, 427 [*vide*
etiam Colonia]

Genova, I (Genua) – Füg. VII/468,
469

Genua *vide* Genova

- Germania *vide* Németország
 Glaucha *vide* Grossen Klaucha
 Gotha, D (Irenopolis) – Függ. VII/424, 425, 432, 496, 563
 Gömör vármegye (Comitatus Gömöriensis) – **60/V**, Függ. IV/III
 Görögország [Ellas] (Graecia) – Függ. VII/340, 370, 537
 Graecia *vide* Görögország
 Graecinum *vide* Graz
 Graecium *vide* Graz
 Graz, A (Graecinum, Graecium) – Függ. VII/44, 266
 Grossen Klaucha [$\rightarrow$ Halle, D] (G. Klaucha, Glaucha) – **19, 20**
 Győr (Iaurinum, Iauriensis) – **62, 63, 80, 105**
 Győr vármegye (Comitatus Iauriensis) – Függ. IV/II
 Gyula (Jula) – Függ. VII/185
- Hága ['s-Gravenhage, NL] (Haga Comitum) – Függ. VII/343, 354
 Haga Comitum *vide* Hága
 Hala *vide* Halle an der Saale
 Halla *vide* Halle an der Saale
 Halle an der Saale, D (Hala, Halla) – viii, xiv, xxi, xxiii, **19–21, 32, 94**, Függ. VII/108, 110, 118, 166, 209–211, 433, 457, 464, 485, 504, 505
 Hamburg, D (Hamburgum) – Függ. VII/107, 499
 Hamburgum *vide* Hamburg
 Hanau, D (Hannovia, Hanovia) – Függ. VII/50, 54, 81, 466, 387
 Hannovia *vide* Hanau
 Hanovia *vide* Hanau
 Helmstadium *vide* Helmstedt
- Helmstedt, D (Helmstadium) – Függ. VII/154, 191, 315, 318, 320, 321, 376, 441, 459
 Helvetia *vide* Svájc
 Hercynia silva – Függ. VII/302, 381
 Heves és Külső-Szolnok vármegye (Comitatus Heves et Solnok exterior) – Függ. IV/III
 Hierosolymi *vide* Jeruzsálem
 Hispania *vide* Spanyolország
 Hont vármegye (Comitatus Hontensis, Provincia Honthensis) – xi, xvii, xviii, **59, 69, 71, 82, 83**, Függ. VI [*vide etiam* „Nagyhont vármegye”, Kishonti járás]
 Hontbesenyőd *vide* Pecsényic
 Hontensis maior (Comitatus) *vide* „Nagyhont vármegye”
 Hontensis minor (Comitatus) *vide* Kishonti járás
 Honthensis Provincia *vide* Hont vármegye
 Hontianske Trst'any *vide* Nádas
 Hontnádas *vide* Nádas
 Horvátország [Hrvatska] (Croatia) – Függ. VII/35, (40)
 Hrvatska *vide* Horvátország
 Hungaria *vide* Magyarország
- Iauriensis Comitatus *vide* Győr vármegye
 Iauriensis *vide* Győr
 Ingolstadium *vide* Ingolstadt
 Ingolstadt, D (Ingolstadium) – Függ. VII/143, 225
 Innsbruck, A (Oenipontum) – Függ. VII/47
 Insulanus Superior Processus *vide* Felső-szigetközi járás

Irenopolis *vide* Gotha
Iudea – Füg. VII/537

Jéna [Jena, D] – Füg. VII/275, 292,
366, 372, 390, 391, 395, 399, 439,
477, 523, 529, 581

Jena *vide* Jéna

Jeruzsálem [Yerushalayim, IL] (Hierosolymi) – Füg. VII/130, 138

Jula *vide* Gyula

Kalocsa – **2, 92**

Kalocsai Érsekség (Archiepiscopatus Colocensis) – **2**

Kamocsa [Komoča, SK] – **49**

Kassa [Košice, SK] (Cassovia, Cassoviensis) – **81**, Füg. VII/34, 172, 571, 572

Kecskeméti járás – **9**

Kelecsén *vide* Szenterzsébet

Kelet-India (Ost-Indien) – Füg. VII/209

Késmárk [Kežmarok, SK] – **88**

Kežmarok *vide* Késmárk

Kiel, D (Kilonum) – Füg. VII/388

Kijev [Kijiv, U] (Kiowia) – Füg. VII/399

Kijiv *vide* Kijev

Kilonum *vide* Kiel

Kiowia *vide* Kijev

Király-hegy [Kral'ova hora, SK] (Király Hegye, Kralowske hory) – **(8)**

„Kishont vármegye” *vide* Kishonti járás

Kishontensis Comitatus *vide* Kishonti járás

Kishontensis districtus *vide* Kishonti járás

Kishontensis Processus *vide* Kishonti járás

Kishontensis tractus *vide* Kishonti járás

Kishonti járás („Kishont vármegye”; Comitatus Kishontensis, Comitatus Hontensis minor, districtus Kishontensis, processus Kishontensis, tractus Kishontensis) – xviii, **59, 69–71, 82**, Füg. IV/I; V [!] [*vide etiam* Hont vármegye]

Kiskelecsény *vide* Kiskolacs

Kiskolacsin [➔Nová Dubnica/Újtölgyes, SK] (*Kiskelecsény, Kiss Kolocsány) – Füg. VI

Kiss Kolocsány *vide* Kiskolacs

Komárom vármegye (Comitatus Comaromiensis) – Füg. IV/I

Komoča *vide* Kamocsa

Korbach, D (Corbachium) – Füg. VII/386

Košice *vide* Kassa

Kölln an der Spree, D (Colonia ad Spream) – Füg. VII/456 [*vide etiam* Colonia]

Köln am Rhein, D (Colonia Agrippina) – Füg. VII/36, 158, 213 [*vide etiam* Colonia]

Körmöcbánya [Kremnica, SK] (Civitas Cremnitzensis, Cremnicium, Cremnitzium) –xi, **3**

Kővár vármegye (Comitatus Kőváriensis) – Füg. IV/IV

Kőváriensis Comitatus *vide* Kővár vármegye

Közép-Szolnok vármegye (Comitatus Szolnok mediocris) – Füg. IV/IV

Krain *vide* Krajna

Krajna [➔Slovenija/Szlovénia] (Carniolia, Krain) – Füg. VII/45

Kral'olva hora *vide* Király-hegy

- Kralowske hory *vide* Király-hegy
 Kraszna vármegye (Comitatus Krasznensis) – Füg. IV/IV
 Krasznensis Comitatus *vide* Kraszna vármegye
 Kremnica *vide* Körmöcbánya
 Kuttyavár – (11)
- Labacum *vide* Ljubljana
 Lauingen, D (Lavinga Rhetorum) – Füg. VII/289
 Lausitz, D (Lusatia) – Füg. VII/193
 Lavinga Rhetorum *vide* Lauingen
 Legnica, PL (Liegnitz, Lignicium) – Füg. VII/286
 Leiden, NL (Leyda, Lugdunum Batavorum) – Füg. VII/59, 60, 167, 208, 341, 342, 345, 352, 353, 358, 392, 415, 418, 429, 430, 483, 552, 578, 587, 594, 606 [*vide etiam* Lugdunum]
 Leipzig *vide* Lipcse
 Lentii *vide* Linz
 Lentium *vide* Linz
 Leutschovia *vide* Lőcse
 Leuven, B (Lovanium) – Füg. VII/229
 Lévai járás – 14/II
 Levoča *vide* Lőcse
 Leyda *vide* Leiden
 Liegnitz *vide* Legnica
 Lignicium *vide* Legnica
 Linci ad Istrum *vide* Linz
 Lincium *vide* Linz
 Lintium *vide* Linz
 Lintzium *vide* Linz
 Linz, A (Lentii, Lentium, Linci ad Istrum, Lincium, Lintium, Lintzium, Linzium) – Füg. VII/273, 274, 279, 280, 283–285, 287, 288, 291, 293–297, 299, 301–303, 305–307, 309–311
 Linzium *vide* Linz
 Lipcse [Leipzig, D] (Lipsia, Liptzk) – Füg. VII/14, 20, 21, 39, 41, 63, 68, 84, 119, 121, 122, 132, 163, 182, 200, 264, 332, 349, 362, 369, 373, 374, 377, 413, 414, 417, 421–423, 431, 435, 438, 463, 472, 479, 487, 506, 507, 509, 534, 547–549, 551, 553, 580, 582
 Lipsia *vide* Lipcse
 Liptó vármegye (Comitatus Liptoviensis) – x, xi, **6, 7, 41, 58**, Füg. IV/I; V
 Liptószentmiklós [Liptovský Mikuláš, SK] – **6**
 Liptovské Kl'ačany *vide* Szentterzsébet
 Liptovský Mikuláš *vide* Liptószentmiklós
 Liptzk *vide* Lipcse
 Lišov *vide* Lissó
 Lissó [Lišov, SK] – Füg. VI
 Ljubljana, SLO (Labacum) – Füg. VII/45
 Londinum Scanorum *vide* Lund
 Losonci járás – 14/V, VI
 Lovanium *vide* Leuven
 Lőcse [Levoča, SK] (Leutschovia) – **95**, Füg. VII/174, 339, 443, 465
 Lubeca *vide* Lübeck
 Lugdunum [Leiden(?), v. Lyon(?)] – Füg. VII/483, 531, 544, 555, 556, 585, 605
 Lugdunum Batavorum *vide* Leiden
 Lugdunum Gallorum *vide* Lyon
 Lund, S (Londinum Scanorum) – Füg. VII/513

- Lusatia *vide* Lausitz
 Lübeck, D (Lubeca) – Füg. VII/109
 Lyon, F (Lugdunum Gallorum) –
 Füg. VII/573 [*vide etiam*
 Lugdunum]
- Magdeburg, D (Magdeburgum) –
 Füg. VII/550
 Magdeburgum *vide* Magdeburg
 Magnum Varadinum *vide* Nagyvárád
 Magyardiószeg *vide* Diószeg
 Magyarország (Hungaria, Pannonia,
 Ungaria) – vii, xi, xiii, xvii, xxi,
 xxiii, xxv, xxvi, **30/I–XVI, 40, 46,**
80, 87, Füg. IV, VI, VII/ 1–4, 30,
 31, 33, 37, 66, 90, 138, 166, 172,
 176, 178, 180, 181, 185, 187, 202,
 226, 277, 335, 336, 337, 338, 339,
 375, 408, 409, 472, 492, 572
 Mainz, D (Moguntia) – Füg. VII/
 124, 389
 Makád – **92**
 Máramaros vármegye – Füg. IV/IV
 Marburg, D (Marpurgum) – Füg.
 VII/252–255, 323
 Marpurgum *vide* Marburg
 Mediolanum *vide* Milánó
 Michal nad itavou *vide* Szentmi-
 hályúr
 Milánó [Milano, I] (Mediolanum) –
 Füg. VII/8–13
 Moesia (Moesia utraque, Moesiae) –
29, (30/XV), 56
 Moguntia *vide* Mainz
 Mohács – Füg. VII/65
 Monasterium *vide* Münster
 Moravia *vide* Morvaország
 Moscovia *vide* Moszkva
 Moson vármegye (Comitatus Moso-
 niensis) – **10,** Füg. IV/II
- Moszkva (Moscovia) – Füg. VII/259
 Münster, D (Monasterium) – Füg.
 VII/563
- Nádas [Hontianske Trst'any, SK]
 (*Hontnádas) – Füg. VI
 „Nagyhont vármegye” [=Hont vár-
 megye a kishonti járás nélkül]
 (Comitatus Hontensis maior, Co-
 mitatus Nagy-Hont, Comitatus
 Nagyhontensis) – xviii, xxvi, **59,**
82, Füg. IV/I; V [*vide etiam* Hont
 vármegye]
 Nagy-Hont Comitatus *vide* „Nagy-
 hont vármegye”
 Nagy-Hontensis Comitatus *vide*
 „Nagy-hont vármegye”
 Nagyócsa *vide* Ocsova
 Nagyszombat [Trnava, SK] (Tyr-
 navia) – **25, (27),** Füg. I, VII/33,
 37, 85, 168–170, 178, 221–224,
 334–336, 408, 491, 494, 495,
 570, 576, 588
 Nagyvárád [Oradea, RO] (Mag-
 num Varadinum) – Füg. III
 Napoli *vide* Nápoly
 Nápoly [Napoli, I] (Neapolis) –
 Füg. VII/58, 130, 138, 164
 Neapolis *vide* Nápoly
 Németország [Deutschland] (Ger-
 mania, Teutonia) – Füg. VII/
 110, 125, 202, 381, 461, 562
 Neograd *vide* Nógrád
 Neogradiensis Comitatus *vide* Nóg-
 rád vármegye
 Neopraga – Füg. VII/300
 Neosoliensis (Urbs) *vide* Beszterce-
 bánya
 Neosolium *vide* Besztercebánya
 Nitra *vide* Nyitra

- Nitriensis Comitatus *vide* Nyitra vármegye
- Nógrád (Neograd) – xvi, Függ. III
- Nógrád vármegye (Comitatus Neogradiensis) – xi, xii, xvi, **14/V**, VI, **22**, Függ. IV/I; V
- Noriberga *vide* Nürnberg
- Nová Dubnica *vide* Kiskolacs
- Nové Mesto nad Váhom *vide* Vágújhely
- Nürnberg, D (Athenae Noricae, Noriberga) – **60**, Függ. VII/38, 91, 92, 101, 125, 159, 212, 233, 322, 500, 511, 512, 590, 593, 598
- Nyitra [Nitra, SK] – **15**
- Nyitra vármegye (Comitatus Nitriensis) – viii, x, xi, xii, xvii, xviii, **14/I**, **15**, **23**, **49**, **52**, **53**, **57**, **78**, **86**, Függ. IV/I
- Nyitrai járás – **49**, **52**, **86**
- Očová *vide* Ocsova
- Ocsova [Očová, SK] (*Nagyócsa, Otsovia) – (**94**)
- Oenipontum *vide* Innsbruck
- Oradea *vide* Nagyvárad
- Osnabruga *vide* Osnabrück
- Osnabrück, D (Osnabruga) – Függ. VII/563
- Ost-Indien *vide* Kelet-India
- Oszlányi járás – **14/II**
- Otsovia *vide* Ocsova
- Oxford, GB (Oxonium) – Függ. VII/416
- Oxonium *vide* Oxford
- Österreich *vide* Ausztria
- Padova, I (Patavium) – Függ. VII/204, 363, 574
- Pannonia – **27** [*vide* etiam Magyarorszag]
- Paris *vide* Párizs
- Parisii *vide* Párizs
- Párizs [Paris, F] (Parisii) – Függ. VII/68–71, 75–80, 364, 538
- Patavium *vide* Padova
- Patvaróc [Potvorice, SK] (Patvarocz) – (**78**)
- Pavia, I (Ticinum) – Függ. VII/144, 145
- Pečenice *vide* Pecsényic
- Pecsenicz *vide* Pecsényic
- Pecsényic [Pečenice, SK] (*Hontbesenyőd, Pecsencz) – Függ. VI
- Perugia, I (Perusia) – Függ. VII/184
- Perusia *vide* Perugia
- Pest [Budapest] (urbs Pestensis) – **72**, **89**
- Pest-Pilis-Solt vármegye (Comitatus Pest-Pilis-Solt, Pest-Pilis-Scholt) – xi, xii, **2**, **9**, **11**, **72**, **89**, **90**, **92**, **93**, Függ. IV/I
- Petropolis *vide* Szentpétervár
- Pilisi járás (Pilisiensis districtus s. processus) – (**9**), **11**, **12**, **92**
- Pisoniensis (urbs) *vide* Pozsony
- Pisoniensis Comitatus *vide* Pozsony vármegye
- Pisonium *vide* Pozsony
- Plieska(?) – Függ. VI
- Podunajské Biskupice *vide* Püspöki
- Poroszország [Preussen, D] (Borussia) – Függ. VII/137
- Posega Comitatus *vide* Pozsega vármegye
- Posoniensis (urbs) *vide* Pozsony
- Posoniensis Comitatus *vide* Pozsony vármegye
- Posonium *vide* Pozsony
- Potvorice *vide* Patvaróc

- Pozsega vármegye (Comitatus Posega) – xviii, Függ. IV/II
- Pozsony [Bratislava, SK] (Pisonium, Posonium, Urbs s. civitas Pisoniensis s. Posoniensis) – vii–x, xii, xiii, xvi, xix, xxi–xxiv, xxvi, xxvii, **1, 4, 14/I, III–V, 18, 21, 25, 26, (27), 28, 29, 30/II, VI, VII, XIII–XV, 42, 46, 60/I, I/a, 68, 80, 82, 85, 91, 92, 95/2, 4, 6, 97, 98, (100), 101, 105, 107, 109–111**, Függ. I, II, IV, VII/90, 398, 492, 493
- Pozsony vármegye (Comitatus Pisoniensis s. Posoniensis) – viii, xi, **16, 25, 27, 28, 40, 42, 43, 51, 54**, Függ. IV/I
- Pozsonypüspöki *vide* Püspöki
- Prága [Praha, CZ] (Praga) – Függ. VII/53, 192, 193, 278, 300, 304, 312, 313, 316
- Praga *vide* Prága
- Preussen *vide* Poroszország
- Püspöki [Podunajské Biskupice Bratislava/Pozsony, SK] (*Pozsonypüspöki, Püspöky) – **(40)**
- Ráckeve – **92**
- Ratisbona *vide* Regensburg
- Regensburg, D (Ratisbona) – Függ. VII/265, 442
- Respublica Romana *vide* Római Köztársaság
- Ribár [→Šliač/Szliácsfürdő, SK] (*Garamhalászi, Ribarienses thermae) – xiii, **77**
- Ribarienses (thermae) *vide* Ribár
- Rintelim ad Visurgim *vide* Rinteln
- Rinteln, D (Rintelim ad Visurgim) – Függ. VII/502
- Róma [Roma, I] – Függ. VII/128, 251, 259
- Roma *vide* Róma
- Római Birodalom (Romanum Imperium) – Függ. VII/378
- Római Köztársaság (Respublica Romana) – Függ. VII/51
- Romanum Imperium *vide* Római Birodalom
- Rostochium *vide* Rostock
- Rostock, D (Rostochium) – Függ. VII/317
- Rózsahegy [Ružomberok, SK] – **(64)**
- Ružomberok *vide* Rózsahegy
- Sabaudia *vide* Savoya
- Sachsen *vide* Szászország
- Sajótíba *vide* Tiba
- Šal'a *vide* Vecse
- Sanctae Elisabethae Ecclesia *vide* Szentersébet
- Sarmatia – Függ. VII/135
- Sáros vármegye (Comitatus Sárochensis) – Függ. IV/III
- Savoya (Sabaudia) – Függ. VII/87, 394
- Saxonia *vide* Szászország
- Scopusiensis terra (Comitatus) *vide* Szepes vármegye
- Schemniciensis (urbs) *vide* Selmecbánya
- Schemnicium *vide* Selmecbánya
- Schemnitziensis processus *vide* Selmecbányai járás
- Schemnitzium *vide* Selmecbánya
- Schweiz *vide* Svájc
- Sclavonia *vide* Szlavónia
- Scythia – xiii, **30/VI**
- Selmecbánya [Banská Štiavnica, SK] (Schemnicium, Schemnitzium, Urbs Schemniciensis) – (3), **82, 84**

- Selmechányai járás (processus Schemnitziensis) – Függ. V
- Semproniensis Comitatus *vide* Sopron vármegye
- ‘s-Gravenhage *vide* Hága
- Sicilia *vide* Szicília
- Sigethum *vide* Szigetvár
- Silesia *vide* Szilézia
- Simigiensis Comitatus *vide* Somogy vármegye
- Sirmiensis Comitatus *vide* Szerém vármegye
- Sklené Teplice *vide* Szklenó
- Sklenenses (Thermae) *vide* Szklenó
- Sládkovičovo *vide* Diószeg
- Sliach *vide* Ribár
- Smrecsán-patak (Smretsan) – **6**
- Solti járás – **11, 92**
- Somogy vármegye (Comitatus Simigiensis) – **10**, Függ. IV/II
- Soogó (?) – **(11)**
- Sopron (Soproniensis) – **(64)**
- Sopron vármegye (Comitatus Semproniensis) – Függ. IV/II
- Spanyolország [España] (Hispania) – Függ. VII/130, 138, 277
- Speyer, D (Spira) – Függ. VII/539
- Spira *vide* Speyer
- Stájerország [Steiermark, A] (Styria) – Függ. VII/44
- Steiermark *vide* Stájerország
- Stockholm, S (Stockholmia) – Függ. VII/117
- Stockholmia *vide* Stockholm
- Strasbourg, F (Argentina, Argentoratum, Augusta Treborum) – Függ. VII/62, 142, 146, 148–150, 205, 231, 234, 239–250, 256–258, 260–262, 281, 325, 338, 359, 381, 488, 514–521, 565
- Strigoniensis Comitatus *vide* Esztergom vármegye
- Styria *vide* Stájerország
- Súdovce *vide* Szúd
- Sultzbacum *vide* Sulzbach
- Sulzbach, D (Sultzbacum) – Függ. VII/510
- Svájc [Schweiz] (Helvetia) – Függ. VII/113, 566
- Svätý Jur *vide* Szentgyörgy
- Szabolcs vármegye (Comitatus Zabolcsensis) – Függ. IV/IV
- Szaladiensis Comitatus *vide* Zala vármegye
- Szankt-Petyerburg *vide* Szentpétervár
- Szászország [Sachsen, D] (Saxonia) – Függ. VII/136
- Szatmár vármegye (Comitatus Szatmariensis) – Függ. IV/IV
- Szenterzsébet [Liptovské Kl’any/Kelecsén, SK] (Sanctae Elisabethae Ecclesia) – **41**
- Szentgyörgy [Svätý Jur, SK] – **(27)**
- Szentmárton (*Szigetszentmárton) – **92**
- Szentmihályúr [Michal nad itavou, SK] – **52**
- Szentmiklós (*Szigetszentmiklós) – **92**
- Szentpétervár [Szankt-Petyerburg, RU] (Petropolis) – Függ. VII/93–95
- Szepes vármegye (terra Scepusiensis) – xiii, **88**, Függ. IV/III
- Szerém vármegye (Comitatus Sirmiensis) – xviii, Függ. IV/II
- Szicília (Sicilia) – Függ. VII/130, 138
- Szigetszentmárton *vide* Szentmárton
- Szigetszentmiklós *vide* Szentmiklós

- Szigetújfalu *vide* Újfalu
 Szigetvár (Sigethum, Zygethum) –
 Függ. VII/185, 187
 Szilázia (Silesia) – Függ. VII/193
 Sklené [Sklené Teplice, SK] (*Szkle-
 nófürdő, Thermae Sklenenses) –
 xiii, **45**, **74–77**
 Szlavónia (Sclavonia) – Függ. IV/II
 Szliácsfürdő *vide* Ribár
 Szolnok mediocris Comitatus *vide* Kö-
 zép-Szolnok vármegye
 Szúd [Súdovce, SK] (Szúddó) – Függ.
 VI
 Szúddó *vide* Szúd
 Temes vármegye (Comitatus Temes-
 váriensis) – Függ. IV/IV
 Teutonia *vide* Németország
 Thorunium *vide* Toruń
 Thrákia (Thracia) – **29**, **(30/XV)**, **56**
 Thuringia *vide* Thüringia
 Thurociensis Comitatus *vide* Túróc
 vármegye
 Thüringen *vide* Thüringia
 Tiba ➔ Bohúňovo/Lekenye, SK] (*Sa-
 jótiba) – **60/V**
 Tibiscus *vide* Tisza
 Ticinum *vide* Pavia
 Tigurum *vide* Zürich
 Tisza (Tibiscus) – Függ. IV/IV, VII/
 572
 Tolna vármegye (Comitatus Tolnen-
 sis) – Függ. IV/II
 Tolnensis Comitatus *vide* Tolna vár-
 megye
 Torna vármegye (Comitatus Tornen-
 sis) – Függ. IV/III
 Tornensis Comitatus *vide* Torna vár-
 megye
 Toruń, PL (Thorunium) – Függ. VII/
 340
 Tököl – **92**
 Trajectum ad Rhenum *vide*
 Utrecht
 Transylvania *vide* Erdély
 Trenchinium *vide* Trencsén
 Trenčín *vide* Trencsén
 Trencsén [Trenčín, SK] (Trenchi-
 nium) – Függ. VII/195, 203
 Trencsén vármegye (Comitatus
 Trencsinensis) – Függ. IV/I; VI
 Trencsinensis Comitatus *vide* Tren-
 csén vármegye
 Trnava *vide* Nagyszombat
 Tubinga *vide* Tübingen
 Tugium *vide* Zug
 Túróc vármegye (Comitatus Thu-
 rociensis) – xi, xii, xxiii, **5**, **14**/
 III, Függ. IV/I; V
 Tübingen, D (Tubinga) – Függ. VII/
 115, 236, 237, 263, 269, 270,
 400, 450, 451
 Thüringia [Thüringen, D] (Thurin-
 gia) – Függ. VII/136
 Tyrnavia *vide* Nagyszombat
 Ugocsa vármegye (Comitatus Ugot-
 sensis) – Függ. IV/IV
 Ugotsensis Comitatus *vide* Ugocsa
 vármegye
 Újfalu (*Szigetújfalu) – **92**
 Újtölgyes *vide* Kiskolacsin
 Ulm, D (Ulma) – Függ. VII/478
 Ulma *vide* Ulm
 Ung vármegye (Comitatus Ungh-
 váriensis) – Függ. IV/III
 Utrecht, NL (Trajectum ad Rhe-
 num) – Függ. VII/437
 Vác – **89**
 Vág (Vagus) – Függ. VII/572

- Vágsellye *vide* Vecse
 Vágújhely [Nové Mesto nad Váhom, SK] – **53, 78**
 Vágújhelyi járás – (78)
 Vagus *vide* Vág
 Vágvecse *vide* Vecse
 Valachia – Füg. VII/183
 Valkó vármegye (Comitatus) – Füg. IV/II
 Vallesia *vide* Wallis
 Vas vármegye (Comitatus Castriferrei) – Füg. IV/II
 Vecse ➔ Šal'a/Vágsellye, SK] (*Vágvecse) – **86**
 Vödörös [Voderady, SK] (Vödröd) – **28**
 Velence [Venezia, I] (Venetiae) – Füg. VII/333
 Venetiae *vide* Velence
 Venezia *vide* Velence
 Verőce (Verőcze) vármegye – xviii, Füg. IV/II
 Veszprém vármegye (Comitatus Veszprimiensis) – Füg. IV/II
 Vienna *vide* Bécs
 Vienna Austriae *vide* Bécs
 Vienna Pannoniae *vide* Bécs
 Vihnenses (thermae) *vide* Vihnye
 Vihnye [Vyhne, SK] (Vihnenses thermae, Wyhnenses thermae) – xii, xiii, **14/II, 47, 55, 73–76**
 Vinár (?) – Füg. VI
 Vindobona Austriae *vide* Bécs
 Vindobona *vide* Bécs
 Viteberga *vide* Wittenberg
 Voderady *vide* Vödörös
 Vödröd *vide* Vödörös
 Bratislavia *vide* Wrocław
 Vyhne *vide* Vihnye
 Wallis, CH (Vallesia) – Füg. VII/379
 Wien *vide* Bécs
 Wittenberg, D (Viteberga) – Füg. VII/183, 185, 187, 199, 272, 375, 452, 486, 501, 503, 535
 Wrocław, PL (Borosló, Bresla, Bratislavia) – Füg. VII/111, 472, 473, 475, 476
 Wyhnenses (thermae) *vide* Vihnye
 Yerushalayim *vide* Jeruzsálem
 Zágráb [Zagreb, HR] (Zagrabien-sis) – **80**
 Zala vármegye (Comitatus Szaladiensis) – Füg. IV/II
 Zaránd vármegye – Füg. IV/IV
 Zemplén vármegye (Comitatus Zempliniensis) – Füg. IV/III
 Zitta *vide* Zittau
 Zittau, D (Zitta) – Füg. VII/194
 Zlaté Moravce *vide* Aranyosmarót
 Zoliensis Comitatus *vide* Zólyom vármegye
 Zólyom [Zvolen, SK] – (8)
 Zólyom vármegye (Comitatus Zoliensis) – xi, xii, **8, 14/IV, (22), 44/1–3, (94)**, Füg. IV/I; V
 Zug, CH (Tugium) – Füg. VII/120
 Zürich, CH (Tigurum) – Füg. VII/113, 322, 379, 543, 566
 Zvolen *vide* Zólyom
 Zygethum *vide* Szigetvár

SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

A személynévmutatóban használt rövidítések, jelek („Függ.”, félkövér számok, zárójelbe tett számok stb.) magyarázatát l. a helynévmutató bevezetőjében. Dőlt betűvel szedtük a szakirodalomban szereplő személyeket. Bél Mátyásnak csak a könyvjegyzékben való előfordulását mutatóztuk!

- Ategyptius, Matthaeus *vide* Egizio, Matteo
 Aemilius Probus *vide* Nepos, Cornelius
 Aeneas <Sylvius> *vide* Pius (II., pápa)
 Agathias <Scholasticus> – Függ. VII/129, 131
 Agathius *vide* Agathias <Scholasticus>
 Agesilaus – Függ. VII/241
 Albert (II., Habsburg, osztrák herceg) – Függ. VII/41
 Albinus, Josephus – Függ. VII/304
 Albinus, Petrus – Függ. VII/183, 187
 Albinus, Theophilus *vide* Weise, Johann Michael
 Alexandrus <Magnus> *vide* Sándor <Nagy>
 Allix, Pierre – Függ. VII/391
 Althamer, Anderas – Függ. VII/125
 Ambró család (Ambroianus) – Függ. VI
 Ambrózy György – **38**
 Ammianus Marcellinus *vide* Marcellinus, Ammianus
 Andreas Zoerardus *vide* Zoerárd-András (Szent)
 Antonius, Marcus – Függ. VII/473
 Antonius, Marcus Aurelius *vide* Marcus Aurelius Antonius
 Apollonius
 Apollonius <Tyanensis> – Függ. VII/229
 Aquila, Johannes – Függ. VII/490
 Arator <Diaconus> – Függ. VII/329
 Aristoteles – Függ. VII/68–71, 247
 Arrianus, Flavius – Függ. VII/344
 Asztrik – **2**
 Attila (hun fejedelem) – **60/V, 79**, Függ. VI
 Augustus *vide* Octavianus, C. Iulius Caesar
 Aventinus, Iohannes – Függ. VII/22, 140
 Avianus, Hieronymus – Függ. VII/414
 Bacon <de Verulamio>, Francis – Függ. VII/602, 603
 Bahil György – **39**
 Balbin, Bohuslaus Aloysius – Függ. VII/53
 Bánffy Miklós – (**80**)
 Barclaius, Johannes *vide* Barclay, John
 Barclay (Barclaius), John – Függ. VII/604
 Barnewitz, Frederik – Függ. VII/235
 Basilius *vide* Vaszilij
 Báthor Opos (báthi) – Függ. VI
 Batthyány József – viii, **40**
 Batthyány Lajos – Függ. IV/II
 Baudius, Dominicus – Függ. VII/583

- Baumgartnerus, Urbanus *vide* Paumgarten, Urban
- Beaufort, Louis de – Füg. VII/392
- Becmann, Christian – Füg. VII/436
- Beelius *vide* Bél Károly András
- Beer Frigyes – **109**
- Behem, Johannes Henricus – Füg. VII/267
- Bel *vide* Bél János Teofil, Bél Károly András, Bél Mátyás Gottfried
- Bél (Bel, Belius) János Teofil – Füg. VII/89 (?), 110 (?), 358 (?)
- Bél (Beelius, Bel, Belius) Károly András – Füg. VII/68, 89 (?), 110 (?), 358 (?)
- Bél (Bel, Belius) Károly Gottfried – Füg. VII/89 (?), 110 (?), 358 (?)
- Bél (Belius) Mátyás (I. bev. szövv.) – Füg. VII/1–4, 14, 39, 90
- Béla (IV., magyar király) – (**95**)
- Belius *vide* Bél János Teofil, Bél Károly András, Bél Mátyás Gottfried
- Belius, Matthias *vide* Bél Mátyás
- Belli (Bellus), Giulio – Füg. VII/46
- Bellonius, Petrus *vide* Belon, Pierre
- Belon (Bellonius), Pierre – Füg. VII/537
- Bembo, Pietro – Füg. VII/228, 483
- Bengay (?) Miklós – **60/V**
- Beniczky Tamás – **5**
- Bentlejus, Richardus *vide* Bentley, Richard
- Bentley (Bentlejus), Richard – Füg. VII/215
- Benzen, Henningus – Füg. VII/317
- Berenicus, Theodosius *vide* Bernegger, Matthias
- Bernegger (Berenicus), Matthias – Füg. VII/146, 148, 150, 205, 281
- Besold, Christoph – Füg. VII/236, 237
- Besson, Jacques – Füg. VII/543
- Bethlen Gábor (erdélyi fejedelem) – Füg. VII/202
- Bethlen János – Füg. VII/569
- Birckheimerus, Bilibaldus *vide* Pirckheimer, Willibald
- Bischoff, Augustinus – Füg. VII/462
- Blancardus, Nicolaus *vide* Blankaart, Nikolaas
- Blankaart (Blancardus), Nikolaas – Füg. VII/344
- Blauker, Johannes – Füg. VII/306
- Bocatius, Johannes *vide* Bock, Johann
- Bock (Bocatius), Johann – **81**, Füg. VII/407
- Bodickerus, Johannes *vide* Bödiker, Johann
- Bodin, Jean – Füg. VII/484
- Boeckler (Boeclerus), Johann Heinrich – Füg. VII/235, 239, 241–245, 257, 260, 388
- Boeclerus, Johannes Henricus *vide* Boeckler, Johann Heinrich
- Boehme (Bohemus Aubanus), Johann – Füg. VII/560
- Boemerus *vide* Böhmer, Philipp Ludwig
- Bohemus Aubanus, Johannes *vide* Boehme, Johann
- Bohus György – xiii, **21/1–16**, **88**
- Bonbardus, Michael – xxii
- Bonfini, Antonio – Füg. VII/29, 30
- Bongars, Jacques de – Füg. VII/28
- Borbonius, Matthias – Füg. VII/548

- Boxhorn, Marcus Zuerius – Füg. VII/106
- Bödiker (Bodickerus), Johann – Füg. VII/456
- Böhmer (Boemerus), Philipp Ludwig – Füg. VII/523–528
- Braudlacht, Georg – Füg. VII/595
- Breithaupt, Joachim Just – **94**
- Breuninger, Friedrich Wilhelm – Füg. VII/400
- Brucker (Bruckerus), Johann Jakob – Füg. VII/88
- Bry, Theodor de – Füg. VII/189, 190
- Buchanan, George – Füg. VII/470, 587
- Buchner, August – Füg. VII/84, 480
- Buchner, Johann – Füg. VII/287, 294, 309
- Buddaeus *vide* Buddeus, Johann Franz
- Buddeus (Buddaeus), Johann Franz – (**110**), Füg. VII/108, 362, 504, 505
- Burman (Burmennus), Pieter – Füg. VII/342
- Burmennus, Petrus *vide* Burman, Pieter
- Burrhus, Sextus Afranius – Füg. VII/262
- Busbecq (Busbequius), Ogier Ghislain de – Füg. VII/401
- Busbequius, Augerius Gislennus *vide* Busbecq, Ogier Ghislain de
- Buxtorf, Johann (id.) – Füg. VII/410, 411, 426, 428
- Buxtorf, Johann (if.) – Füg. VII/410
- Caesar, Caius Iulius – Füg. VII/341
- Caesar, Franciscus Maria – Füg. VII/164
- Cahlenus, Friedrich – Füg. VII/474
- Calanus, Juvencus Coelius – Füg. VI
- Caligula (Gaius Caesar, római császár) – Füg. VII/244
- Callimachus, Philippus *vide* Philippus <Bonaccursius>
- Camden, William – Füg. VII/559
- Camerarius, Joachim – Füg. VII/72–73
- Campanella, Tomasso – Füg. VII/104, 147
- Cantalicio (Cantalycius), Giovanni Battista – Füg. VII/333
- Cantalycius *vide* Cantalicio, Giovanni Battista
- Carafa, Carlo – Füg. VII/562
- Cardano (Cardanus), Geronimo – Füg. VII/530
- Cardanus, Hieronymus *vide* Cardano, Geronimo
- Carion, Johann – Füg. VII/26
- Carolus <Magnus> *vide* Károly (I., Nagy, frank uralkodó)
- Carolus *vide* Károly
- Cartesius, René *vide* Descartes, René
- Caryophilus, Paschalis *vide* Garofalo, Pasquale
- Casaubon, Isaac – Füg. VII/346
- Casellius, Ioannes Ulricus Io. F. – Füg. VII/319
- Casellius, Johannes – Füg. VII/315
- Cassius <Dio> – Füg. VII/235
- Cato, Marcus Porcius – Füg. VII/216
- Caussin, Nicolas – Füg. VII/213
- Cellarius, Christoph – xxii, Füg. VII/84, 372, 457, 582
- Celsus, Aurelius Cornelius – Füg. VII/366
- Celtes, Konrad – Füg. VII/381

- Chai Gaon – Füg. VII/422
 Chalcocandylas *vide* Laonicus Chalcocandylas
 Charmyntes – Füg. VII/461
 Chokier de Surlet, Jean de – Füg. VII/124
 Christmann, Johann Jakob – Füg. VII/239
 Cicero, Marcus Tullius – Füg. VII/72, 73, 264, 580
 Clauberg, Johann – Füg. VII/510
 Claudius (Tiberius Claudius Drusus, római császár) – Füg. VII/244
 Clemens VII. *vide* Kelemen, VII.
 Clericus, Johannes *vide* LeClerc, Jean
 Cleselius, Melchior *vide* Klesl, Melchior
 Clusius, Carolus *vide* L'Ecluse, Charles de
 Cnipplingius, Borchardus – Füg. VII/355
 Coelner (Colnerus), Johann – Füg. VII/386
 Colnerus, Johannes *vide* Coelner, Johann
 Columbus, Antonius Franciscus – Füg. VII/282
 Columella, Lucius Iunius Moderatus – Füg. VII/216
 Comenius, Johann Amos – Füg. VII/108
 Comes, Natalis *vide* Conti, Natale
 Conradus (de Lichtenau) – Füg. VII/52
 Contarini (Contarenus), Giovanni Pietro – Füg. VII/188
 Conti (Comes), Natale – Füg. VII/448
 Cornelius, Heinrich – Füg. VII/531, 532
 Corvinus van Beldern, Arnold – Füg. VII/591, 592
 Cottureau DuClos (Duclos), Samuel – Füg. VII/606
 Cranichfeld, Wilhelm Heinrich – Füg. VII/318
 Creissius, Johannes – Füg. VII/320
 Crinesius, Christophorus – Füg. VII/285
 Csáky (Csakius) Pál, gr. – Füg. VI
 Csernovicius, Johannes *vide* Czer-novich János
 Csernovicsius, Johannes *vide* Czer-novich János
 Curtius Rufus, Quintus – Füg. VII/343
 Czernovich (Csernovicius, Csernovicsius) János – Füg. VII/192, 198
 Damianus a Goes *vide* Goes, Damiao de
 Dannhauer, Johann Conrad – Füg. VII/256, 514–521
 Descartes (Cartesius), René – Füg. VII/512
 Dietrichstein, Rudolphus a – Füg. VII/281
 Dietz (Diezius), Wilhelm – Füg. VII/478
 Diezius, Guilielmus *vide* Dietz, Wilhelm
 Dio *vide* Cassius <Dio>
 Dionysius <Halicarnasseus> – Füg. VII/61
 Dobó Domokos (?) (Ruszkai), gr. – Füg. VI
 Drazowa, Martinus de – Füg. VII/196

- Dreiling, Melchior – Füg. VII/260
 Driesch, Gerhard Cornelius van den – Füg. VII/404
 Drugeth Bálint (Homonnai) – **60/V/11**
 Du Cange, Charles du Fresne – Füg. VII/77–80
 Du Fresne, Carolus *vide* Du Cange, Charles du Fresne
 Du Hamel, Jean-Baptiste – Füg. VII/91, 92
 Du Vallius, Guilielmus *vide* DuVal, Guillaume
 Dubravius, Jan Skála – Füg. VII/472
 Duclos *vide* Cottereau DuClos, Samuel
 Durantinus, Constantius Felicius – Füg. VII/264
 DuVal (Du Vallius), Guillaume – Füg. VII/68
- Ebel, Caspar – Füg. VII/252–254
 Eberhard, Johann Thomas – Füg. VII/245
 Ebert, Jakob – Füg. VII/423
 Ebert, Theodor – Füg. VII/413, 421, 423
 Eckhard, Justus – Füg. VII/254, 255
 Eckhardus, Andreas – Füg. VII/299
 Egizio (Aegyptius), Matteo – Füg. VII/58
 Eling, Lorenz Ingewald – Füg. VII/431
 Engelbertus <Admontensis> – Füg. VII/378
 Engelhard (pozsonyi ev. lelk.) – **(100?)**, Füg. I.
 Epaminondas – Füg. VII/243
 Epictetus – Füg. VII/533
- Erasmus Roterodamus, Desiderius – Füg. VII/81, 233, 326, 577–579
 Erdmann, Adam – Füg. VII/463
 Erdreich, Venceslaus – Füg. VII/471
 Erpenius, Thomas – Füg. VII/415, 429, 430
 Espichius, Jacobus Valentinus – Füg. VII/258
 Esterházy Pál – Füg. VI
 Estienne (Stephanus), Charles – Füg. VII/444, 538
 Eugén herceg *vide* Savoyai Jenő
 Eugenius, princeps Sabaudiae *vide* Savoyai Jenő
 Eutropius – Füg. VII/372
- Faber, Basilius – Füg. VII/84
 Faber, Vitus – Füg. VII/593
 Faschko, Jacobus – Füg. VII/249
 Feigius, Johann Constantin – Füg. VII/160, 161
 Fenetus *vide* Fenotus
 Fenotus, Johannes Antonius – Füg. VII/542
 Ferdinánd (II., osztrák főherceg, majd német-római császár, magyar király) – Füg. VI, VII/277, 293
 Ferdinánd (III., német-római császár) – Füg. VII/171, 179
 Florus, M. Marcus – Füg. VII/234
 Forgách Ferenc – Füg. VII/169
 Forgách Imre – Füg. VII/187
 Forstner, Christoph von – Füg. VII/488
 Francke, August Hermann – **19**
 Frangepán (Frangepani) Ferenc Kristóf – Füg. VII/67

- Frangepani, Franciscus Christophorus *vide* Frangepán Ferenc Kistróf
 Frantz, Johann Joachim – Füg. VII/247
 Fregoso (Fulgosus), Battista – Füg. VII/545
 Freher, Marquard – Füg. VII/54
 Freig, Johannes Thomas – Füg. VII/498
 Fresne, Carolus du *vide* Du Cange, Charles du Fresne
 Frey (Knickknackius), Janus Caecilius – Füg. VII/314
 Freylinghausen, Johann Anastasius – **32**
 Frid, Johann Jakob – Füg. VII/246
 Friedrich Achilles (württembergi herceg) – Füg. VII/115
 Frigyes (V., pfalzi választó, I., cseh király) – Füg. VII/207, 276, 278
 Frischlin, Nicodemus – Füg. VII/453
 Frölich Dávid – Füg. VII/174, 175, 406
 Fulgosus, Baptista *vide* Fregoso, Battista
 Funccius, Christianus *vide* Funck, Christian
 Funck (Funccius), Christian – Füg. VII/553
 Führstein, Andreas – Füg. VII/250
 Fülöp (III., spanyol király) – Füg. VII/277

 Gabelmann, Nicolaus – Füg. VII/204
 Galatinus, Petrus – Füg. VII/55
 Galba (Servius Sulpicius Galba, római császár) – Füg. VII/245
 Gambs, Johann Jakob – Füg. VII/243
 Gambs, Johann Sebastian – Füg. VII/262
 Garofalo (Caryophilus), Pasquale – Füg. VII/64
 Garth, Helwig – Füg. VII/312
 Garzoni, Johannes – Füg. VII/136
 Geldenhauer (Noviomagus), Gerhard – Füg. VII/381
 Georgius Logotheta Acropolita – Füg. VII/27
 Germeten (Germettenius), Bernhard Heinrich – (**9**)
 Germettenius *vide* Germeten, Bernhard Heinrich
 Gesner, Johann Matthias – Füg. VII/84
 Ghelen, Johann Peter van – Füg. VII/64
 Giovio (Iovius, Jovius), Paolo – Füg. VII/259, 383–385
 Glassius, Salomon – Füg. VII/292
 Goes, Damiao de – Füg. VII/561
 Goldast, Melchior – Füg. VII/56
 Gotteschalcus, monachus Orbacensis – Füg. VII/387
 Götten, Gabriel Wilhelm – Füg. VII/397
 Grabow, Georg – Füg. VII/600, 601
 Graevius, Johannes Georgius – Füg. VII/84, 341
 Gregoriánczi Pál – **50, 80**
 Gregorius <Nazianzenus> – Füg. VII/268
 Gronovius, Abrahamus – Füg. VII/345
 Gronovius, Jacobus – Füg. VII/59, 60

- Gronovius, Johann Friedrich – Füg. VII/214, 360, 361
- Grotius, Hugo – Füg. VII/105
- Guarini (Guarinus), Battista – Füg. VII/330
- Guarinus, Baptista *vide* Guarini, Battista
- Gundling, Nicolaus Hieronymus – Füg. VII/22
- Gustavus <Magnus> *vide* Gusztáv Adolf
- Gusztáv Adolf (II., svéd király) – Füg. VII/199
- Gyurcsányi-család (Gyurcsanianus) – Füg. VI
- Haan Lajos* – (71)
- Hackspan, Theodoricus – Füg. VII/536
- Hagen, Georg David – (105)
- Hainotzius, Daniel *vide* Haynóczi Dániel
- Hamelius, Andreas – Füg. VII/303
- Hanlin, Georgius – Füg. VII/267
- Hantsam, Louis – Füg. VII/266
- Hardouin (Harduinus), Jean – Füg. VII/75–76
- Hardt, Hermann von der – Füg. VII/459
- Harduinus, Johannes *vide* Hardouin, Jean
- Harmath Károly* – viii, ix, (110)
- Harrach János Ernő – 15
- Hausius, Melchior – Füg. VII/286
- Havemann, Michael – Füg. VII/499
- Haynóczi (Hainotzius) Dániel – Füg. VII/165
- Heckel, Johann Friedrich – Füg. VII/438
- Heltai (Heltus) Gáspár – Füg. VII/30, 31
- Heltus, Gasparus *vide* Heltai Gáspár
- Henel von Hennenfeld, Nicolaus – Füg. VII/111
- Henrik (IV., német-római császár) – Füg. VII/140
- Heraeus, Carolus Gustavus *vide* Heräus, Carl Gustav
- Heräus, Carl Gustav – Füg. VII/212
- Herbinus, Johannes – Füg. VII/399
- Heresbach, Conradus – Füg. VII/539
- Herodotus <Halicarnasseus> – Füg. VII/59
- Herrgott, Marquard – Füg. VII/5–7
- Hertz, Michael – Füg. VII/57
- Hesiodus – Füg. VII/332
- Hoffmannus, Johannes Jacobus *vide* Hofmann, Johann Jacob
- Hofmann (Hoffmannus), Johann Jacob – Füg. VII/564
- Homerus – Füg. VII/359
- Hoppe, Johann Gottlieb – Füg. VII/394
- Horatius Flaccus, Quintus – Füg. VII/215
- Horn, Caspar Heinrich – Füg. VII/486
- Horn, Georg – Füg. VII/550–552
- Horst, Jakob – Füg. VII/547
- Horzovinus, M. Samuel – Füg. VII/201
- Hueber, Samuel – (18)
- Hulsius, Antonius – Füg. VII/419, 420

- Hunyadi Mátyás *vide* Mátyás (I., Hunyadi, magyar király)
- Institoris Mossóczy (Mossotzy) Mihály – viii, **24**
- Iony, Johannes *vide* Jóny János
- Iovius, Paullus *vide* Giovio, Paolo
- Isocrates <Atheniensis> – Füg. VII/478
- István (I., Szent, magyar király) – Füg. VII/34
- Istvanffius, Nicolaus *vide* Istvánffy Miklós
- Istvánffy (Istvanffius) Miklós – Füg. VII/36, 37
- Iuvenalis, Decimus Iunius – Füg. VII/358
- Iuencus, Gaius Vettius Aquilinus – Füg. VII/328
- Jacobus *vide* Jakab
- Jacomotus, Janus *vide* Jaquemot, Jean
- Jakab (Jacobus) (moldvai vajda) – Füg. VII/183
- Jakustits (Jakusith) Imre (ordobai), br. – Füg. VI
- János (Joannes) Zsigmond (II., Szapolyai, választott magyar király) – Füg. VII/185
- Janus (Johannes) Pannonius – Füg. VII/330
- Jaquemot (Jacomotus), Jean – Füg. VII/468, 469
- Jeszenák István – viii, **16, 23**
- Jeszenák János (Királyfiai) – viii
- Jeszenák Pál – viii
- Joannes, II. *vide* János Zsigmond
- Johannes Pannonius *vide* Janus Pannonius
- Jóny János – Füg. VII/339
- Jovius, Paullus *vide* Giovio, Paolo
- Kalinka (Kalinkius) János – Füg. VII/195
- Kalinkius, Joannes *vide* Kalinka János
- Károly (I., Nagy, frank uralkodó) – Füg. VII/374
- Károly (IV., német-római császár) – Füg. VII/152, 275
- Károly (V., német-római császár) – Füg. VII/324
- Károly (VI., német-római császár) – **106**, Füg. VII/8–13, 20–21
- Kazy Ferenc – Füg. VII/37
- Kelemen (Clemens) (VII., római pápa) – Füg. VII/259
- Keller, Balthasar – Füg. VII/72–73
- Kemény János – Füg. VII/166
- Kenyeres István* – xxvi
- Kepler, Johannes – Füg. VII/311
- Kergerus, Martinus – Füg. VII/261
- Kirsch, Adam Friedrich – Füg. VII/442
- Klesl (Cleselius), Melchior – Füg. VII/282
- Knaussius, Marcus – Füg. VII/302
- Knickknackius ex Flöilandia, Grip-holdus *vide* Frey, Janus Caecilius
- Knittel, Caspar – Füg. VII/598
- Kollarova, Ivona* – xxiv
- Kollonich (Kollonics), Siegfried – Füg. VI
- Kortholt, Christian – Füg. VII/107
- König (Kőnig), Johann – Füg. VII/565
- Kőnig, Johannes *vide* König, Johann
- Kötzler, Karl – Füg. VII/232
- Kövesdy Pál – Füg. VII/465

- Kray Pál – (88)
 Kriegk, Georg Nicolaus – Függ. VII/581
 Krisan János – 4, 80
 Kuntz Jakab – xvi, xvii, 14/V–VI, Függ. III.
 Kvac sala János – ix
- Lackner Kristóf – Függ. VII/181
 Lajos (II., magyar király) – Függ. VI, VII/472
 Lange (Langens), Gottfried – Függ. VII/487
 Lange (Langius), Joachim – Függ. VII/497
 Langens, Gottfried *vide* Lange, Gottfried
 Langius, Joachim *vide* Lange, Joachim
 Laonicus Chalcocandylas – Függ. VII/27
 LaRue (Ruæus), Charles de – Függ. VII/354
 Lasky, Hieronymus – Függ. VII/230
 László (I., Szent, magyar király) – Függ. VII/409
 Lazius, Wolfgang – Függ. VII/31, 48–51
 LeClerc (Clericus), Jean – Függ. VII/374, 507
 L'Ecluse (Clusius), Charles de – Függ. VII/537
 Lectius, Jacobus – Függ. VII/365
 Leopoldus <Magnus> *vide* Lipót (I., német-római császár)
 Leslie, Walterus de – Függ. VII/403
 Lessianus (?) család – Függ. VI
 Leuschner, Georg – Függ. VII/417
 Liddel, Duncan – Függ. VII/321
 Lipót (I., német-római császár) – Függ. VI, VII/42–43, 403
 Lipsius, Justus – Függ. VII/74, 352
 Listius László – Függ. VII/65
 Lisznyai Kovács Pál – Függ. VII/567, 568
 Litzel (Megalissus), Georg – Függ. VII/395
 Livius <Patavinus>, Titus – Függ. VII/349–351
 Lonicer (Privatus), Johann Adam – Függ. VII/189
 Lucio (Lucius), Giovanni – Függ. VII/35
 Ludovicus *vide* Lajos (II., magyar király)
 Luther, Martin – Függ. VII/417
 Lübeck (kereskedő) – Függ. II.
- M. Antonius Coccius Sabellicus *vide* Sabellicus, Marcus Antonius Coccius
 Maciej «z Miechowa» – Függ. VII/135
 Macovius, M. Joannes – Függ. VII/201
 Macrobius, Ambrosius Aurelius Theodosius – Függ. VII/364
Madas Edit – (xxi)
 Mader, Johannes Melchior – Függ. VII/274
 Magicus, Andreas – Függ. VII/317
 Magnus, Olaus – Függ. VII/558
 Mágo csi Mihály – 9, 12
 Maior, Georg – Függ. VII/265
 Mameranus, Heinrich – Függ. VII/490
 Marcellinus, Ammianus – Függ. VII/60
 Marcus Aurelius Antonius (római császár) – Függ. VII/362

- Marino, Giambattista – Füg. VII/396
Markusovszky Sámuel – (viii), xxii, (xxiii)
 Marsigli, Luigi Ferdinando – xxii, **1**
 Marth Mátyás – **109**
 Martzi, Georg – Füg. VII/597
 Masinoni – Füg. VII/89
 Matolai János – Füg. III
 Matthaides Sámuel – **35**
 Matthaes, Antonius – Füg. VII/596
 Mátyás (I., Hunyadi, magyar király) – **(80)**, Füg. VII/30
 Maugg, Johann Reinhard – Füg. VII/258
 Maximilianus, II. *vide* Miksa, II.
 Mayerus, Eustachius – Füg. VII/280
 Mechov, Wilhelm – Füg. VII/599
 Mednyánszky Ferenc – **65**
 Megalissus *vide* Litzel, Georg
 Megiser, Hieronymus – Füg. VII/445
 Mehemet <Hodabende> *vide* Mehmed <Hodabende> (perzsa uralkodó)
 Mehmed <Hodabende> (perzsa uralkodó) – Füg. VII/402
 Meier, Justus – Füg. VII/149
 Meisner, Balthasar – Füg. VII/501–503
 Meisner, Michael – Füg. VII/580
 Mela, Pomponius – Füg. VII/345
 Melanchthon, Philipp – Füg. VII/26, 452
 Meltzer, Martin – **(88)**
 Mercuriale (Mercurialis), Girolamo – Füg. VII/541
 Mercurialis, Hieronymus *vide* Mercuriale, Girolamo
 Mercy, Claudius-Florimond – Füg. IV/IV
 Meursius, Joannes – Füg. VII/208
 Michow (Miechow), Matthias de *vide* Maciej «z Miechowa»
 Mikoviny Sámuel – xviii, Füg. IV/I–III; VII/1–4
 Miksa (Maximilianus) (II., német-római császár) – Füg. VII/186
 Minutius Calvus, Franciscus – Füg. VII/251, 259
 Mithob, Hector – Füg. VII/270
 Molnár Albert, Szenci – Füg. VII/466
 Molther, Johann – Füg. VII/323
Monok István – (xxi), xxiv
 More (Morus), Henry – Füg. VII/511, 512
 Moretus, Balthasar – Füg. VII/74
 Morhof, Daniel Georg – Füg. VII/109
 Morus, Henricus *vide* More, Henry
 Möller, Johann – Füg. VII/109
 Murát (III., török szultán) – Füg. VII/402
 Muratori, Lodovico Antonio – Füg. VII/8–13
 Muretus, Marcus Antonius – Füg. VII/473
 Musophilus – Füg. VII/590
 Müller, Johann Christoph – Füg. IV/IV
 Myricaes, Johann Gaspar – Füg. VII/427
 Nadanus *vide* Nadányi Miklós
 Nadányi (Nadanus) Miklós – xvi, Füg. III
 Nadányi János – Füg. VII/575
 Nadányi-család – xvi
 Nádasd, Franciscus de *vide* Nádasdy Ferenc

- Nádasdy (Nádasd) Ferenc (II., Vas-
vm-i főispán, Dunán inneni főka-
pitány, 1555–1604) – Füg. VII/
204
- Nádasdy (Nádasd) Ferenc (III., or-
szágbíró, 1625–1671) – Füg. VII/
67
- Najmar János – **36, 37**
- Nepos, Cornelius – Füg. VII/241–
243, 370
- Nessel, Daniel de – Füg. VII/82
- Neudorfius, Ioannes – Füg. VII/318
- Nicephorus Gregoras – Füg. VII/27
- Nicolaus <de Valle> – Füg. VII/
332
- Nieupoort, Willem Hendrik – Füg.
VII/437
- Nieuventyt, Bernhardus – Füg. VII/
100
- Nigrinus, Georg – Füg. VII/200
- Nolte (Noltenius), Johann Friedrich
– Füg. VII/441
- Noltenius, Johannes Fridericus *vide*
Nolte, Johann Friedrich
- Nonnius, Ludovicus – Füg. VII/102
- Nonnus <Panopolitanus> – Füg.
VII/585
- Noviomagus, Gerardus *vide* Gelden-
hauer, Gerhard
- Obsequens, Iulius – Füg. VII/128
- Octavianus (Augustus), C. Iulius Cae-
sar – Füg. VII/199
- Oecolampadius, Johannes – Füg.
VII/268
- Offmüllner, Wolfgangus *vide* Ofmül-
ner von Mülfeld, Wolfgang
- Ofmülner (Offmüllner) von Mülfeld,
Wolfgang – Füg. VII/231
- Oláh Miklós – Füg. VI
- Olomucsanczky, Stephanus – Füg.
VII/197
- Opitius, Martinus *vide* Opitz, Martin
Opitz (Opitius), Martin – Füg. VII/
475, 476
- Opornius, Johannes – Füg. VII/51
- Orosius, Paulus – Füg. VII/389
- Orsini (Ursinus), Fulvio – Füg. VII/
72–73
- Ortelius, Abraham – Füg. VII/160
- Orthius, Johannes – Füg. VII/252
- Otho (Marcus Salvius Otho, római
császár) – Füg. VII/245
- Otrokocsi Fóris Ferenc – xiv, xvi,
60/III–IV, Füg. I, II, VII/405
- Overcamp, Heydentryk – Füg. VII/
549
- Ovidius Naso, Publius – Füg. VII/
355–357
- Pálffy család – Füg. VII/495
- Palladius, Rutilius Taurus Aemilia-
nus – Füg. VII/216
- Paluska György – xi, **34**
- Pancratius, Michael – Füg. VII/
172
- Pannonius, Johannes *vide* Janus
Pannonius
- Pápai Páriz (Pariz Papai) Ferenc –
Füg. VII/443
- Pareus, Johann Philipp – Füg. VII/
589
- Pariz Papai, Franciscus *vide* Pápai
Páriz Ferenc
- Parschitius Kristóf – Füg. VII/
375
- Pascha, Nicolaus Benedikt – Füg.
VII/522
- Paumgarten (Baumgartnerus), Ur-
ban – Füg. VII/289, 290

- Pavelek, Juraj* – x, xv, **(21)**, **(35)**, **(37)**, **(65)**, **(111)**
- Pázmány Péter – Füg. VII/168, 170
- Pepler, Andreas – Füg. VII/266
- Persius Flaccus, Aulus – Füg. VII/358
- Pethő (Petthő) Gergely – Füg. VII/173
- Petreus, Heinrich – Füg. VII/540
- Petrus <de Vinea> – Füg. VII/482
- Pethő Gergely *vide* Pethő Gergely
- Peucer, Kaspar – Füg. VII/26, 535
- Peutinger, Konrad – Füg. VII/142
- Pevereli, Johannes Zephyrinus – **(3)**
- Peyrl Mihály – 12
- Phaosphorus, Ianus *vide* Schenckel, Lorenz
- Philippus <Bonaccursius> – Füg. VII/134
- Philippus *vide* Fülöp
- Philostratus, Flavius – Füg. VII/370
- Pirckheimer (Birkheimerus), Willibald – Füg. VII/381
- Pithoeus, P. *vide* Pithou, Pierre
- Pithou (Pithoeus), Pierre – Füg. VII/382
- Pitiscus, Samuel – Füg. VII/343
- Pius (II., pápa) (Aeneas Sylvius) – Füg. VII/132, 133
- Platina, Bartholomaeus – Füg. VII/554
- Plautus, Marcus Accius – Füg. VII/360, 361
- Plinius Caecilius Secundus, Caius – xxi, Füg. VII/75–76, 126, 555–557
- Plutarchus <Chaeronensis> – Füg. VII/478
- Pococke (Pocockius), Edward – Füg. VII/416
- Pocockius, Eduardus *vide* Pococke, Edward
- Politianus, Angelus – Füg. VII/251
- Polybius <Megalopolitanus> – Füg. VII/346–348
- Ponatus, Georg Leopold – Füg. VII/458
- Pontanus *vide* Ponatus
- Popma, Ausonius van – Füg. VII/438
- Porcius, Leonardus *vide* Portis, Leonardo de
- Porsius, Heinrich – Füg. VII/402
- Portis (Porcius), Leonardo de – Füg. VII/490
- Possel, Johann – Füg. VII/434
- Prasch, Johann Ludwig – Füg. VII/581
- Priscus Rhetor *vide* Priskosz rétor
- Priskosz rétor (Priscus Rhetor) – **79**
- Privatus, Teucer (Teucrus) Annaeus *vide* Lonicer, Johann Adam
- Prónay Gábor – **9, 11**
- Pufendorf (Puffendorfius), Samuel von – Füg. VII/513
- Puffendorfius, Samuel *vide* Pufendorf, Samuel von
- Pythagoras – Füg. VII/478
- Rabacher János András – **111/1, 2**
- Radvánszky János – **8, (34)**
- Radvánszky-család (Radvansky) – (xxiii)
- Rákóczi Ferenc (II., magyar és erdélyi fejedelem) – xxiii, **8, 66**
- Rákóczi Márton – Füg. VII/227
- Ratkajus *vide* Ráttkay György
- Rattkajus *vide* Ráttkay György
- Ráttkay György (Ratkajus, Rattkajus) – Füg. VII/40, 67

- Raue (Rauius), Christian – Füg. VII/412
- Rauius, Christianus *vide* Raue, Christian
- Rauschart, Conrad – Füg. VII/291
- Rechenberg, Adam – Füg. VII/431
- Reichard, Paul – Füg. VII/242
- Reichelius, Johannes – Füg. VII/297
- Reineck, Reiner – Füg. VII/154
- Reusner, Nicolaus – Füg. VII/380, 477
- Révay (Réwa) Péter – Füg. VII/32, 178
- Réwa, Petrus de *vide* Révay Péter
- Reyher, Andreas – Füg. VII/424, 425, 432
- Reyher, M. *vide* Reyher, Andreas
- Rhedarius, Georgius Carolus – Füg. VII/257
- Rhenanus, Beatus – Füg. VII/381
- Ribischius, Henricus *vide* Rybisch, Heinrich
- Ricci (Ritius), Michele – Füg. VII/130, 138
- Richter, Daniel – Füg. VII/500
- Riebel, Michael – Füg. VII/241
- Ringelberg, Joachim Sterck van – Füg. VII/544
- Riseberg, Laurentius – Füg. VII/191
- Ritius, Michael *vide* Ricci, Michele
- Roo, Gerardus de – Füg. VII/47
- Rosatus, Johannes *vide* Rössler, Johann
- Rosenthal, Malachias – Füg. VII/171, 179
- Rosiczenus, Johannes – Füg. VII/313
- Roterus, Jeremias *vide* Rother, Jeremias
- Rother (Roterus), Jeremias – Füg. VII/467
- Rössler (Rosatus), Johann – Füg. VII/308
- Ruaeus, Carolus *vide* LaRue, Charles de
- Ruthanus, Petrus – Füg. VII/321
- Ruttkey Dániel – (xxiii)
- Rybisch (Ribischius), Heinrich – Füg. VII/182
- Sabellicus, Marcus Antonius Coccius – Füg. VII/116
- Sadoletto, Jacopo – Füg. VII/228, 481
- Salamon (izraeli király) – Füg. VII/307
- Saltzmann, Johann Rudolph – Füg. VII/261
- Sambucus, Johannes *vide* Zsámbocky János
- Sándor <Nagy> (makedón uralkodó) – Füg. VII/343, 344
- Sattler, Johann Ludwig – Füg. VII/248
- Sauber, Judith – **24**
- Savoyai Jenő (Eugén, Eugenius) – **11, 92**, Füg. VII/87, 164, 165, 394
- Scaliger, Julius Casar – Füg. VII/367, 530
- Scapula, Johannes – Füg. VII/83
- Schachtner, Martin – Füg. VII/273
- Schaeven, Johann – Füg. VII/256
- Schaller, Adam – Füg. VII/462
- Schaller, Jakob – Füg. VII/240, 246–250, 262,
- Scheffer, Johann – Füg. VII/238 – Füg. VII/439

- Schell, Johannes Jodocus – Füg. VII/240,
 Schenckel (Phaosphorus), Lorenz – Füg. VII/605
 Schesaeus, Christian – Füg. VII/185
 Schilter, Johann – Füg. VII/485, 486
 Schmidek, Thomas a – (3)
 Schmidius, Johannes Andreas *vide*
 Schmidt, Johann Andreas
 Schmidt (Schmidius), Johann Andreas – Füg. VII/376, 529
 Schoppe (Scioppius), Caspar – Füg. VII/143–145, 149, 581
 Schore (Schorius), Antonius van – Füg. VII/450, 451
 Schorius, Antonius *vide* Schore, Antonius van
 Schottel, Justus Georg – Füg. VII/455
 Schödel, Martin – Füg. VII/338
 Schönleben, Johann Ludwig – Füg. VII/45
 Schrevel, Cornelis – Füg. VII/358
 Schroederus, Johannes Casparus *vide* Schröder, Johann Caspar
 Schröder, (Schroederus), Johann Caspar – Füg. VII/214
Schrödl József – ix, x
 Schurtzfleisch, Conrad Samuel – Füg. VII/121, 122
 Schwandtner, Johann Georg – Füg. VII/14–19
 Schwartz, Abraham – Füg. VII/295
 Schwartz, Johann Conrad – Füg. VII/369
 Schwartzbach, Christophorus – Füg. VII/294, 310
 Scioppius, Gasparus *vide* Schoppe, Caspar
 Scipio Aemilianus, Publius Cornelius – Füg. VII/364
 Seckendorff, Veit Ludwig von – Füg. VII/63
 Sedulius, Coelius – Füg. VII/327
 Selden, John – Füg. VII/594
 Selimus, II. *vide* Szelim (II., török szultán)
 Seneca, Lucius Annaeus – xxi, (46), Füg. VII/74, 214, 262
 Serotinus *vide* Stieler, Caspar von
 Sigonio (Sigonius), Carlo – Füg. VII/8–13
 Sigonius, Carolus *vide* Sigonio, Carlo
 Sigray (Sigrai) Ferenc – xvi, 14/V–VI, Füg. III.
 Simler, Josias – Füg. VII/379
 Simon, Theodor – Füg. VII/446
 Sleidanus, Johannes – Füg. VII/62
 Schneider (Schneider?) család (Veisianus, Weis?) – Füg. VI
 Solymannus *vide* Szulejmán
 Sommer, Johannes – Füg. VII/183
 Sommersberg, Friedrich Wilhelm von – Füg. VII/20–21
Soós István – xxvi
 Sophus (perzsa uralkodó) – Füg. VII/139
 Spangenberg, M. Johann – Füg. VII/307
 Spanheim (Spanhemius), Friedrich – Füg. VII/418
 Spanhemius, Fridericus *vide* Spanheim, Friedrich
 Speidelius, Johannes – Füg. VII/296
 Spener, Jacob Carl – Füg. VII/110
 Statius, Publius Papinius – Füg. VII/331

- Stegmannus, Johannes – Függ. VII/300
- Stella, Erasmus – Függ. VII/137
- Stephanus, Carolus *vide* Estienne, Charles
- Steyerer, Anton – Függ. VII/41
- Stieler (Serotinus), Caspar von – Függ. VII/159
- Stocker, Lorenz – Függ. VII/162
- Strahlenberg, Philipp Johann von – Függ. VII/117
- Strasburger (Strasburgus), Wilhelm – Függ. VII/263
- Strasburgus, Guilielmus *vide* Strasburger, Wilhelm
- Stromerus, Henricus – Függ. VII/182
- Struve (Struvius), Burkhard Gotthelf – Függ. VII/23–25
- Struvius, Burchardus Gotthelf *vide* Struve, Burkhard Gotthelf
- Stucki, Johann Wilhelm – Függ. VII/322
- Stupanus, Johann Nicolaus – Függ. VII/188
- Sturm, Johann Christoph – Függ. VII/101, 508
- Sturm, Johannes – Függ. VII/381
- Stübel, Andreas – Függ. VII/84
- Suetonius Tranquillus, Gaius – Függ. VII/127, 205, 244, 245
- Sulpicius (Sulpitius) Severus – Függ. VII/353, 373
- Sulpitius Severus *vide* Sulpicius Severus
- Sylburg, Friedrich – Függ. VII/61
- Symmachus, Quintus Aurelius – Függ. VII/365
- Synesius <Cyrenensis> – Függ. VII/229
- Szabó György* – xxv
- Szabó István – Függ. VII/571
- Szamosközy (Zamoscius) István – Függ. VII/574
- Szaszkus (?) *vide* Tomka Szászky János (?)
- Szegedius, Johannes *vide* Szegedy János
- Szegedy (Szegedius) János – Függ. VII/408, 491
- Székely István – **60/VIII/6**
- Szelepchény, Georgius *vide* Szelepcsényi György
- Szelepcsényi (Szelepchény) György – Függ. VII/168
- Szelestei N. László* – vii, (viii), x, xv, xviii, xxiv, (xxv), **(4), (5), (8), (21), 35–39, (60/I/a), 65, 106, (111)**
- Szelim (Selimus) (II., török szultán) – Függ. VII/188
- Szenci Molnár Albert *vide* Molnár Albert, Szenci
- Szentiványi Márton – Függ. VII/221–224, 334, 335
- Szerdahelyi Gábor – Függ. VII/336
- Szetner, Stephanus – Függ. VII/310
- Szikendorf – **(100)**
- Szörény Sándor – Függ. VII/494
- Szörényi László – Függ. VII/492, 493
- Szulejmán (Solymannus) (I., török szultán) – Függ. VII/185, 186
- Tacitus, Publius Cornelius – Függ. VII/125, 257, 352, 381, 488
- Tafferner, Paul – Függ. VII/403
- Tarnóczy (Tarnótz) István – Függ. VII/409
- Tarnótz, Stephanus *vide* Tarnóczy István
- Taurinus, Stephanus – Függ. VII/141

- Tesauro (Thesaurus), Emanuele – Füg. VII/123
- Themistocles – Füg. VII/242
- Thesaurus, Emanuel *vide* Tesauro, Emanuele
- Thomann von Hagelstein, David – Füg. VII/244
- Thomasius, Christian – Füg. VII/509
- Thomasius, Jacob – Füg. VII/479
- Thököly Imre (felső-magyarországi, majd erdélyi fejedelem) – xxiii, **67**
- Thumm, Theodor – Füg. VII/270
- Til (Till), Salomon van – Füg. VII/390
- Till, Salamon van *vide* Til, Salomon van
- Timon Sámuel – Füg. VII/34, 572
- Tograi *vide* Tugrai
- Tollius, Jakob – Füg. VII/114
- Tolvay Imre – Füg. VII/33, 570
- Tomka Szászky (Szaskius?) János – xix, (xxiii), **62**, **63**, **105**, Füg. VII/88 (?), 398
- Toppeltinus de Medgyes, Laurentius *vide* Töppelt Lőrinc
- Topperczer Péter Pál – **21**/17
- Torsellini (Tursellinus), Orazio – Füg. VII/369
- Töllner, Justin – Füg. VII/464
- Töppelt (Toppeltinus) Lőrinc – Füg. VII/573
- Traianus (római császár) – **30**/XIII
- Trautmann, Maximilianus – Füg. VII/283
- Tregel, Caspar – Füg. VII/284
- Tugrai (Tograi) – Füg. VII/416
- Turóczy László – Füg. VII/(33)
- Tursellinus, Horatius *vide* Torsellini, Orazio
- Ursinus, Fulvius *vide* Orsini, Fulvio
- Usher (Usserius), James – Füg. VII/387
- Usserius, Johannes *vide* Usher, James
- Valla, Laurentius – Füg. VII/325
- Vallesius, Franciscus – Füg. VII/368
- Vallius, Guilielmus Du *vide* DuVal, Guillaume
- Varro, Marcus Terentius – Füg. VII/216
- Varsevicius, Christophorus *vide* Warszewicki, Krzysztof
- Vaszilij (Basilius) (III., Moszkva-vlagyimiri nagyherceg) – Füg. VII/259
- Vechelius, Andreas *vide* Wechel, Andreas
- Veisianus *vide* Sneider család
- Veisius (Weis?) (selmecbányai birtokos) – Füg. VI
- Velleius Paternulus, Caius – Füg. VII/342
- Veneroni, Giovanni – Füg. VII/460
- Verburg, Isaac – Füg. VII/72–73
- Vergilius (Virgilius) Maro, Publius – Füg. VII/354, 447
- Verheyen, Philippe – Füg. VII/534
- Vettori (Victorius), Pietro – Füg. VII/72–73
- Viccius, Christophorus – Füg. VII/253
- Victorius, Petrus *vide* Vettori, Pietro
- Viermontius, Damianus Hugo *vide* Virmondt, Damian Hugo von

- Vineis, Petrus de *vide* Petrus <de Vinea>
- Viperano, Giovanni Antonio – Füg. VII/184
- Virgilius Maro, Publius *vide* Vergilius Maro, Publius
- Virmond (Viermontius), Damian Hugo von – Füg. VII/404
- Viterius Gallus, Petrus – Füg. VII/326
- Vockerodt, Gottfried – Füg. VII/496
- Vogel, Gottfried – Füg. VII/119
- Volckmanus, Georgius Antonius *vide* Volkmann, Georg Anton
- Volkman (Volckmanus), Georg Anton – Füg. VII/163
- Vorst, Johannes – Füg. VII/373, 440, 449
- Vossius, Gerardus Johannes – Füg. VII/454
- Vulpius, Antonius – **60/V**
- Wagner, Franz – xvi, Füg. III, VII/42–43
- Wagner, Johann Jakob – Füg. VII/566
- Walch, Johann Georg – Füg. VII/435, 506
- Wallius, Lorenz Olaus – Füg. VII/269
- Warmuth, Johann – Füg. VII/305
- Warszewicki (Varsevicus), Krzysztof – Füg. VII/316
- Wechel, Andreas – Füg. VII/28, 49
- Wedel, Georg Wolfgang – Füg. VII/366
- Weise (Albinus), Johann Michael – Füg. VII/546
- Weissius, Christophorus Ludovicus – Füg. VII/305
- Werbőczy (Werbőtzus) István – Füg. VII/85
- Wernher, Georg – Füg. VII/226
- Wiegleb, Johann Hieronymus – Füg. VII/118
- Willich, Jodocus – Füg. VII/381
- Wolf (Wolffius), Hieronymus – Füg. VII/533
- Wolffius, Hieronymus *vide* Wolf, Hieronymus
- Wolle (Wollius), Christoph – Füg. VII/362
- Wollius *vide* Wolle, Christoph
- Wolweberus, Henricus – Füg. VII/298
- Wuschletisch, Marcus – Füg. VII/301
- Zabler Jakab – Füg. VII/340
- Záborszky Jakab – xi, **5**
- Zamoscius, Stephanus *vide* Szamosközy István
- Zbiskó András (kiskolocsányi v. kiskolacsini) – Füg. VI
- Zbiskó József Károly – xvi, **83**, Füg. VI
- Zoerárd-András (Andreas Zoerardus) (Szent) – (**15**)
- Zrini, Petrus a *vide* Zrínyi Péter
- Zriny, Nicolaus (Comes) a *vide* Zrínyi Miklós
- Zrínyi (Zrini) Péter – Füg. VII/67
- Zrínyi (Zriny) Miklós (szigetvári várkapitány) – Füg. VII/187
- Zsámboky (Sambucus) János – Füg. VII/29, 588

A NEMZETI TÉKA CÍMŰ SZOROZAT EDDIG MEGJELENT KÖTETEI

<i>Szentmihályi-émlékkötet</i> Szerkesztette Nagy Anikó	2000
<i>Olvásásfejlesztés, könyvtárhasználat – kritikus gondolkodás</i> Írta és szerkesztette Nagy Attila	2001
<i>A Dévai Ferences Rendház 1850 előtti könyvei. Katalógus</i> Összeállította Szabó Henriette	2002
<i>Állami (királyi és császári) tisztségviselők a 17. századi Magyarországon. Adattár.</i> Összeállította Fallenbüchl Zoltán	2002
<i>Széchenyi Ferenc és Csehország. Levelestár.</i> Válogatta Richard Pražák	2003
<i>A könyvtárak és a hatalom. Tanulmányok és dokumentumok</i> Szerkesztette Monok István	2003
<i>Visszaemlékezés az 1848–49. évi szabadságharcra Erdélyben</i> Írta Imreh Sándor. Sajtó alá rendezte Pászti László	2003
Nagy Attila: <i>Háttal a jövőnek? Középiskolások olvasás- és művelődésszociológiai vizsgálata</i>	2003
Stemler Ágnes: <i>Nyelvrokonság és nyelvtörténet.</i> Mátyás Flórián nyelvtudományi munkássága	2004
<i>A feladatra készülni kell. A cigányság kulturális beilleszkedése és a közkönyvtár.</i> Szerkesztette Nagy Attila, Péterfi Rita	2004

-
- Közgyűjteményi tudományos napok I. Sopron.*
Szerkesztette Ekler Péter 2005
- Simándi Irén: *Magyarország a Szabad Európa Rádió
hullámhosszán, 1951–1956* 2005
- Deutschsprachige Presse in Ungarn – Magyarországi
német nyelvű sajtó 1921–2000.* Összeállította Rózsa Mária 2006